

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Etika socialistického novináře v Československu
po roce 1970**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Jakub Ambrozek

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: PhDr. Václav Moravec, Ph.D. et Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. 5. 2021

Jakub Ambrozek

Bibliografický záznam

AMBROZEK, Jakub. *Etika socialistického novináře v Československu po roce 1970*. Praha, 2021. 140 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Václav Moravec, Ph.D. et Ph.D.

Rozsah práce: 156 208 znaků

Anotace

Základním hodnotovým východiskem současného studia novinářské etiky je prostředí liberálně-demokratického státu a demokratické společnosti. Média a novináři ale fungovali i v nedemokratickém Československu před sametovou revolucí. Tato práce zkoumá, jakým způsobem se pojem novinářská etika objevoval v letech 1967-1977 v novinářských kruzích.

Takovým ústředním kruhem byl Československý svaz novinářů, dobrovolná společenská organizace, která sdružovala tisíce redaktorů periodického tisku, televize, rozhlasu i agenturního zpravodajství. Tato práce na základě heuristického bádání v archivních materiálech popisuje především dvě oddělené etapy práce na formulování zásad novinářské etiky, které se odehrály v rámci orgánů tohoto sdružení. Způsob přemýšlení o novinářské etice je zasazen do kontextu marxisticko-leninské ideologie se zvláštním důrazem na československou interpretaci marxisticko-leninských teorií týkající se médií.

Tématem, které s novinářskou etikou a skutečnou či zdánlivou samoregulací souvisí, je kontrola médií. Na příkladu procesu vzniku zásad etiky práce rozkrývá některé mechanismy kontroly novinářů a míru této kontroly. Kromě toho částečně odhaluje, jakým způsobem byla žurnalistika v Československu profesionalizovaná.

Annotation

If there is a general precondition for „good“ journalism in contemporary journalistic studies, it would be for the political environment to be a pluralist democracy. However, media and journalists were operating in non-democratic Czechoslovakia before the Velvet Revolution as well. This thesis explores the presence of „journalism ethics“ in journalistic circles in 1967-1977.

The most important one of such circles was the Czechoslovakian Union of Journalists, a voluntary-based social organization which united thousands of press, TV, radio and agency journalists. Based on heuristic research in the Union's archives, this thesis primarily describes two separate stages of formulation of the journalism ethics' principles that were done by the Union's committees. Their way of thinking about these principles is put into context of Marxism-Leninism with emphasis on the Czechoslovakian interpretation of Marxist-Leninist media theories.

The Czechoslovakian regime's systemic control of media proved to be an affiliated topic to

the one of journalism ethics, and from the described process we are also able to draw some conclusions considering the seeming autonomy and the degree of professionalism of the communist era journalists.

Klíčová slova

novinářská etika, Československo, Československý svaz novinářů, marxismus-leninismus, kvazitotalitní režim, komunismus

Keywords

journalism ethics, Czechoslovakia, Czechoslovakian Union of Journalists, Marxism-Leninism, communism

Title/název práce

Ethics of the Communist Era Journalist – Czechoslovakia after 1970

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce doktoru Moravcovi za to, že nade mnou už dávno nezlomil hůl a místo toho mi vždy poskytl mimořádně cenné rady.

Za užitečné rady děkuji také hvězdnému páru Adéla Provazníková a Václav Pecháček.

Nakonec děkuji také své ženě, jejíž trpělivost může snadno soupeřit s jakýmkoli příkořím.

Obsah

Úvod.....	8
1 Novinářská etika a demokracie.....	11
1.1 Novinář jako profese?.....	11
1.2 Čím se novinář řídí.....	14
1.3 Profesionální etika.....	16
1.4 Rozhodovací rámec novinářů.....	18
1.5 Vybrané oblasti novinářské etiky.....	19
1.5.1 Narušování soukromí.....	19
1.5.2 Střet zájmů.....	19
1.5.3 Úplatky.....	20
1.5.4 Klamání.....	20
1.5.5 Osobní účast na zprávě.....	21
1.5.6 Plagiátorství.....	22
1.5.7 Tragédie jako předmět zpravodajství.....	22
1.6 Univerzální novinářské hodnoty.....	22
1.7 Postavení novináře v nedemokratických státních zřízeních.....	23
1.7.1 Totalitarismus a totalitní režimy.....	24
1.7.2 Autoritativní režimy.....	25
1.7.3 Co tedy bylo Československo?.....	26
1.7.4 Možnosti studia nedemokratických mediálních systémů.....	26
2. Marx, Lenin, média a etika.....	28
2.1 Teorie Karla Marxe.....	28
2.2 Teorie V. I. Lenina.....	32
2.3 Stalin a sovětský mediální systém.....	34
3. Média v Československé socialistické republice 1968-1977.....	36
3.1 Exkurz do marxistické teorie hromadného sdělování v ČSSR.....	36
3.2 Události Pražského jara a rané normalizace.....	39
3.3 Systém politické kontroly médií.....	40
3.4 Samoregulace?.....	47
4. Československý svaz novinářů 1968-1977.....	48
4.1 Charakteristika svazu.....	48
4.2 Publikační a organizační činnost.....	52
4.3 Členství v Mezinárodní organizaci novinářů.....	52
5. Historický vývoj ČSSN a etiky socialistického novináře.....	54
5.1 Práce na etice socialistického novináře před rokem 1968.....	54
5.2 1968: Pražské jaro a jeho konec.....	63
5.3 1969-1972: Normalizační čistka.....	69
5.4 Cesta ke konečnému znění etiky socialistického novináře.....	72
5.5 Shrnutí procesu formulace etiky socialistického novináře.....	78
5.6 Hodnoty v etice socialistického novináře.....	80
Závěr.....	81
Summary.....	84
Použitá literatura.....	85
Seznam zkratk.....	96
Seznam příloh.....	100
Příloha č. 1: Stanovy ČSSN z roku 1972.....	101
Příloha č. 2: Návrh statutu důvěrníka z roku 1972.....	105
Příloha č. 3: Příspěvek československých novinářů k mezinárodní diskuzi.....	108
Příloha č. 4: První nástin námětů pro vypracování návrhu „kodexu novinářské etiky“.....	112
Příloha č. 5: Tězy kodexu etiky novinářské práce.....	117
Příloha č. 6: I. návrh zásad etiky socialistického novináře, 1973.....	121
Příloha č. 7: IV. verze návrhu zásad etiky socialistického novináře.....	132
Příloha č. 8: Zásady etiky socialistického novináře.....	137

Úvod

Novinářská etika v nedemokratickém státě může být vnímána jako oxymorón. I odborná literatura má s tímto spojením problém, odborníci se zaměřují buď na novinářskou etiku v demokracii, nebo na kontrolu médií ve státech nedemokratických. Britský výzkumník a předseda etické komise britské Národní unie novinářů (*National Union of Journalists*) Chris Frost (2011, s. 43) například píše: „Bez svobody médií neexistuje důvod, aby se novinář ocital v situacích, ve kterých musí řešit morální konflikty. Pokud je novinářova role čistě rolí baviče nebo propagandisty, pak jediným kritériem, kterým může být jeho práce souzena, je jestli ji odevzdává včas a jestli dostatečně plní zadání, které dostal od svých politických pánů.“

Archivní materiály ale ukazují, že se v komunistickém Československu pojem *novinářská etika* objevoval. Že profesní organizace novinářů měla robustní organizační strukturu a že se zabývala mimo mnoha jiného i sestavováním zásad etiky socialistických novinářů. A právě výskyt těchto pojmů v prostředí, kde jsou pro mediální teorii nepatřičné, byl jedním z hlavních důvodů, proč se do tohoto zcela neprozkoumaného tématu pustit.

Kvůli této neprozkoumanosti je práce z velké části založena na primárních zdrojích, na materiálech z Národního archivu. A téma s sebou nepřináší jen složité pátrání po klíčových archivních dokumentech. Kromě toho jej není úplně jednoduché ani teoreticky uvést, neboť podstatná část teorie žurnalistiky a novinářské etiky se soustředí výhradně na žurnalistiku probíhající v ideálních pluralitně demokratických podmínkách.

Pro načrtnutí startovní linie, která by mohla platit i pro ČSSR, si vypůjčeme některé ze sedmi zákonů žurnalistiky teoretika J. Herberta Altschulla, který ve své knize *Agents of Power* pracoval se žurnalistikou ve všech jejích podobách. Média jsou podle jeho závěrů vždy agenty ve službách držitelů politické a ekonomické moci, obsah médií vždy odráží zájmy těch, kteří je financují (v případě socialistického státu, ve kterém platí faktický zákaz soukromého vlastnictví, jsou i média dle oficiální verze společným vlastnictvím socialistické společnosti). Všechny mediální systémy podle Altschulla pracují s pojmem svobody projevu, ale definují jej různě, a s konceptem společenské odpovědnosti, tedy služby potřebám a zájmům společnosti (Altschull 1995, s. 440-441). Na tomto půdorysu si tedy vykreslíme podrobnější představu o československém mediálním systému a pokusíme se spojit nespojitelné, novinářskou etiku s nedemokratickým režimem.

„Nedemokratický“ je zde samozřejmě trochu vychytralé přívlastko, které se vyhýbá jednoznačnějšímu zařazení Československé socialistické republiky. Do přesnějších definic se pustíme na konci první kapitoly, klíčové ale je, že se jednalo o režim založený na ideologii marxismu-leninismu. Aby byla ideologie základním kamenem státního zřízení, musí pronikat do každé oblasti lidského života, a proto budou teorie Karla Marxe a V. I. Lenina důležité i pro naše téma. Jakožto dva lidé, kteří strávili část svého života v médiích, si uvědomovali sílu médií a nutnost jejich zapojení a kontroly, má-li být proletářská revoluce úspěšná. Tato kontrola sice není naším hlavním tématem, ale úzce s ním souvisí, protože je důležitým faktorem při vytváření prostředí, ve kterém probíhala diskuze o etice. V této souvislosti se budeme snažit především zjistit, jestli kontrola pronikala i do této diskuze, nebo jestli v ní byli novináři autonomní.

Vzhledem k tomu, že k posuzování obsahu novinářské etiky v nedemokratických státech neexistuje žádný referenční rámec, nezbývá nám než vycházet při tom z hodnot a oblastí, které řeší novináři v současnosti, samozřejmě s výjimkou těch oblastí, které s sebou přinesla až digitalizace médií.

A současné novinářské hodnoty jsou dalším důvodem pro výběr tohoto tématu: žádné historické období totiž neexistuje izolovaně. Způsob smýšlení o novinářské etice, který si představíme, tak pravděpodobně nezmizel beze zbytku se sametovou revolucí. Mnoho lidí, kteří se před rokem 1989 těmito zásadami měli řídit, v médiích zůstalo, někteří jistě dodnes. Stav z roku 1989 nešlo vymazat, byl to výchozí bod pro transformaci české mediální scény.

Kontinuita dějin se prokázala i při bádání v historických pramenech pro tuto práci, ze kterého totiž záhy vyplynulo, že řada důležitých materiálů k tématu pochází již z let 1967-1970, a že i pro úplnější popsání rolí žurnalistiky a způsobů její kontroly bude rozšíření zkoumaného období o tyto roky velmi vhodné. Zde také uvedme, že bádání odhalilo, že velká etapa přemýšlení a diskuzí o novinářské etice končí schválením konečného znění etických zásad v roce 1977. Sledovaným obdobím tedy v této práci rozumíme především období 1967-1977, ačkoliv byly prozkoumány i archivní materiály z let pozdějších.

Konkrétně byly heuristickou metodou prozkoumány dokumenty z archivu Komise pro Kodex novinářské etiky, materiály Ideově výchovné komise z let 1968 až 1982, materiály ze sjezdů novinářského svazu z let 1967, 1968, 1972, 1977 a 1982, materiály z jednání předsednictva a sekretariátu svazu z let 1972 až 1982. Dalším důležitým zdrojem byly

ročníky 1972-1982 časopisu Novinář, který vydával novinářský svaz. Na všechny použité materiály odkazujeme – stejně jako na všechny ostatní zdroje – harvardskou metodou, kvůli tomu v zájmu vyhledatelnosti nejsou v přehledu literatury odděleny prameny a literatura. U pramenů, které nemají jednoznačně určeného autora, bylo autorství pro potřeby odkazování a bibliografických údajů přiřazeno orgánu, v rámci jehož činnosti dokument vznikl. Zkratky používané v bibliografických záznamech primárních zdrojů jsou uvedeny v Seznamu zkratk.

Vzhledem k množství nalezených podkladů bylo v průběhu práce na tématu upuštěno od případného doplnění podkladů o metodu orální historie. Pohled na výkon novinářské činnosti před rokem 1989 skrze rozhovory se samotnými novináři poskytuje například text Veroniky Trestrové (Trestrová, 2015) nebo diplomová práce Ludka Stránského (Stránský, 2016).

Etika socialistického novináře není práce primárně historická, ale události zkoumaných let byly tak úzce propojeny s děním v novinářské obci, že se jim zcela nevyhneme. Roli novinářského svazu v událostech let 1968-1972 se podrobněji a pohledem jiných archivních materiálů zabývá diplomová práce Jany Sukové (Suková, 2016).

1 Novinářská etika a demokracie

1.1 Novinář jako profese?

O náplni práce novináře psaly a píší desítky autorů, s žurnalistikou v nějaké její podobě má zkušenost každý gramotný člověk a každý si tak novináře dokáže nějak představit. Jakmile se ale pustíme do vymezování, kdo novinářem „ještě není“ a kdo „už ano,“ najednou není vůbec snadné nalézt univerzální hranici. A to ani v odborné literatuře. Celá řada (západních) autorů například žurnalistikou rozumí jen a pouze ideál profesní žurnalistiky rozvinutý v prostředí fungující pluralitní demokracie a s podmínkou deklarované a dodržované svobody slova (tento přístup popisují – a kritizují – Josephi, 2013, Hanitzsch a Vos, 2018 a další).

O takové prostředí se ovšem v případě socialistického Československa rozhodně nejedná, a proto zkusme být velkorysejší a otevřít naše úvahy mnohem širěji. Stejně ale – má-li tato práce pojednávat o profesní etice novinářů, zastavme se u definice žurnalistiky v kontextu profese. Tento statut žurnalistice (na rozdíl od medicíny nebo práva) autoři často nepřisuzují (Harcup, 2004, s. 3), a to z několika důvodů. Americký teoretik Michael Davis (in Meyers a kol., 2010, s. 91) jich jmenuje hned osm: „[novináři] (1) nejsou licencováni (2) neexistuje ucelená teoretická znalost (3) nemají předepsané kurikulum, kterým by museli projít (4) nemohou vyloučit ne-novináře ze zpravodajské činnosti (5) nejsou nezávislí konzultanti, ale zaměstnanci (6) neslouží klientům (jen zaměstnavatelům nebo veřejnosti) (7) většinou nejsou členy profesních organizací (8) nezískávají automaticky společenský status a vysoký příjem“.

Aby bylo zaměstnání považováno za plnohodnotnou profesi, mělo by podle sociologů mít pět základních znaků. Prvním je propracovaná systematická teorie, kterou musí člověk zvládnout, aby mohl danou profesi vykonávat. Druhým je profesní autorita, která vychází z unikátní odbornosti nebo kompetence, kterou s sebou znalost profese přináší. Třetím znakem je profesní organizace, která se mimo jiné stará o formulaci profesních hodnot a o jejich dodržování. Dalším znakem je altruismus služby, tedy pocit, že profesionálové výkonem svého zaměstnání uspokojují důležitou společenskou potřebu. Posledním znakem je předmět zkoumání této práce, tedy profesní etika (Moravec, 2020, s. 83-84).

Tyto znaky a výše uvedené důvody jsou pro žurnalistiku problematické, pokud bychom se

řídili většinou sociologických definic profese, ať už vycházejí z ekonomické, politické nebo antropologické tradice (Davis in Meyers a kol., 2010, s. 93). Davis (2010) nás ale může inspirovat tím, že se obrátil k jinému přístupu: filozofickému, sokratovskému. Sokratovská metoda spočívá v tom, že hledanou definici nalézají samotní vykonavatelé profese v konverzaci; jakýkoli problém se řeší do té doby, než jsou s definicí všichni spokojeni. Po letech uplatňování této metody došel Davis k této definici termínu profese: „Profese je nějaký počet jednotlivců vykonávajících stejné povolání, kteří se dobrovolně organizují k zajišťování výdělku otevřenou službou morálnímu ideálu morálně přípustným způsobem – nad rámeček toho, co vyžaduje právo, trh, morálka a veřejné mínění“. Podle této definice je výše zmíněných osm důvodů irelevantních a členem profese je ten, kdo se za něj prohlásí a je za něj přijímán. Tím se ovšem hlásí i k naplňování standardů, které se s výkonem profese pojí.

A jak tedy taková definice žurnalistické profese funguje v nedemokratickém zřízení, které potlačuje svobodu slova? Předně je třeba říci, že „svoboda slova“ může být velmi relativní pojem. Garance takové svobody je například ukotvena v ústavě Korejské lidové demokratické republiky, přitom jde o stát, který v mezinárodních hodnoceních míry svobody mediálního prostředí dostává stabilně nejhorší možné známky (Freedom House, ©2021). V praxi se totiž tato svoboda projevu uplatňuje pouze do té doby, dokud onen projev odpovídá „kolektivnímu duchu“ (Craft in Meyers a kol., 2010, s. 39). Článek 28 Ústavy Československé socialistické republiky z roku 1960 zase obsahuje následující body:

„(1) V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku. Těchto svobod občané užívají jak v zájmu rozvoje své osobnosti a svého tvůrčího úsilí, tak k uplatňování své aktivní účasti na správě státu a na hospodářské a kulturní výstavbě země. K těmto cílům se zaručuje svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací.

(2) Tyto svobody jsou zajištěny tím, že se pracujícím a jejich organizacím dávají k dispozici vydavatelství a tiskové podniky, veřejné budovy, sály, prostranství, jakož i rozhlas, televize a jiné prostředky.“ (Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.)

Zásadní rozdíl zde nevzniká pouze v rozdílném chápání svobody médií, ale také v různých definicích role médií v daném státě. V pluralitní demokracii je posláním médií co nejlépe

příspěť k tomu, aby se na směřování země a jejím řízení mohli co nejvíce podílet její občané (Craft in Meyers a kol., 2010, s. 40). V případě státních zřízení založených na marxisticko-leninské ideologii je naproti tomu veškerá mediální tvorba považována za součást soukolí centralizovaných nástrojů, které ze všech sil napomáhají budování socialistické společnosti právě v duchu ústřední marxisticko-leninské ideologie (Mruzek, 1979).

Davisova sokratovská definice profese v našem případě tím pádem může platit až po jistém překroucení. Vykonavatel profese neslouží ani tak morálnímu ideálu, odvozenému od individuálního svědomí a rigorózního zkoumání etických problémů, jako spíš (diktovanému) společnému poslání a naplnění historické úlohy. I tento systém má interně něco, co nazývá novinářskou etikou. Je ale snadné odhadnout, že se tento pojem bude soustředit ze značné míry na definici tohoto společného poslání, zatímco etické problémy, které jsou palčivé v demokracii, nebudou mít v předpisech zdaleka tak prominentní postavení.

Jsou ale tito novináři, kteří jsou prakticky nástroji k naplňování ideologie, vykonavateli profese? Britský teoretik komunikace Denis McQuail (2016) ve svém pojednání o profesionalitě žurnalistiky dochází ke kompromisnímu závěru, který můžeme aplikovat i na tuto situaci: všichni novináři podle něj nepopíratelně z podstaty své funkce ve společnosti naplňují individuální i kolektivní potřeby veřejnosti. A navíc také nutně přijímají tezi, že mají být za svou činnost zodpovědní. Proto, i kdyby nesplnili přísná kritéria, která konstituují profesi, můžeme jejich činnost nazývat aspoň „veřejným povoláním“ (McQuail 2013, s. 93). Ono naplňování kolektivní potřeby a vyvozování individuální odpovědnosti můžeme bez delšího uvažování připsat i novinářům socialistickým. Na základě těchto úvah můžeme analyzovat ty aspekty této odpovědnosti, které spadají do dobového pojetí novinářské etiky.

Nakonec se vraťme k úvodní otázce: jak pro účely této práce stanovíme, kdo novinářem ještě není a kdo už ano? Nakonec je potřeba trochu nechat stranou celé sociologické pojetí žurnalistiky, a podívat se na předmětné období spíše očima historika. V první řadě budeme za novináře považovat ty vykonavatele žurnalistického povolání, kteří se ve sledovaném období dobrovolně organizovali v profesní organizaci novinářů. Ve druhém sledu pak všechny, kteří v tomto období byli součástí redakcí periodického tisku, Československé tiskové kanceláře, pracovali pro Československou televizi nebo Československý rozhlas.

Do zkoumaného období spadají i alternativní komunikační systémy samizdatu, produkovali především disidenti a odpůrci komunistického režimu, kteří se před ním skrývali. Byť se jednalo o rozsáhlá díla – knižní edice se stovkami titulů nebo až 200 různých novin a časopisů (Končelík a kol., 2010), jejich tvůrci nepatřili do profesních novinářských sdružení a je otázka, jakými způsoby definovali svou společenskou odpovědnost. Pravděpodobně se neopírali o žádné formalizované etické kodexy. Předně však šlo o alternativní diskurz, který oproti oficiální produkci vycházel ze zcela jiných východisek, a který proto není předmětem zkoumání této práce.

Dále na našem území působili mezinárodní reportéři zahraničních médií, jejichž činnost je sice v západní literatuře prozkoumanější než činnost samotných východoevropských novinářů v zemích Východního bloku (Boel, 2019), ale předmětem práce rovněž nejsou.

A do běžného periodického tisku kromě novinářů přispívali také tzv. (dělničtí) dopisovatelé, které ovšem za novináře v této práci nepovažujeme.

1.2 Čím se novinář řídí

Stanovili jsme si tedy, že ať už má novinář při své práci na paměti morální ideál nebo budování společnosti, je s jeho profesí zkrátka spojeno víc, než pouhé přenášení informací za účelem výdělku. Sílu médií si vedle teoretiků uvědomují jak jejich tvůrci, tak i jejich publikum a společnost jako taková. Účinky médií na společnost se mohou stát od státu zásadně lišit, zvláště jde-li o nesvobodné mediální prostředí – jedním extrémem je účinné ovládnutí společnosti dosažené díky monopolu státu jako zdroje informací, druhým zase minimální účinek při ztrátě důvěry ve státem ovládaná média (McQuail, 2013, s. 136).

Vzhledem k této velké potenciální moci a vlivu médií na společnost je nutné jejich činnost regulovat. Speciálně v oblastech státních zájmů, společenských norem týkajících se citlivých témat, nebo prevence přímé újmy jednotlivců zpravidla nestačí spoléhat se na individuální úsudek každého novináře (McQuail, 2013, s. 150).

V rámci všech mechanismů, které na pocit odpovědnosti a finální individuální úsudek novináře působí, rozeznává McQuail (2013, s. 157) dva způsoby kategorizace: externí versus interní a formální versus neformální. Externí formy odpovědnosti podle něj pocházejí zvnějšku mediální organizace a ta je nemůže zpochybňovat, zatímco formy interní na sebe uvalují samotná média – vlastníci, vedoucí pracovníci, nebo profesní organizace. Na úvod podrobnějšího popisu jednotlivých kategorií je potřeba uvést, že

uvedené rozlišení mechanismů odpovědnosti žurnalistiky je definováno pro fungování profese v pluralitní demokracii a je pro nás tak pouze východiskem a vodítkem.

Mechanismy externí zodpovědnosti

Klíčovou částí mechanismů externí zodpovědnosti je veškerá legislativa upravující působnost médií. Chris Frost (2011, s. 48) o takových legislativních úpravách říká: „Je naprosto v pořádku, že se společnosti shodnou na tom, co je pro média přípustné – nebo, běžněji, nepřípustné – publikovat, jelikož potřebují chránit práva svých občanů (...). Téměř všechny společnosti například zakazují publikaci řady informací o obraně státu, které by mohly ohrozit národní bezpečnost. V některých společnostech je kladen velký důraz na soukromí, a tak je tam tato oblast zahrnuta v zákoně, zatímco v jiných je prvořadě vnímána presumpce nevinny a právo na férový soudní proces, zákon tam bude obsahovat tyto principy a soukromí nemusí naopak vůbec zmiňovat.“ Frost dále na příkladech několika zemí ukazuje, že čím silnější omezení klade zákon, tím méně propracované a uznávané jsou interní mechanismy regulace a naopak.

Zvláštní postavení v legislativě upravující oblast médií mají média veřejné služby, u kterých existují zpravidla vyšší zákonné obsahové nároky (McQuail, 2016).

V legislativě bývá ukotven i další princip externí regulace, a to existence a podoba mediálních rad. Aby splňovaly charakter externí regulace, musí být vybaveny etickým kodexem nebo jinou definicí pravidel jednání a jasnými procesy zacházení se stížnostmi, které se vztahují k porušování těchto pravidel (McQuail, 2013, s. 159).

Vedle formálních mechanismů vycházejících z legislativy rozeznává McQuail mezi externími mechanismy i mechanismy neformální, z nichž hlavním faktorem je podle něj mediální trh. Tento faktor je v centrálně řízeném a plánovaném mediálním systému, kde je například o nákladech periodik rozhodováno politicky a ne tržně, značně utlumen, proto se na něj tato práce soustředit nebude. Mezi další neformální regulátory řadí McQuail národní i mezinárodní instituce a organizace, které vzdělávají a systematicky sledují novináře, vzájemnou kritickou a recenzentskou činnost médií nebo nátlakové skupiny, organizující veřejné mínění k dosažení změn (McQuail, 2016, s. 172-173).

Mechanismy interní zodpovědnosti

Do kategorie interní zodpovědnosti řadí McQuail (2016, s. 174-175) řadí formální mechanismy každodenních rozhodovacích procesů uvnitř redakcí, vnitřních předpisů

jednotlivých médií nebo průzkumů publik a trhu. Neformálními interními mechanismy jsou podle něj socializace novinářů nebo individuální zpětná vazba.

V oblasti etiky mezi interní mechanismy řadíme také další nástroje samoregulace žurnalistiky, pakliže chápeme samoregulaci jako ty nástroje regulace, které na sebe svobodně uvalují samotné mediální nebo profesní organizace novinářů. Mezi takové nástroje patří etické pokyny či celé profesní kodexy jednotlivých redakcí, redakční ombudsmeni nebo systémy hodnocení a vypořádávání podnětů čtenářů, diváků, či posluchačů. Těchto pravidel, která formulují novinářská profesní uskupení nebo mediální organizace, by se členové či zaměstnanci těchto organizací měli držet převážně na bázi dobrovolnosti. Za jejich porušování zpravidla nehrozí postih v podobě zákazu výkonu činnosti (Moravec, 2020, s. 299-300).

Nelegitimní mechanismy kontroly

McQuail (2016, s. 176) vymezuje ještě jednu kategorii mechanismů, a to mechanismy nelegitimní. Ty sice neztotožňuje výlučně s nedemokratickými režimy, jsou pro ně ale podle něj symptomatické. Patří mezi ně omezení přístupu k informacím, státní kontrola vysílacích technologií, monopolní profesní organizace provádějící sociální kontrolu, různé formy cenzury, selektivní aplikace právních prostředků nebo zadržování materiálu a zdrojů potřebných k publikaci.

1.3 Profesní etika

Uvedené regulační mechanismy slouží k fixaci morálních a společenských zásad, kterými se novinář při své práci řídí. Část těchto zásad, na které se shodne podstatná část příslušníků jedné profese, zároveň chceme nazývat profesní etikou. Vzhledem k tomu, že tato práce bude nevyhnutelně narážet na významově posunuté pojetí etiky, je nejprve třeba správně popsat, co představuje novinářská etika nehledě na státní zřízení a jiné okolnosti.

Sociolog Jan Jandourek (2001, s. 74) přisuzuje etice obecně ve svém Sociologickém slovníku dva významy: jednak je to „souhrn všech principů, podle kterých se ve společnosti posuzuje správnost jednání“ a jednak „normativní filozofická nebo teologická disciplína, která se zabývá všeobecně platnými normami určujícími správné jednání“. Etika, jak dále píše, „u člověka předpokládá existenci svědomí, svobodu a odpovědnost (...) Etika vychází z obecného předporozumění, že je třeba konat dobré věci a nekonat špatné.“

Hledání správnosti jednání, hledání toho, co je dobré a co špatné, provází lidstvo po tisíciletí. Za tuto dobu ke studiu etiky jako filozofické disciplíny významně přispěla řada významných myslitelů. Pro problematiku profesní etiky je zásadní přínos Immanuela Kanta a jeho konceptu *kategorického imperativu*. Kant přenáší důraz při posuzování správnosti jednání plně na pohnutky, které člověka při rozhodování ovlivňují. Kategorický imperativ je nějaké pravidlo jednání, které může být na úrovni osobního rozhodnutí i obecné normy. Pokud se pro takové pravidlo člověk rozhodl a pak jej dodržuje, je jeho jednání ve výsledku morální, ať jsou jeho důsledky jakékoli. Tento koncept umožňuje vznik a formulaci kodexů jednání, na kterých se tedy snaží shodnout celé profese (Frost, 2011, s. 15-16).

V kontrastu vůči Kantovým myšlenkám stojí filozofický směr utilitarismu. Tento soubor teorií naopak odhlíží od pohnutek a jednání hodnotí především na základě jeho koncového užitku. Pokud nějaká akce má více prospěšných než škodlivých dopadů, tedy pokud zvětší míru dobrého ve světě, hodnotí ji utilitaristé jako dobrou (Frost, 2011, s. 14-15).

Při pojednávání o etice se nelze vyhnout pojmu morálka. Morálka je ideový základ pro hodnotové systémy, morálka je absolutní, zatímco etika se jí snaží popsat a interpretovat. A to například pouze pro určitou oblast lidské činnosti a pro určitou skupinu lidí. Zatímco v Jandourkově definici etika s morálkou téměř splývají, Davis říká, že etika je tak na rozdíl od morálky relativní (Davis in Meyers a kol., 2010, s. 98). Frost (2011, s. 10), který etiku chápe jako způsob studia morálky, umožňující dospět k rozhodnutí v situaci morálního dilematu, spatřuje zajímavou cestu v kombinaci dvou představených etických principů. Kategorické imperativy jsou podle něj dobrý nástroj pro základní rozhodování, nezřídka ale nejen v novinářské praxi nastávají situace, kdy člověka dvě různá pravidla nabádají k protichůdným řešením. V takové chvíli je možné využít utilitářský přístup a posoudit následky těchto protichůdných rozhodnutí a loajality vůči dotčeným lidem.

Oblastí etiky, která z těchto a dalších etických směrů vychází a která je pro tuto práci klíčová, je aplikovaná etika, tedy zkoumání „uplatňování teorií etiky v jednotlivých oblastech života společnosti a jedince“ (Moravec, 2020, s. 152). Právě do této oblasti totiž patří posuzování konkrétních eticky sporných situací, a tedy i profesní etika.

1.4 Rozhodovací rámec novinářů

Důležitost popisování a zkoumání novinářské etiky vyplývá především z toho, že společenská funkce žurnalistiky víceméně implikuje povinnost způsobovat újmy (emoční, fyzické, finanční, reputační). Proto je pro novinářskou profesní etiku nezbytné, aby uměla obhájit, kdy je taková újma oprávněná, a pro novináře je znalost takové profesní etiky nezbytná, aby dokázali v každodenní činnosti přijímat taková rozhodnutí (Elliott a Ozar in Meyers a kol., 2010, s. 10). Teoretici etiky Deni Elliott a David Ozar za tímto účelem rozvinuli obecný rámec pro řešení každodenních etických problémů, který přesahuje běžný – a v lecčem nutně zkratkovitý – rozsah etických kodexů. Máme-li před sebou rozhodnutí o akci, kterou bychom plnili svou roli novináře, ale zároveň bychom jí měli způsobit nějakou škodu, musíme podle těchto autorů uvažovat o oprávněnosti této škody: Bere zamýšlená akce ohledy na všechny dotčené osoby? Jedná se všemi dotčenými nestranně? Podporuje celkové dobro ve společnosti? Je učiněno zadost legislativním právům každého dotčeného člověka? Jsou dodrženy udělené sliby? Myslíme při hledání řešení obzvlášť na potřeby těch nejzranitelnějších dotčených? (Elliott a Ozar in Meyers a kol., 2010, s. 20-22)

Výsledkem takového poctivého zhodnocení by mělo být zařazení dané akce do jedné ze čtyř kategorií: může být eticky zakázaná, požadovaná, možná nebo ideální. Ideální akce nejen nezpůsobuje žádné zbytečné škody, ale přímo jim předchází. Možná akce je jakákoli, která je eticky přípustná, požadovaná akce je ta, jejíž vykonání je pro plnění novinářské role nutné, a eticky zakázané akce jsou ty, které jsou prostě špatné.

Velkou pozornost bychom měli věnovat hlavně hranici mezi eticky přípustným a zakázaným, protože každé takové pravidlo je ve své podstatě omezením svobody slova a musí tím pádem být velmi dobře odůvodněno.

Frost (2011, s. 51) stanovuje čtyři druhy takových limitů: omezení toho, jaké informace mohou novináři shromažďovat; omezení toho, jakým způsobem novináři informace shromažďují; omezení toho, jak jsou informace publikovány; a zaručení kvality publikovaných informací. K poslednímu z těchto limitů nezavazuje novináře etický předpis nebo vnitřní integrita, ale vztah se čtenáři či diváky, jejichž důvěra je pro jakékoli médium zcela zásadní a její ztráta je nemyslitelná.

1.5 Vybrané oblasti novinářské etiky

V této kapitole se už zaměříme na konkrétní oblasti, které novináři a aplikovaná etika v oblasti žurnalistiky nejčastěji řeší, k jakým potenciálním újmám nejčastěji může docházet a jak se s nimi etika vypořádává.¹

1.5.1 Narušování soukromí

Soukromí jedince a možnost narušit jej kvůli obecnému zájmu je jedním z problémů, které jednoduché řešení rozhodně nemají. Soukromí například řešil už čtvrtý dodatek k Ústavě Spojených států amerických, ratifikovaný v roce 1791 – a právě tento dodatek patřil v průběhu následujících století k těm nejdiskutovanějším (Lewis in LaMay a kol., 2003, s. 61). Spornost spočívá především v tom, že soukromí je sice právem každého člověka, jenže každé omezení novinářského zpravodajství může ohrozit informovanost veřejnosti v důležitých záležitostech (Allen in LaMay a kol., 2003, s. 69).

Etické kodexy předních novinářských organizací se většinou uchylují ke kompromisním formulacím, a možnost narušení něčího soukromí tak podmiňují právě opodstatněným veřejným zájmem. Usnesení Rady Evropy k novinářské etice z roku 1993 například říká, že „právo jedinců na soukromí musí být respektováno. Osoby, které vykonávají veřejné funkce, mají právo na soukromí osobního života kromě případů, kdy jejich osobní život může mít vliv na jejich veřejnou funkci“ (Council of Europe, 1993). Můžeme předpokládat, že nalezení univerzální hranice, která značí opodstatněnost veřejného zájmu, je nemožné.

1.5.2 Střet zájmů

Střet zájmů nastává především v případech, kdy novinář může mít na uveřejnění nebo naopak ututlání nějaké informace osobní zájem, který nesouvisí s jeho společenským posláním nebo s jeho pracovním vztahem vůči médiu. I v případě střetu zájmů je třeba hledat únosnou míru a v případě, že k němu dojde, by měl být veřejně deklarovaný (Ethical Journalism, 2019).

Zajímavě to ve své “příručce etiky” popisuje americké National Public Radio: „Abychom si zajistili důvěru veřejnosti, musíme jasně dát najevo, že jsme loajální především právě vůči veřejnosti. Jakékoli osobní nebo profesionální zájmy, které jsou v rozporu s touto

1 Výčet hlavních oblastí je převzat z příspěvku sociologa a novináře Václava Moravce ve sborníku 10 let v českých médiích (Jiráková a kol., 2005). Tento výčet má ideální míru obecnosti. Přidána je zde oproti němu pouze oblast *Tragédie jako předmět zpravodajství*.

loajalitou – ať už zdánlivě nebo skutečně – hrozí narušením naší věrohodnosti. Situace, ve kterých by naše loajalita mohla být takto dělena mezi více subjektů (včetně zájmů svých blízkých příbuzných), ostražitě oznamujeme svým nadřízeným i veřejnosti. V krajních případech se vůbec neúčastníme jakékoli související zpravodajské činnosti“ (NPR Ethics Handbook, 2015). Vzhledem k veřejnoprávní podstatě tohoto konkrétního média nelze tento přístup předpokládat u jakékoli mediální instituce; můžeme si ale díky němu představit, proč je střet zájmů potřeba řešit a kam až se dá v jeho předcházení zajít.

1.5.3 Úplatky

Úplatky rozumíme „finanční a hmotné výhody, které se nabízejí novináři při jeho práci. Peníze nebo dárky dávají subjekty, které se stávají objektem zpravodajství, v očekávání příznivého zpravodajství“ (Moravec in Jiráček a kol., 2005, s. 52). Uplácení je naprostou většinou odborníků vnímáno jako deviantní chování (Moravec, 2020, s. 224). Formulovat jakoukoli obranu novinářské korupce by bylo nesnadné (Sanders, 2004, s. 120-127).

Kromě uplácení novinářů existuje ještě opačný směr korupce, totiž uplácení zdrojů informací novináři. Takové jednání je podle Moravce (2020, s. 230-232) problematické zejména kvůli tomu, že u nabízených informací jde jejich zdroji především o finanční zisk spíše než o jejich pravdivost nebo o důsledky jejich zveřejnění, často se tím také žurnalistika může ocitnout za hranicí zákona.

1.5.4 Klamání

Klamat lze samozřejmě čtenáře publikováním nepravdivé informace. Ke klamání ale může docházet také už ve fázi shromažďování informací – když se při investigativním pátrání vydává novinář za někoho jiného nebo když si nahrává konverzaci bez upozornění (Borden in Babcock a Freivogel, 2015, s. 162). Oba tyto druhy klamání jsou morálně a eticky problematické.

Na tuto oblast je možné nahlížet dvěma způsoby podle dvou základních etických směrů, které byly představeny dříve. Podle Kanta by nemělo být možné za žádných okolností vědomě lhát či klamat, zatímco někteří utilitaristé by takový čin posuzovali spíše podle jeho důsledků. Faktem každopádně je, že o žádném subjektu není možné sdělit v rámci novinářské činnosti všechno, nikdy nelze předat celou objektivní pravdu. I v případě, že novinář vyloženě vědomě nelže, pořád příjemce informace do určité míry uvádí v omyl (Sanders, 2004). Navíc existují příklady událostí, při kterých novináři překročili tento

kategorický imperativ, ale odhalili díky tomu zásadní informace – například aféra Watergate byla odhalena i díky lžím pátrajících novinářů (Sanders, 2004, s. 40-52).

I v tomto případě, podobně jako u ochrany soukromí, můžeme tedy obecně konstatovat, že žádná nepřekročitelná hranice neexistuje, spíše je předmětem diskuzí. Pojem, který je i v těchto diskuzích prominentní, je *veřejný zájem*. Diskutuje se i o tom, které informace veřejnost *potřebuje* vědět a po kterých spíše *touží* (Meyers, 2015).

1.5.5 Osobní účast na zprávě

Diskutovaným tématem z hlediska profesní etiky je také to, jestli se novinář může při vykonávání své práce aktivně zapojit do dění, o kterém sbírá informace – a jestli existují situace, kdy to udělat dokonce musí. Pravidla v této oblasti nejsou jednoznačná, shoda na přesné formulaci neexistuje. Proto se můžeme pro příklady řešení podívat k některým konkrétním organizacím.

Pro Fellowships at Auschwitz for the Study of Professional Ethics (FASPE) o tom píše novinář Dayton Martindale (2016): „Ať už si to uvědomuje či nikoliv, reportér je fyzicky přítomen. Ano, dělá svou práci, ale zároveň je to občan se svými vlastními myšlenkami a pocity, a ať chce nebo nechce, svou přítomností vědomě i nevědomě ovlivňuje chování subjektů.“ Tím pádem už je podle Martindala ovlivněno znění výsledné reportáže, a pokud může novinář prokázat laskavost zranitelnému člověku, aniž by ohrozil svou nezávislost, neměl by to mít eticky zakázané.

Téma se často vynořuje i v celospolečenské diskuzi v souvislosti s rozhořčením diváků či čtenářů pohoršujících se nad tím, že novináři o lidském utrpení pouze informují, aniž by trpícím lidem nějak pomohli. Proto není divu, že se tématem zabýval i dnes již bývalý čtenářský ombudsman britského Guardianu Chris Elliott. Ten ve svém výčtu konkrétních případů, kde novináři zvažovali své zapojení, narazil na dvě zajímavé skutečnosti. Jednak ve všech zmíněných případech zveřejnění informace vedlo k reakci čtenáře, která zásadně pomohla situaci lidí zmíněných v reportáži – i samotné zveřejnění je tak nepřímým ovlivněním situace. Druhým postřehem je, že novinář může například přispět humanitárním organizacím pomáhajícím s dotyčným problémem, jako fyzická osoba, ne jako novinář (Elliott, 2010).

Dlouholetý novinář a univerzitní pedagog Gene Foreman nakonec nabízí 4 návodné otázky, které si může novinář při rozhodování o svém zapojení ve vypjatých situacích

položít: „1. Je nebezpečí bezprostřední? 2. Je nebezpečí vážné? 3. Je přítomen někdo jiný, kdo je schopen pomoci? 4. Máte jako novinář speciální dovednosti, které v této situaci mohou být užitečné?“ Z čehož vyplývá, že pokud je novinář v situaci, kdy jako jediný může zachránit život nebo předejít zranění, měl by tak učinit (Foreman, 2015, s. 50). Jako vždy však platí, že člověk především nemá ohrozit svůj vlastní život (Simpson, 2006).

1.5.6 Plagiátorství

Oblast plagiátorství nabyla úplně jiných rozměrů s příchodem digitálního věku. Zapovězenou záležitostí, kterou kromě etických zásad často řeší i legislativa formou autorských zákonů, je ale opisování už opravdu dlouho.

1.5.7 Tragédie jako předmět zpravodajství

Další oblastí, ve které musí novinář své činy pečlivě zvažovat, je reportování o tragických událostech. Některé věci jsou většinou etických kodexů přímo vyloučené, například identifikování jakékoli nezletilé oběti nebo nezletilého podezřelého, případně identifikování příbuzných či přátel podezřelých osob. Obecně se doporučuje citlivý a diskrétní přístup především v případech, které zahrnují žal nebo šok zúčastněných. To se týká i obrazového materiálu, u kterého je potřeba posuzovat mimo jiné to, jestli pouze senzacechtivě využívá situace, nebo jestli nabízí něco víc: emocionální propojení s trpícími, potenciál k mobilizaci pomoci, nebo třeba poučení z toho, co člověku v nějaké situaci hrozí (Sanders, 2004, s. 100-104).

1.6 Univerzální novinářské hodnoty

Zásahy do soukromí, úplatky, plagiátorství a další výše probrané problematiky jsou tedy považovány za nejproblematictější oblasti současné novinářské praxe, které vyvolávají diskuze o jejich etických řešeních. Když odhlédneme od konkrétních oblastí, jaké objektivní hodnoty je možné považovat za univerzální maximy etického novináře?

Finská výzkumnice Tiina Laitila (1995) pro nalezení těchto hodnot srovnala etické kodexy žurnalistiky z 31 různých evropských zemí. Společným jmenovatelem byla pravdomluvnost (při získávání i publikování informací), obrana svobody projevu, rovný přístup ke všem bez diskriminace na základě jakýchkoli osobních charakteristik, férovost a přímost při získávání informací, respekt k integritě informačních zdrojů, autorským právům a zásadám citování, a nezávislost na úplatcích nebo jiných vnějších vlivech (Laitila, 1995, s. 543). Tyto hodnoty pro nás budou jedním z východisek pro posuzování

etiky socialistických novinářů.

Bude nás zajímat důraz na pravdivost vůči zdrojům ve fázi sběru informací i na pravdivost a ověřenost zveřejňovaných informací. McQuail (2016, s. 75-76) identifikuje 10 dílčích kritérií pravdivosti, podle kterých je možné celkovou novinářskou pravdivost posuzovat. Prvních pět z nich se týká pravdivosti samotného mediálního obsahu. *Přesnost a spolehlivost* klade důraz na uvádění relevantních zdrojů informací a na formálně i obsahově poctivou práci s informacemi, které tyto zdroje poskytují. *Věrohodná* je taková informace, která je v souladu s pozorovatelnou realitou. *Vyváženost* rozumíme vůli hledat různé relevantní perspektivy a interpretace, *srozumitelnost* hodnotí efektivitu komunikace, hlavně v závislosti na čtivost a úplnost poskytované informace. Konečně *relevance* posuzuje užitečnost předkládané informace a její zajímavost pro publikum. Další pětice atributů hodnotí samotného novináře a jeho postupy. Zde se za atributy pravdivosti považuje *integrita*, která značí odhodlání dělat za každých okolností věci dle správných postupů, *autenticita*, *osobní pravdivost*, *odvaha a transparentnost*.

Kromě důrazu na pravdivost můžeme také posuzovat do jaké míry hájí etické zásady socialistických novinářů svobodu projevu, jak se staví proti diskriminaci, jak řeší nezávislost novinářů a jestli se budou zmiňovat o tématu úplatků a plagiátorství.

1.7 Postavení novináře v nedemokratických státních zřízeních

Rámec, který tato práce představila, je sice opravdu hodně obecný, ale vychází z prací autorů, kteří se zabývali především žurnalistikou v demokratických státech. Tato práce se ale zabývá etikou československých novinářů mimo jiné právě proto, že zde o demokratický stát nejde. Proto je třeba právě o nedemokratická státní zřízení dosavadní teorii rozšířit.

Terminologie a typologie nedemokratických režimů je nejednoduchá oblast, ke které i politologická literatura přistupuje mnoha různými způsoby. Nejčastěji se můžeme setkat s hlavními kategoriemi totalitních a autoritativních režimů. Československo sledovaného období nebylo ukázkovým reprezentantem ani jedné z nich, ale neslo rysy obou. Pojdme si tedy krátce představit obě kategorie.

1.7.1 Totalitarismus a totalitní režimy

Francouzský filozof Raymond Aron (1993) ve své klasické práci *Demokracie a totalitarismus*, ve které porovnává několik konkrétních politických zřízení, definuje 5 základních charakteristik totalitarismu:

- „1. Fenomén totalitarismu patří k režimu, který poskytuje jedné straně monopol na politickou činnost.
2. Monopolní strana je vedena nebo vyzbrojena ideologií, které přikládá absolutní autoritu a která se v důsledku toho stává oficiální státní pravdou.
3. K šíření této oficiální pravdy si pak stát vyhrazuje dvojí monopol, monopol prostředků násilí a monopol prostředků přesvědčování. Všechny komunikační prostředky, rádio, televize, tisk, jsou řízeny a ovládány státem a těmi, kdo ho zastupují.
4. Většina ekonomických a profesních aktivit je podřízena státu a stává se jistým způsobem součástí státu samého. Protože stát je neoddělitelný od své ideologie, je většina ekonomických a profesních aktivit zabarvena oficiální pravdou.
5. Protože všechno je státní činnost a protože každá činnost je podřízena ideologii, je chyba, které se někdo dopustí v ekonomické nebo profesní činnosti, současně chybou ideologickou. Odtud vyplývá nakonec politizace, ideologické přehodnocení všech možných chyb jednotlivců a jako závěr teror policejní i ideologický.“ (Aron, 1993, s. 158)

Politologové Stanislav Balík a Michal Kubát (2012, s. 46-47) o půlstoletí později přidávají několik dalších charakteristik. Jednou z nich je osoba zbožštěného vůdce v čele monopolní strany a s ní související paradox, kdy na jedné straně může totalita odmítat náboženství, a na straně druhé může používat prvky náboženství k posílení vlastní legitimacy. K fyzickému a psychickému teroru přidávají ještě konkrétní prvek v podobě efektivní tajné policie. Další charakteristikou totalitních zřízení je požadavek aktivního zapojení občanů do veřejného života – pokud má totalitní režim přežít, musí být vždy dynamický.

V totalitním státě panuje totální nadvláda státu nad všemi lidskými činnostmi. Může v něm probíhat jakákoli míra teroru, který totiž jen potvrzuje základní víru totalitarismu, že možné je všechno (Arendt, 1996, s. 592). Vládnoucí ideologie ospravedlňuje jakékoli

prostředky použité k dosažení svého cíle (Balík a Kubát, 2012, s. 47). Tento ideální totalitarismus je zkrátka na úplném konci pomyslné osy, jejíž opačný konec okupuje demokracie; tomuto ideálu se velké množství nedemokratických režimů snaží přiblížit (Balík a Kubát, 2012, s. 26).

Klíčovou roli v tom všem hrají sdělovací prostředky, což můžeme vyčíst už z Aronových charakteristik a potvrzuje to i politická teoretička Hannah Arendt (1996, s. 473), podle které síle totalitarismu samy od sebe podléhají jen elity a lůza dané společnosti. Masy je třeba získat propagandou, respektive ve vnitrostátním prostředí spíše cílevědomou indoktrinací. Ta má podle Arendt v dokonale totalitním státě zaručenou převahu, protože její obsah je v takovém státě nedotknutelnou skutečností. Neotřesou jí argumenty založené na realitě, protože tu slibuje totalita změnit ke svému ideologickému obrazu (Arendt, 1996, s. 500). Pro udržování této ideologické dominance jsou média klíčová a totality jejich obsah musí kontrolovat stejně jako všechny ostatní oblasti života společnosti. Z různých nástrojů, které mohou totality pro takovou kontrolu používat, je důležitá především jakási ruční brzda v podobě státní cenzury a vytváření takového prostředí v médiích, které povede k autocenzuře novinářů.

1.7.2 Autoritativní režimy

V případě autoritativních režimů se na rozdíl od totalit nedá mluvit o jediném ideálním (a v praxi víceméně nedosažitelném) typu, jedná se o poměrně pestrou paletu politických systémů. Pro definici základních principů nejčastěji jako příklady sloužilo Salazarovo Portugalsko nebo Francovo Španělsko (Balík a Kubát, 2012, s. 58). Důležitým poznávacím znamením, které na první pohled odlišuje autoritativní režimy od totalitních, je omezený pluralismus. V autoritativních režimech totiž (do různé míry) může existovat více politických stran a mohou být tolerovány i občanské organizace, které nejsou součástí jediné národní fronty. Větší míře svobody se zde mohou těšit také církevní a vzdělávací instituce nebo podnikatelské struktury, ovšem jen dokud se nezačnou vyjadřovat k politice (Balík a Kubát, 2012, s. 59-60).

Autoritativní režimy se dále neřídí žádnou jedinou vůdčí ideologií. Ve většině z nich existuje i politická opozice, představitelé vládní strany neobsazují státní aparát a mezi jejich nástroje nepatří ani masový teror. Jediným vyloženě společným rysem autoritativních a totalitních režimů je nakonec jejich společný odpor k demokracii (Balík a Kubát, 2012, s. 72-73).

1.7.3 Co tedy bylo Československo?

Se složitou terminologií nedemokratických režimů je to ještě náročnější, zkoumáme-li ony režimy, které nejsou tak docela ani jedním ani druhým. Pro ty je často používán termín „zdanlivý totalitarismus“. Balík a Kubát (2012, s. 80) tuto situaci, která podle nich platí i pro normalizační Československo, popisují jako režim, který „chce být totalitní, ale z nějakého důvodu se mu to nedaří, nebo prostě nemá dostatek sil na udržení své totalitní podstaty“. Volí pro ni pojmenování *kvazitotalitní režim*. Zároveň uvádějí, že pokud by se jednalo o volbu pouze mezi totalitním a autoritativním režimem, pak mělo normalizační Československo určitě blíže k totalitě.

1.7.4 Možnosti studia nedemokratických mediálních systémů

Pokusy o sestavení typologie mediálních systémů, ze kterých bychom mohli čerpat ve smyslu obecných charakteristik mediálních systémů v nedemokratických státních zřízeních, jsou dnes bohužel buď překonané (*Čtyři teorie tisku* Sieberta, Schramma a Petersona ve smyslu komplexní normativní teorie; tato práce z nich čerpá pouze jako ze zdroje historických informací o stavu mediálního systému ve stalinistickém Sovětském svazu), nebo svým rozsahem vůbec nepostihují nedemokratické režimy (Hallin a Mancini, 2004; Christians a kol., 2010). Všimají si toho i Hanitzsch a Vos (2018, s. 147), kteří v této oblasti vnímají rozšiřující se propast mezi západní normativní i analytickou teorií a novinářskou realitou naší planety. Beate Josephi (2012, s. 475) jde ještě dál a označuje západní přístup, ve kterém pojmy žurnalistika a demokracie téměř splynuly, za arogantní.

Tatsiana Karaliova (2020, s. 4784-5), která se věnuje především současné žurnalistice v nedemokratickém Bělorusku, dokládá, že dominance přístupu, který vnímá demokracii jako naprosto centrální koncept pro porozumění žurnalistice, je v západním diskurzu narušována až v poslední době. Táž autorka popisuje používání (nedemokratickým) státem řízených masových médií jako taktiku vlády, která má za úkol prodlužovat trvanlivost režimu. Centralizace prostředků hromadného sdělování předchází vzniku alternativních center moci a případné mobilizaci.

Karaliova (2020) a Josephi (2012) se shodují v tom, že mimo demokracii není možné hodnotit žurnalistiku perspektivou mediálního systému, ve kterém se odehrává, ale perspektivou specifické novinářské praxe, která probíhá v rámci specifických profesních omezení, uvalených daným režimem (Josephi, 2012, s. 476). Tento přístup bude klíčový i pro analýzu novinářského prostředí v komunistickém Československu. Novinářskou praxí,

kterou budeme zkoumat, zde nebude publikační činnost, nýbrž zapojení novinářů do formulování a vymáhání etických předpisů.

Z charakteristik totalitních a kvazitotalitních režimů vyplývá, že tato novinářská praxe bude v takovém státě úzce provázána se státní ideologií, bude jí ovlivněna a bude mít zároveň za úkol ji posilovat.

2. Marx, Lenin, média a etika

„Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu,“ říká první bod šestnáctého článku Ústavy Československé socialistické republiky z roku 1960 (Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.). Analýza ideologie československého kvazitotalitního státu, založené na pracích Karla Marxe, V. I. Lenina a J. V. Stalina, je tak důležitým předpokladem k pochopení zásad etiky socialistického novináře.

2.1 Teorie Karla Marxe

Marxismem rozumíme v první řadě kritickou teorii Karla Marxe, v druhé řadě pak návaznou práci autorů, kteří se na něj odvolávají (Jandourek, 2001, s. 150). Samotný pojem *marxismus* začali jako první používat jak oponenti, tak stoupenčí Marxových teorií. Sám Marx se stavěl proti tomuto označení, protože podle něj svádělo k vnímání vznikajícího hnutí jako jeho osobní sekty, k marginalizaci vlastních myšlenek. Marx a Engels upřednostňovali označení kritický materialistický socialismus, kritický a revoluční socialismus, nebo vědecký socialismus (Johnson, Walker a Gray, 2014, s. 1-4).

Jedním z problémů Marxovy teorie je skutečnost, že se nejedná o komplexní a definitivní monolitickou teorii, a dává tak velký prostor pro nejrůznější interpretace (Altschull, 1995). Nejprve se ale pokusme odhlédnout od interpretací a začít přímo u stěžejních myšlenek, které původně formuloval Karl Marx se svým blízkým spolupracovníkem Friedrichem Engelsem, se zvláštním ohledem na etický rozměr těchto teorií a názory těchto autorů na média.

Centrální myšlenkou Marxových teorií je to, že „základní lidskou charakteristikou je naše kapacita pro kreativní a záměrnou akci – práci – která má dopady na veřejné instituce a akumulaci materiální kultury“ (Bankston, 2000, s. 286). Touto perspektivou Marx vykládá celé dějiny lidstva; každá společnost je podle něj definována především způsobem, kterým v ní lidé organizují aktivity, znalosti a hmotné předměty ve snaze přežít. A tento *mód produkce* tvaruje politické i kulturní instituce dané společnosti (Bankston, 2000).

Módem produkce, který ve druhé polovině devatenáctého století tyto myšlenky vyprovokoval, byl kapitalismus. Marxova kritika kapitalismu má mnoho kapitol. Motivací

pro produkci je podle Marxe v kapitalismu směnná, nikoli užitná hodnota produktů. Specializace plynoucí z dělby práce dále dělá z práce naprosto monotónní záležitost. Problematický je pro něj také vztah mezi vlastníky výrobních prostředků a dělníky, kteří musí prodávat svou pracovní sílu, aby se uživil – a vyrábějí přitom pro vlastníky produkty se směnnou hodnotou vyšší, než jaká je jejich mzda. Marx však zároveň soudil, že kapitalismus ve všem svém vykořisťování a nadprodukcí dává naději na budoucnost, ve které vykořisťování není třeba – to totiž skrze tlak konkurence, který podněcuje technologickou inovaci. A právě technologie by v Marxově vizi budoucnosti měly každému člověku umožnit poznat svůj talent a potenciál a podle nich spolupracovat na přežití a rozvoji. K této změně však podle Marxe nemůže dojít v mezích kapitalismu. Tento systém se má postupně přeměnit přes socialismus až na komunismus a má se tak stát vědomě, nejprve v nejrozvinutějších státech a skrze vědomou akci (Bankston, 2000).

K této akci má dojít ze strany pracující třídy, tedy všech lidí, které Marx v kapitalismu poloviny 19. století viděl jako utlačované a vykořisťované. Dělnická třída, která vznikla právě kapitalistickým způsobem dělby práce, si musí nejprve uvědomit svou úlohu ve výrobním procesu a konfliktní povahu vztahu k ostatním třídám. Pak se teprve může pustit do koordinované akce vedoucí ke konci utlačování, do *třídního boje* (Cuin a Gresle, 2004, s. 36-38). Již v roce 1848 Marx dospěl k tomu, že základním pilířem těchto společenských změn má být zrušení soukromého vlastnictví (Balík a Kubát, 2012, s. 125).

Do kritiky kapitalismu se Marx nepouštěl z etických či morálních důvodů, jak by se mohlo zdát. Ve svých teoriích totiž dedukuje, že morálka je sociálním produktem. Tvrdí, že tedy může existovat jen v návaznosti na konkrétní společnost a žádná univerzální morálka, podle které by bylo možné jednotlivé společnosti posuzovat, neexistuje (Heinrich, 2012, s. 220). Závažné nedostatky, které připisuje kapitalismu, tak spíše konstatuje jako fakt. V účast dělnické třídy na procesu přerodu společnosti doufal nikoli kvůli morální špatnosti fungujícího systému, ale kvůli tomu, že je to v jejím nejlepším zájmu (Heinrich, 2012, s. 36).

Přesvědčení, že Marx ve svých teoriích nemoralizoval, sdílí i německý filosof Christoph Henning (in Thompson a kol., 2015, s. 266-274): Marxovy teorie podle něj nejsou hodnotové. Morální stránkou věci proti kapitalismu neargumentoval. Zároveň ale nelze popřít, že na řadě míst v Marxových textech zaznívají morální podtóny, a jakmile se začíná uvádět socialismus v praxi, morálku nelze vynechat. Například jeho kantiánský imperativ,

že je třeba zvrátit všechny situace, ve kterých je lidská bytost opuštěna, zotročena, znehodnocena (Marx, 1844), je bytostně etický. Henning nakonec soudí, že nejvíce ze všeho záleží na tom, jaké přesvědčení zastává čtenář, a jak tím pádem text interpretuje. Marx podle něj psal zřejmě s představou čtenáře, který s myšlenkami socialismu již do jisté míry sympatizuje; a takový člověk z těchto morálních podtónů vyčte nejvíce ze všeho touhu po rovnosti lidských práv – politických i ekonomických (Henning in Thompson a kol., 2015, s. 266-274).

Sám Marx na téma komunismu a morálky napsal například toto: „Komunisté vůbec nekážou morálku (...). Nekladou na lidi požadavky morality: miluj svého bližního, nebuď egoistický atd.; ba naopak, jsou si velmi dobře vědomi, že egoismus je úplně stejně jako nesobeckost v určitých podmínkách nezbytnou formou prosazování sebe sama. Proto komunisté v žádném případě nechtějí (...) prosadit obecného, nesobeckého člověka na úkor „soukromé osoby“. (...) Komunističtí teoretici, ti jediní komunisté, kteří mohou věnovat čas studiu historie, se odlišují přesně tím objevem, že napříč dějinami je „všeobecný zájem“ vytvářen jedinici definovanými jako „soukromé osoby“. Vědí, že tento rozpor je pouze zdánlivý, protože jeho jedna strana, to, čemu se říká „veřejný zájem“, je konstantně utvářena stranou druhou, soukromým zájmem, a ve vztahu k němu v žádném případě není nezávislou silou se svou nezávislou historií – tento rozpor je tedy v praxi neustále ničen a reprodukován“ (Marx a Engels, 1845). Cílem Marxových teorií tedy nebyla společnost plná nesobeckých lidí, ale společnost, která umožňuje každému člověku realizovat jeho potenciál.

Marx o médiích

Ačkoliv byl Karl Marx původně novinářem, žurnalistice a médiím ve svých spisech věnoval jen minimum prostoru a pozornosti. O jeho novinářských počátcích psal i teoretik marxistické žurnalistiky Vladimír Hudec, který od roku 1972 působil jako děkan socialistické Fakulty žurnalistiky²: „V průběhu buržoazní demokratické revoluce v Německu v letech 1848-49 Karl Marx a Friedrich Engels v Kolíně nad Rýnem založili a vedli „Neue Rheinische Zeitung“ – a položili tak základy marxistické žurnalistice. Tyto noviny hájily a propagovaly proletářskou politiku v duchu slavného Komunistického manifestu, který byl též publikován v roce 1848. Zde se poprvé spontánně se vyvíjející proletářské hnutí postupně posunulo od utopie k vědě (...)“ (Hudec cit. podle Altschull,

2 Fakulta v průběhu sledovaného období několikrát změnila strukturu a název, do roku 1968 se jmenovala Fakulta osvěty a novinářství, v letech 1968-1972 se jmenovala Fakulta sociálních věd a publicistiky.

1995, s. 198). Jakkoli je tato výpověď zbarvena dobovou ideologií, poskytuje nám svědectví o tom, že Marxova zkušenost s tiskem byla i po desetiletích známou a používanou věcí.

Marx psal proti vládě a proti cenzuře, kterou kritizoval na základě svého názoru, že stát si nesmí nárokovat vlastnictví veškerého rozumu a morálky, a že cenzura upírá občanům existenční práva. Přesto, když později psal o tzv. superstruktuře (*Überbau*), která podle něj udržuje status quo a drží utlačované v nevědomosti, média sice zařadil mezi její nástroje, nepovažoval je však za tak klíčového hráče jako vládu nebo církve. Důvodem je i to, že noviny v té době nebyly ještě masovým médiem, především mezi – pro Marxe klíčovými – zástupci proletariátu nebylo mnoho čtenářů novin. Novináře vnímal jako členy proletariátu, kteří jsou superstrukturou z této nejnižší vrstvy vytaženi jen kvůli své užitečnosti. Důležité je, že Marx rozhodně novináře nevnímá jako pouhého pozorovatele, novinář má být podle něj aktérem kýžené přeměny společnosti, pomáhat otevírat oči utlačovaným (Altschull, 1995).

To rozhodně Karl Marx osobně splňoval v *Neue Rheinische Zeitung*. Když se 18. 5. 1849 po několika neúspěšných pokusech podařilo pruským úřadům noviny zakázat a Marxovi dát 24 hodin na opuštění země s odůvodněním, že Marxovy provokace a snahy vyvolat ve čtenářích odpor ke stávající vládě v posledních číslech novin neúnosně rostly, Marx se proti tomu v posledním vytištěném čísle hájil tím, že (revolucionářský) tón jeho novin se od zkušebního prvního výtisku nijak nezměnil. Dokládá to citáty z několika předchozích výtisků, které zahrnují pohrdání pruským králem, volání po ozbrojených povstáních a omlouvání budoucího teroru páchaného ve jménu revoluce. Se svými novináři se nakonec Marx loučí citátem z prvního čísla roku 1849: „Obsah roku 1849 zní: Revolucionářské povstání francouzské pracující třídy, světová válka.“ (Marx, 1849).

Ačkoliv tedy Marxovi nelze připsat autorství teorie médií, jeho myšlenky a postuláty poskytly jeho následovníkům i v této oblasti odrazový můstek k sestavení marxistické teorie médií. Pokud je nám ovšem z prostudovaných dokumentů známo, československá novinářská obec se zabývala pouze sovětskou linií transformace marxismu.

2.2 Teorie V. I. Lenina

Jak bylo zmíněno v úvodu, Marxovy teorie nebyly monolitickým celkem, a mohly tak posloužit jako obecný základ dalším myslitelům. Kvůli tomu se staly předmětem překroucení a zneužití, staly se základem pro ideologie krutých totalitních režimů. Ze všech “marxismů s pomlčkou”, které takto v příštích desetiletích vznikly, bylo pro Československý politický systém a jeho ideologii stěžejní uchopení a teoretickém i praktickém rozvedení marxových teorií V. I. Leninem.

Vladimir Iljič Lenin považoval ruskou komunistickou stranu za předvoj dělnické třídy, který má za úkol organizovat revoluci (Jandourek, 2001, s. 141). V knize *Stát a revoluce*, kterou napsal ještě před revolucí, načrtl dvě porevoluční fáze společnosti: socialistickou, ve které probíhá dělba spotřebního zboží podle pracovních zásluh, a komunistickou, ve které tato dělba probíhá již pouze podle potřeb (Lenin, 1917). Komunistická strana každopádně po revoluci nesplnila roli pouhého předvoje, ale zůstala v držení absolutní moci v zemi (Jandourek, 2001, s. 141).

Leninův názor na komunistickou morálku a etiku začínal především u obrany před kritikou západního světa, který komunisty obviňoval z úplného odvržení morálky. Toto odvržení je podle Lenina odvržení buržoazního chápání morálky jako hodnotového systému založeného na Božích příkázáních. Odvržením Boha však podle něj komunisté neodvrhují morálku, ale odvrhují praktiky kléru, vlastníků pozemků a buržoazie, kteří používají Boha jen pro své vlastní osobní zájmy. Naproti tomu komunisté přijímají pouze morálku, která vzejde z člověka, z třídy. Morálka komunisty je tím pádem podle Lenina zcela podřízena zájmům třídního boje proletariátu (Lenin, 1920).

I Lenin působil jako novinář a sílu novin si velmi dobře uvědomoval. Po prvních revolučních stávkách a demonstracích, které proběhly již v roce 1901, považoval Lenin založení celostátního politického listu za první krok v procesu vytváření komunistické organizace (Lenin, 1901). Altschull (1995, s. 211) připomíná, že Lenin „v roce 1901 v článku v bolševických novinách *Iskra* napsal odstavec, který je pro sovětská média tím, čím je první dodatek ústavy pro ta americká: ‘Role novin ... není limitována na šíření myšlenek, politické vzdělání a nábor politických spojenců. Noviny nejsou pouze kolektivním propagandistou a kolektivními agitátorem: jsou také kolektivním organizátorem. V tomto posledním aspektu mohou být přirovnány k lešení postavenému

kolem rekonstruované budovy, které označuje obrys stavby a usnadňuje komunikaci mezi stavebními dělníky, čímž jim umožňuje rozdělovat práci a vidět společné výsledky této organizované práce. S pomocí novin, a skrze ně, se utvoří stálá organizace, která bude zapojovat své členy nejen do lokálních aktivit, ale také do pravidelné obecné práce, která své členy naučí pozorně sledovat politické události, ocenit jejich důležitost a jejich důsledky na různé vrstvy společnosti, a rozvine pro revolucionářskou stranu efektivní prostředky ovlivňování těchto událostí.”

Jak je už z tohoto výňatku jasné, Lenin šel dál než Marx. Povinností jeho ideálního novináře je změnit svět, a objektivita jde před tímto posláním stranou. Zmíněná trojí role propagandisty, agitátora a organizátora se odrazila i ve vzdělávání novinářů – sovětské školy žurnalistiky měly právě tato tři oddělení. Leninův agitátor plní hlavně informační roli, přičemž důraz je kladen na šíření pozitivních zkušeností a kritiku všeho, co brání rozvoji společnosti. Propagandista přesvědčuje a ‘vzdělává’, organizátor mobilizuje a vybízí k akci (Altschull, 1995).

Před nabytím moci kritizoval Lenin soudobou situaci s tím, že se nemůže jednat o svobodu tisku, když jsou noviny plné inzerce, kterou si mohou dovolit pouze bohatí. Svobodu tisku ztotožňoval s okamžikem, kdy mohou v novinách vycházet názory všech lidí (Altschull, 1995). V roce 1917, kdy se Leninovi komunisté v Rusku chopili moci, už byla potenciální i reálná síla médií daleko patrnější než za Marxe – a sovětské vůdci si to uvědomovali. Revoluci režimní tak brzy následovala revoluce mediální, nejprve v oblasti masové distribuce novin, později pak v oblasti rozhlasu a televize. Pro komunisty bylo od počátku důležité poskytnout všem občanům přístup k oficiálnímu diskurzu strany. Jedním z hlavních projevů této strategie byl tlak na snižování ceny periodik, které brzy byly k mání za čtvrtinu předválečné ceny (Roth-Ey a Zakharova, 2015, č. 22).

Cílem této práce není sledovat důvody a klíčové momenty přechodu marxistického idealismu k totalitnímu režimu. Komunismus se každopádně ukázal jako nereálný cíl, nerozšířil se po celém světě a v komunistických zemích nezavládl všeobecný blahobyť. Tváří v tvář těmto selháním si režim nevystačil s marxismem, a proto vznikl leninismus: „uzavřený ideologický systém výpovědí, který soustavou ad hoc hypotéz maskoval selhání svých předpovědí,“ který se stal „nástrojem sebelegitimizace totalitních režimů“ (Jandourek, 2001, s. 141).

Jednoznačným vlastníkem ‘pravdy’ se v komunistických totalitách stala místo Marxova

(dělnického) *lidu* komunistická *strana*. Ta přebírá starost za organizaci mas, přičemž právě organizace měla být podle Lenina hlavní zbraní proletariátu při převzetí dominantní role ve společnosti. Leninovy i Stalinovy dodatky (nebo přepracování) Marxových teorií se zaměřovaly do značné míry právě tímto směrem – definováním teoretických i praktických aspektů této organizační funkce Strany (Schramm, 1963, s. 117).

Leninovo komunistické hnutí mělo diametrálně odlišný pohled na morálku než původní Marxovo učení. Zde je proletariát vykupitelem, komunistická strana je organizačním předvojem tohoto vykupitele a dobré a morální je to, co přispívá k vítězství strany (Balík a Kubát, 2012, s. 128).

Původně měl mít aspoň každý člen komunistické strany (a tím mělo být co nejvíce lidí) možnost o čemkoli diskutovat, dokud nebylo dosaženo shody. Už Lenin ale narazil na nepraktičnost této idey, a brzy se tak skutečná moc soustředila v rukou úzkého kruhu stranických elit (Schramm, 1963, s. 118).

Při snahách o udržení nových pořádků sovětsí vůdci spoléhali i na masovou komunikaci a historici a teoretici se shodují přinejmenším na dvou dalších principech, které už Lenin považoval v této oblasti za důležité. Zaprvé věřil v hledání rovnováhy mezi přesvědčováním a donucováním – a o přesvědčování se měly postarat především sdělovací prostředky. Zadruhé je už Leninovi připisována cílevědomá strategie atomizace společnosti, skládající se z omezování horizontálních komunikačních vazeb a posilování vazeb vertikálních, tedy získávání informací především z oficiálních zdrojů (vertikální rozměr ovšem dle dokumentace zahrnoval i směr zespona nahoru, tedy dopisy čtenářů a občanů redakcím i samotným komunistickým lídrům) (Roth-Ey a Zakharova 2015, čl. 2).

2.3 Stalin a sovětský mediální systém

Pokračující utužování sovětského totalitního režimu si nevystačilo s marxismem jako zdrojem legitimacy k zrušení soukromého vlastnictví a dalším praktickým krokům; bylo nutné učinit z něj zdroj legitimacy pro existenci trvalého totalitního režimu. Klíčovým je zde pojem *diktatura proletariátu*, který používal už Marx, ale popisoval jím přechodný stav mezi kapitalistickou a komunistickou společností (Draper, 1987). Základem Stalinovy argumentace, která měla vysvětlit dlouhodobou nutnost tohoto původně přechodného stavu, je podle Arona (1965, s. 139-140) výklad, že komunistická strana je vrcholným vyjádřením proletariátu a tím pádem nutně disponuje neomezenou mocí a monopolem na

výklad. Na tom se dá postavit skoro cokoliv, a o to se také Stalin snažil. V otázce státu argumentoval tak, že než stát zmizí, musí být posílen, a to do té doby, dokud socialismus nebude univerzální – do té doby se musí bránit proti okolním kapitalistickým státům, a proto musí být silný.

Média se v Sovětském svazu dostala pod plnou kontrolu státu, respektive komunistické strany. Stalo se tak především kvůli absolutní kontrole nad vybavením a materiálem potřebným k zajišťování masové komunikace. Cokoli mimo kontrolu komunistické strany tak nutně skončilo provoz. Zbylá média se stala nástrojem pro společenskou změnu a společenskou kontrolu, nástrojem pro šíření komunistické interpretace světa a dění v něm, která vycházela především z toho, že marxismus-leninismus je jednou z mála objektivních a neměnných konstant, zatímco vše ostatní je třeba posuzovat podle toho, nakolik to přispívá společným cílům (Schramm, 1963, s. 116).

Média se stala nástrojem, který neměl za úkol odrážet realitu. Díky centrálnímu zadávání obsahu se mohla stát především nástrojem společenské jednoty, kterou se komunisté pyšnili. Zároveň považovali za svou povinnost ochránit své občany před všemi vlivy, které by mohly nabourat jejich přesvědčení o správnosti směru, kterým se jejich společnost vydává. A svobodou slova, která byla zakotvena i v Ústavě Sovětského svazu, se rozuměla svoboda říkat to, co komunisté považovali za pravdivé (Schramm, 1963, s. 123-129).

3. Média v Československé socialistické republice 1968-1977

Nyní se už pojdme pomocí dostupných primárních i sekundárních zdrojů podívat na to, v jakých podmínkách operovala média v ČSSR, jak se u nás projevil ideologický základ marxismu-leninismu v politickém systému i v teorii a praxi médií.

3.1 Exkurz do marxistické teorie hromadného sdělování v ČSSR

Ze stovek prozkoumaných dokumentů vyplývá, že ve sledovaném období probíhaly koordinované snahy o formulaci sociologické teorie médií vycházející z marxismu, včetně budování systému vzdělávání novinářů od středních škol až po postgraduální studium a speciální univerzitu dělnických dopisovatelů. Tyto snahy byly nejsilnější po roce 1972, kdy se zformovala samostatná Fakulta žurnalistiky Univerzity Karlovy, kterou jako děkan řídil Vladimír Hudec.

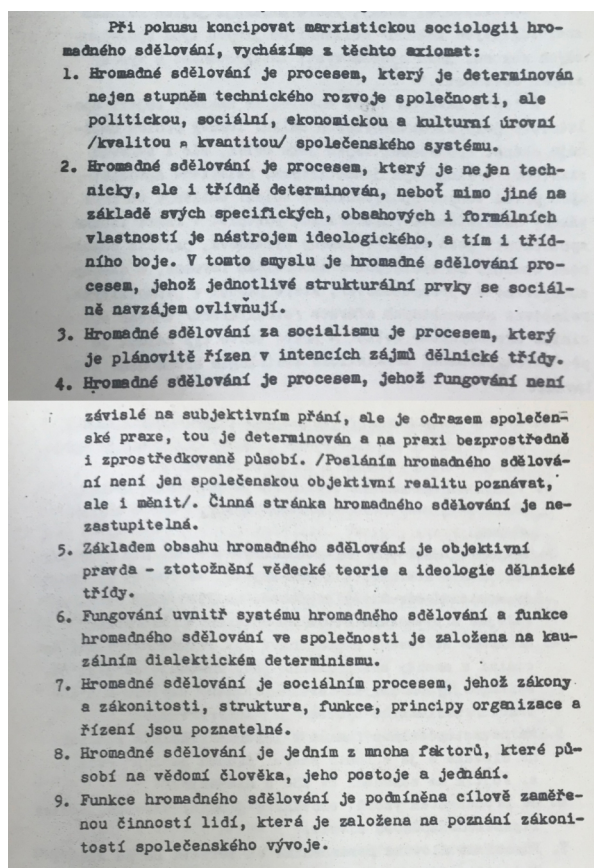
Ústav teorie a praxe žurnalistiky při této fakultě vydal v roce 1979 brožuru *Nástin marxistické sociologie hromadného sdělování* s podtitulem *Bulletin hlavního úkolu státního plánu (VII-2-9 Prostředky masové informace a propagandy v socialistické společnosti za podmínek vědeckotechnického rozvoje)*. Podepsán pod ni byl jako hlavní autor PhDr. Oldřich Mruzek, CSc.

Z textu záhy vyplývá, že ona *marxistická sociologie hromadného sdělování* je víceméně dobové pojmenování pro obor, kterému dnes říkáme nejčastěji mediální studia, a největším tehdejším úkolem tohoto oboru bylo ještě v době vzniku dokumentu *dobudování marxistické teorie hromadného sdělování*. I v roce 1979 se tedy nedokonalosti systému omlouvají jeho nedokončeností. Hromadné sdělování je podle dokumentu sociální subsystém, jehož funkčnost „determinuje harmonický rozvoj socialistické společnosti“ (Mruzek, 1979, s. 5).

Autoři rozhodně nevzdávají snahu o jasné spojení svých výkladů s Karlem Marxem a jeho původními teoriemi. A Marxovi přisuzují založení proletářského tisku, takový tisk pak má žít životem lidu, „čerpat ze zkušeností pracujících a odrážet jejich životní podmínky“ (Mruzek, 1979, s. 7). Marx s Engelsem měli být prvními autory, kteří odhalili, že tisk vždy slouží vládnoucí třídě jako prostředek ideologického boje, a že bez vlastního tisku tím

pádem nemůže dělnické hnutí „splnit svoji historickou úlohu“ (Mruzek, 1979, s. 9).

Velmi záhy se teorie přesouvá k Leninovi. „Lenin dokazuje, že základním posláním tisku je soustřeďovat nejrevolučnější vrstvy dělnické třídy k vytvoření marxistické strany, její organizační, ideová a politická výstavba. V dalších etapách bylo posláním tisku integrovat dělnickou třídu kolem strany s cílem dobýt moc a po dobytí moci získat za hegemonie dělnické třídy nejširší vrstvy obyvatelstva k výstavbě socialistické společnosti.“ (Mruzek, 1979, s. 11) Dalším důležitým Leninovým konceptem, který *Nástin* zmiňuje, je první typologie čtenářů. Lenin je dělil na dělnickou inteligenci (nejvyzrálejší následovníci revoluce, schopni samostatně vykonávat propagandistickou činnost), aktivní dělníky (sdružení v organizacích) a neorganizované, které pojí s třídním bojem pouze jejich instinkt. Úkolem tisku má být podle Lenina především „zvyšovat úroveň čtenářů tak, aby rozuměli vedoucímu orgánu strany“ (Mruzek, 1979, s. 14). Mruzek pak z Leninových podnětů vlastními slovy vyvozuje, že „v socialistické společnosti, kde je rozhodujícím subjektem revoluční praxe marxistické strany (...) do procesu hromadného sdělování vstupuje jako rozhodující složka poznávací úloha strany.“ (Mruzek, 1979, s. 21)

Obrázek 1: 9 axiomů marxistické teorie hromadného sdělování (Mruzek, 1979, s. 28-29)

Marxe, Lenina i další dobové poznání autor shrnuje v devíti axiomech hromadného sdělování, které popisuje jako východisko pro další bádání – viz obrázek 1. Z tohoto seznamu vystupuje zejména plánovité řízení, aktivní proměňování reality a implikované rovnítko mezi objektivní pravdou a ideologií dělnické třídy.

Na dalších desítkách stránek je již málo podstatného, docela pravidelně ale autor čtenářům připomíná hlavní cíle: můžeme se tak dozvědět, že hromadné sdělování je posuzováno podle míry vlivu na plnění celospolečenských cílů a zachování společenského systému (Mruzek, 1979, s. 39). Že instituce hromadného sdělování musí „mít neustále na zřeteli svoji ústřední funkci a dominující cíl: že vše musí směřovat k posílení socialistického státu, k plnění jeho funkcí ve všech složkách a částech, a tím k upevnění socialistického společenského řádu a integraci všech členů.“ (Mruzek, 1979, s. 48). V úplném závěru brožury je pak hlavní smysl hromadného sdělování popsán ještě jinak, a to jako *politická socializace*. V individuální rovině to znamená ztotožnění člověka s marxisticko-leninským světovým názorem a s politikou vládnoucí komunistické strany, a jeho přetvoření na aktivně pracujícího, všestranně rozvinutého a uvědomělého občana socialistického státu (Mruzek, 1979, s. 86-91).

Možná nejzajímavější a nejpřekvapivější pasáž brožury můžeme najít na straně 53, kde se dočteme, že „velký vliv hromadného sdělování na integraci a politickou socializaci způsobuje, že stát jako politická instituce vládnoucí třídy usiluje o to, aby instituce hromadného sdělování ovládl a mohl různými způsoby ovlivňovat jejich činnost“. K tomuto přiznání autor v poznámce pod čarou dodává: „V Poučení z krizového vývoje³ je uvedeno, že hromadné sdělovací prostředky „...jsou důležitým nástrojem moci a politické výchovy, který se nikdy nesmí vymknout řízení a kontrole leninské strany a socialistického státu.“

Nakonec doplníme, že se v textu na několika místech objevují také vymezení vůči “buržoazní” teorii sdělovacích prostředků – té má jít především o to, jak zjišťovat existenci možných nesouladů, které by ohrozily stabilitu kapitalistické společnosti, a předcházet jim; zkrátka o udržování statu quo (Mruzek, 1979, s. 18). Na jiném místě se pak autor dotýká obsahové stránky, kdy odmítá obsah druhu politických pikantností, tisk by podle něj měl čtenáře vzdělávat spíše než bavit (Mruzek, 1979, s. 15).

3 Hlavní normalizační dokument schválený Ústředním výborem KSČ v prosinci 1970.

3.2 Události Pražského jara a rané normalizace

Období, kterým se zabýváme, rozhodně není homogenní. Odehrávaly se v něm naopak tak výrazné politické a společenské změny, že i proto je pro nás zajímavé.

V druhé polovině šedesátých let ve společnosti sílila kritika především zastaralých ekonomických struktur, byrokratické organizace a administrativní regulace životního stylu, sílilo však volání společnosti po nejen ekonomických reformách (Krejčí a Machonin, 2002, s. 181). Volání po reformách a demokratizaci socialismu by mělo šanci na úspěch, kdyby záleželo pouze na vnitrostátních vlivech – lidé podporující reformy pocházeli totiž ze vzdělanější a kvalifikovanější společenské vrstvy, než jejich oponenti (Krejčí a Machonin, 2002, s. 187). Na začátku roku 1968 po sílícím tlaku došlo ke změně generálního tajemníka Komunistické strany Československa i ke změně prezidenta (nově tyto funkce vykonávali Alexander Dubček a Ludvík Svoboda), což definitivně otevřelo dveře reformám, nastalo Pražské jaro.

Další vývoj ovšem pouze na vnitrostátních vlivech nezáležel a demokratizační progres byl proto ovlivněn invazí a následnou okupací Československa armádami pěti zemí Varšavské smlouvy, která začala 21. srpna 1968. Sovětské vedení se stalo dominantním faktorem politické scény, byť mu nevyšel prvotní plán na ustavení nové dělnicko-rolnické vlády. Novou strategií bylo využití stávajících předních politiků v čele s Alexanderem Dubčekem, který proti tlaku Sovětů zaujal taktiku kompromisů a ustupování, čímž postupně ztratil podporu veřejnosti (Otáhal, 1994, s. 11-12). Na podzim následovala velká personální proměna v předních politických funkcích a sám Dubček byl v pozici generálního tajemníka KSČ v dubnu 1969 vyměněn Gustávem Husákem. Husákův režim byl režim normalizační – heslo normalizace si pro něj vybrali právě pomyslní vítězové roku 1968.

Návrat k neostaliniistickému režimu neměly stranické špičky snadný, protože ve společnosti nadále silně převládala podpora reformy roku 1968 (Krejčí a Machonin, 2002, s. 193). K dosažení normalizačních cílů proběhla mimo jiné proměna KSČ v byrokraticko-příkazní diktaturu, a to především skrz vytvořením nových užších stranických elit a skrz rozsáhlé prověrky, které vedly k vyškrtnutí více než půl milionu členů strany (Otáhal, 1994, s. 121). Dalším klíčovým a eventuálně také splněným cílem normalizačního režimu bylo vyvolání obecného strachu z politických represí, aby si lidé nedovolovali režim veřejně kritizovat (Činátl a kol., 2017, s. 44). Důležitým momentem tohoto období bylo přijetí dokumentu *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*,

který schválilo plenární zasedání ÚV KSČ 11. prosince 1970 a který ostře kritizoval předchozí vedení za ústupky vůči pravicovým tendencím (Poučení z krizového vývoje, 2009).

Normalizační společnost byla podle historiků po zklamání ze selhavších reforem rezignovaná a demoralizovaná. Mnoho lidí, kteří spolupracovali s novým režimem, ztratilo vlastní důstojnost, zatímco ti, kteří zůstali vůči režimu v opozici, se uzavřeli do vlastního mikrosvěta (Činátl a kol., 2017, s. 53-54).

3.3 Systém politické kontroly médií

Na úvod zopakujme, že nás v rámci médií zajímá pouze hlavní a oficiální mediální systém tehdejší doby, tedy činnost vykonávaná československými novináři, kteří k ní byli režimem oprávněni. Tento systém sestával z tisku, agenturního zpravodajství, rozhlasu a televize.

Když se zaměříme na možné prvky kvazitotalitní ideologie v legislativě, už úvodní prohlášení československé ústavy (Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.) konstatuje vítězství socialismu v naší zemi a vytyčuje odhodlání k dalšímu budování socialistické společnosti a sbírání sil na přechod ke komunismu. K tomuto cíli má naše země kráčet společně s bratrským SSSR a dalšími socialistickými zeměmi. V ústavě je též konstatováno, že zásluhy za tento stav má Komunistická strana Československa (KSČ), která stanula v čele republiky. To dále potvrzuje čtvrtý článek ústavy: „Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek neaktivnějších a neuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.“

Veškerá moc patří podle ústavy pracujícímu lidu, vykonávají ji zastupitelské sbory, které lid volí. Takovým zastupitelským sborem je především Národní shromáždění. Pracující se dále k aktivní účasti na životě společnosti sdružují v dobrovolných společenských organizacích, na které mají podle ústavy postupně přecházet některé úkoly státních orgánů, a které se sdružují v Národní frontě Čechů a Slováků, v níž má KSČ také vedoucí úlohu.

Ústava dále definuje národní hospodářství jako plánovitě řízené a definuje možné formy socialistického vlastnictví jako vlastnictví státní a družstevní.

Článek 28 v duchu všech socialistických ústav garantuje svobodu projevu: „V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku.“

Veškerá moc byla tedy soustředěna v rukou KSČ, jejímž vrcholným orgánem byl Ústřední výbor. Komunisté měli plnou kontrolu nad policií (Veřejnou bezpečností) i tajnou policií (Státní bezpečností) (Mencl a kol., 1990). KSČ si stejně jako Lenin a všechny její ostatní komunistické vzory uvědomovala důležitost médií. Vzhledem k tomu, že neexistovalo soukromé vlastnictví, byla všechna existující média víceméně takovými médii veřejné služby. Nejdůležitějším samostatným médiem byl Československý rozhlas, který na této pozici postupem času vystřídala Československá televize.

Československý rozhlas byl totiž od počátku komunistické vlády nejmasovějším médiem a páteří státního mediálního systému. Není proto divu, že byl od roku 1959 samostatnou rozpočtovou organizací, která přímo podléhala vládě, zatímco v ideových otázkách se přímo zodpovídal ÚV KSČ (Končelík a kol., 2010, s. 152). V roce 1964 byl schválen zákon č. 17/1964 Sb., o Československém rozhlasu, jehož první paragraf udává jasnou linii: „Československý rozhlas svou činností založenou na politice Komunistické strany Československa provádí masově politickou a výchovnou práci, zajišťuje všestrannou informovanost domácích i zahraničních posluchačů o událostech doma i v zahraničí, podporuje tvůrčí iniciativu lidu a přispívá k dovršení kulturní revoluce“ (Zákon č. 17/1964 Sb.). V lednu 1972 vznikl z podnětu ÚV KSČ orgán nazvaný Ústřední vysílání politického zpravodajství a publicistiky (ÚVPZP), kterému od tohoto momentu podléhaly redakce zpravodajství a publicistiky (Končelík a kol., 2010, s. 236).

Pozici ústředního ředitele Československého rozhlasu vykonával skoro po celé sledované období PhDr. Ján Riško, který byl vedle toho 19 let také poslancem Sněmovny lidu Federálního shromáždění (Sígl a Růžička, ©2021). V sedmdesátých letech bylo v české části Československa evidováno přes dva a půl milionu rozhlasových koncesionářů, a tedy rozhlasových přijímačů. Rozhlas vysílal na pěti různých stanicích či programových okruzích (*Hvězda, Praha, Bratislava, Vltava, Děvín*) (Končelík a kol., 2010, s. 248).

Československá televize vedle rozhlasu zaznamenala ve sledovaném období největší průběžnou proměnu, která úzce souvisí s tím, o jak mladé médium šlo. První zkušební vysílání v Československu proběhlo v roce 1953, každodenně začala televize vysílat v roce 1958 (Končelík a kol., 2010, s. 157, 240). Personální obsazení šedesáti nejvyšších funkcí podléhalo přímému schvalování stranickými orgány podle Kádrového pořádku ČST (Cysařová, 2002, s. 524).

První televizní studia na Kavčích horách byla zprovozněna až v roce 1970, do té doby

fungoval provoz na různých místech v Praze. Z televize se již v té době stávalo nejvlivnější médium, což znamenalo, že se na ni čím dál více soustředila i KSČ. Téměř celé dvě dekády vedl televizi Jan Zelenka, který byl po značnou část tohoto období také poslancem Sněmovny lidu Federálního shromáždění a v posledních letech před sametovou revolucí také členem ÚV KSČ (Končelík a kol., 2010, s. 237, 238). Obsahově televize podléhala ideové komisi ÚV KSČ, která schvalovala tzv. ideově tematické plány.

V roce 1970 zahájil provoz druhý televizní program. Snaha udělat z televize masové a velmi vlivné médium vedla k tlaku komunistů na nižší pořizovací cenu přijímačů, počet evidovaných televizních přijímačů pak už v průběhu 70. let překonal přijímačů rozhlasových a po celý zbytek sledovaného období dál rostl (Končelík a kol., 2010, s. 240, 248, 249).

Další důležitou součástí státem kontrolovaného mediálního systému bylo agenturní zpravodajství. *Československá tisková kancelář* (ČTK) byla oddaným nástrojem moci, přičemž „rezignovala na zpravodajskou kvalitu a šířila ideologický obsah o budovatelském úsilí Sovětského svazu a jeho spojenců“ (Končelík a kol., 2010, s. 144). Od roku 1965 bylo agenturní zpravodajství vymezeno samostatným zákonem č. 123/1965 Sb., o Československé tiskové kanceláři. Na začátku normalizace pak přišla další vlna personálních obměn. Zahraniční zpravodajové ČTK v té době působili v 22 zemích, většina z nich byla agenti StB (Končelík a kol., 2010, s. 211).

Od roku 1977 existovala vedle ČTK také agentura *Orbis*, která byla zaměřena na propagandu a šíření úspěchů reálného socialismu za hranice Československa (Končelík a kol., 2010, s. 212).

Soustavu médií doplňovala poměrně pestrá a početná nabídka periodického tisku. Na něm si můžeme nejlépe ilustrovat, jak se měnil systém kontroly v neklidných letech 1968-1970. Základní omezení, která jsou neslučitelná s představou o demokratickém mediálním prostředí, nastolila už popřevratová legislativa, konkrétně zákon č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů. Ten zrušil možnost soukromého podnikání v médiích (Končelík a kol., 2010, s. 170). V praxi bylo toto pravidlo zajištěno mimo jiné dohledem státní moci nad přiděly papíru. Vydávat periodický tisk směly dle zákona pouze „politické strany, dobrovolné společenské organizace, státní orgány, vědecké a kulturní instituce, hospodářské a jiné organizace k plnění svých společenských úkolů“. Registraci periodika na základě přihlášky, která musela kromě názvu či adresy obsahovat

také politickoideový program, zdůvodnění společenské potřeby, osobní data šéfredaktora a doklady o jeho odborné způsobilosti nebo údaje o technickém a finančním zabezpečení, provádělo ministerstvo školství. Zákon dával schvalovatelům žádostí o registraci poměrně velkou svobodu, protože jako důvod neprovedení registrace uváděl jednoduše jen nedostatečnost záruk, že bude tisk plnit své společenské poslání (Zákon č. 81/1966 Sb.).

O šestici ústředních celoplošných deníků se tak staral ÚV KSČ (deník *Rudé právo*), Československá strana lidová (*Lidová demokracie*), Československá strana socialistická (*Svobodné slovo*), Ústřední výbor Socialistického svazu mládeže (*Mladá fronta*), ROH – Revoluční odborové hnutí (*Práce*) a ministerstvo zemědělství (*Zemědělské noviny*). Z nich největší náklad mělo garantováno *Rudé právo*, ve sledovaném období byl dlouhodobě kolem jednoho milionu výtisků denně. Ostatní deníky vycházely v nákladu mezi 150 a 400 tisíci výtisků (Končelík a kol., 2010, s. 201, 215, 216, 249). Podobně tomu bylo i s časopisy. Tím úplně nejčtenějším byl jediný časopis pro ženy *Vlasta*, který vydával Československý svaz žen. Jeho náklad dosahoval až 820 000 výtisků. Humoristický časopis *Dikobraz* vydávalo v půlmilionovém nákladu ROH, časopisy pro děti a mládež vycházely pod vedením Socialistického svazu mládeže (Končelík a kol., 2010, s. 253).

Na začátku roku 1968 byl v platnosti zákon 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. Ten určuje poslání médií jako poskytování včasných, pravdivých a co nejúplnějších informací o událostech v Československu i v zahraničí; prosazování zájmů a cílů socialistické společnosti; rozvíjení socialistického vědomí občanů v duchu zásad ústavy a politiky Komunistické strany Československa jako vedoucí síly ve státě a společnosti; spoluvytváření socialistického veřejného mínění; a napomáhání aktivní účasti občanů na správě a výstavbě země.

V provozu periodika podle zákona vydavatel odpovídá za „plnění společenského poslání periodického tisku a jeho politickoideového programu a zaměření“ (Zákon č. 81/1966 Sb.), přímým řízením pověřuje šéfredaktora. Ten musí ze zákona hlídat to samé, ale musí to dělat na úrovni každého konkrétního vydání. Dále je povinen dohlížet na to, že je obsah v souladu se zájmy a cíli socialistické společnosti, že jsou zveřejněné informace pravdivé a ověřené, a že neporušují zákonem chráněné zájmy společnosti, občanů a organizací. K vykonávání role šéfredaktora nebo redaktora musí být člověk nejen odborně, ale i občansky způsobilý. Každému redaktorovi pak zákon ukládá při výkonu činnosti dbát na

zájmy socialistického státu a společnosti a také chránit zdroje informací, zejména jejich jména. Tato ochrana zdrojů informací je zakotvena i v současné legislativě (Zákon č. 46/2000 Sb.), kde je ale formulována jako právo odepřít informaci, zatímco v zákonu z roku 1966 je tato ochrana popsána jako povinnost.

Další část zákona redakcím předepisuje úzkou spolupráci se státními orgány a organizacemi, které mají využívat hromadných sdělovacích prostředků k plnění svých úkolů a ke zvyšování iniciativy a účasti občanů. Opačným směrem mají tyto orgány a organizace povinnost poskytovat informace potřebné k pravdivému a včasnému informování veřejnosti.

Mezi výjimkami z této povinnosti najdeme kromě státních tajemství a informací, jejichž zveřejnění by poškodilo práva občanů, především „skutečnost, jejíž zveřejnění by prokazatelně mohlo poškodit zájmy státu nebo společnosti“. Ke zveřejnění takových informací vede tedy cesta skrz dvojí porušení zákona, nejprve na straně instituce, která informaci nezatají, a poté na straně redakce, která ji zveřejní. Zákon myslí i na Svaz československých novinářů (a Svaz slovenských novinářů), který má orgánům i vydavatelům poskytovat odpovědi na zásadní otázky ohledně rozvoje hromadných informačních prostředků nebo postavení redaktorů.

Následující pasáž zákona se nazývá *Ochrana proti zneužívání svobody projevu, slova a tisku*. Takovým zneužíváním zákon rozumí zveřejnění informace, která ohrožuje zákonem chráněné zájmy společnosti nebo občanů. K ochraně těchto zájmů socialistické společnosti ustanovuje zákon Ústřední publikační správu (ÚSP). Tento orgán má za úkol předcházet uveřejnění státních, hospodářských nebo služebních tajemství – v těchto případech může přímo exekutivně zastavit publikaci nebo rozšiřování. V případě jiných informací poškozujících společnost má orgán na tuto skutečnost upozornit šéfredaktora a vydavatele. Detailnější popis funkcí a organizace tohoto orgánu nechává zákon v pravomoci vlády. Tento statut vyšel ve sbírce zákonů jako vládní nařízení č.119/1966 Sb. necelé dva měsíce po samotném tiskovém zákonu a rozhodně nám stojí za přiblížení, protože výše popsanou činnost můžeme shrnout také dvěma slovy: úkolem ÚSP byla *předběžná cenzura*.

Statut rozlišuje další případy informací, které jsou v rozporu se zájmy společnosti a jejichž zveřejňování má tento orgán předcházet. Jsou jimi informace, které jsou v rozporu se zákonem, informace, jejichž obsah „je zaměřen proti politické a ideové linii státu“, nebo informace, které by poškodily celospolečenské zájmy. Statut dále stanovuje, kdo všechno

musí ÚSP před zveřejněním předkládat materiály. Kromě šéfredaktorů periodického tisku jsou to i redaktoři nakladatelství, šéfredaktoři ČTK, Československé televize a Československého rozhlasu, vedoucí pracovníci Československého filmu a divadel, a také pořadatelé estrád či výstav (Vládní nařízení č. 119/1966 Sb.).

Zbytek vlastního tiskového zákona dále řeší ještě zveřejnění opravy nepravdivých údajů, o které může požádat a znění navrhnout každý občan, podmínky šíření zahraničního tisku v Československu (které může ministerstvo školství a kultury zakázat, porušuje-li zákonem chráněné zájmy společnosti), výskyt a podmínky zahraničních zpravodajů v naší zemi, a nakonec také doplnění trestního zákona o tiskovou nedbalost, tedy spáchání trestného činu zveřejněním konkrétního mediálního obsahu z nedbalosti.

26. června 1968 byla v rámci reformy Pražského jara přijata novela tohoto zákona, která upravuje paragrafy 17 a 18, týkající se ÚSP, a to především v tom smyslu, že dle novelizovaného zákona je cenzura, tedy jakékoli zásahy státních orgánů do svobody slova a obrazu, nepřípustná. Šéfredaktorovi nebo jeho zástupci zůstává povinnost vyvarovat se zveřejnění jakéhokoli státního, hospodářského nebo služebního tajemství.

Tato novela vydržela v platnosti necelé tři měsíce, protože jedním z prvních kroků Národního shromáždění po invazi vojsk Varšavské smlouvy bylo schválení zákona č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích. Vznikal ve velmi překotném období, ale o to déle vydržel – i se slovem „přechodných“ v názvu byl v platnosti až do roku 1990.

První paragraf začíná takto: „V rámci dalšího pokojného vývoje je třeba, aby v oblasti periodického tisku a ostatních hromadných informačních prostředků nebyly narušovány důležité zájmy vnitřní a zahraniční politiky státu.“ Zákon na místě bývalé ÚSP zřizuje Úřad pro tisk a informace (ÚTI). Červnové zrušení cenzury je zvráceno. ÚTI má tentokrát ze zákona svou starost definovanou širěji: má bránit tomu, aby byly zveřejňovány takové informace, které jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Pro případ, že přece jen nějaká taková škodlivá informace cenzorům proklouzne, stanovuje zákon nově i konkrétní sankce: upozornění, udělení důtky, pokuty až do výše 50 000 Kčs, nebo pozastavení činnosti až na tři měsíce. Tyto možnosti může zodpovědný úřad zvolit před tím, než najde důvod k úplnému zrušení registrace.

ÚTI byl podřízen Vládnímu výboru pro tisk a informace. V březnu roku 1969 byl schválen Statut odpovědných redaktorů – zmocněnců ÚTI, který přesunul odpovědnost za cenzuru

přímo na zmocněnce úřadu uvnitř redakcí, čímž výrazně zesílil kromě cenzury také tlak na autocenzuru redaktorů (Trestrová, 2015, s. 14-15).

Klíčovým, ale méně zjevným mechanismem kontroly všeho, co bylo pro KSČ důležité, byl vedle legislativy *kádrový pořádek*. Tento mechanismus silně pronikal i do médií. Úkolem kádrové práce KSČ bylo trvale „usilovat o to, aby odpovědná místa byla obsazována kvalifikovanými lidmi,“ přičemž „Reálnou náplň kvalifikace tvoří politická vyspělost, třídní uvědomělost, požadovaný stupeň teoretických znalostí a vědomostí, životních a zejména pracovních zkušeností, dovedností a návyků, všeobecného rozhledu a intelektu, morálních vlastností a osobních schopností. Její významnou součástí jsou politické postoje, věrnost socialismu, marxisticko-leninské politice Komunistické strany Československa a socialistickému státu, přátelství k Sovětskému svazu“ (cit. podle Hradecká a Koudelka, 1998, s. 120). *Kádrový pořádek* pak rozsáhle pojednával o tom, jak má probíhat evidence a pravidelné vyhodnocování této kvalifikace, a především také o tom, o kterých funkcích ve státní správě, společenských organizacích nebo i médiích přímo rozhodují orgány KSČ, (Hradecká a Koudelka, 1998).

I kádrový pořádek ÚV KSČ⁴ prošel v letech 1968-1977 řadou změn. Pod vedením Alexandera Dubčeka se mezi lety 1967 a 1969 počet přímo schvalovaných funkcí výrazně snížil. I tak ale KSČ jako vedoucí politická síla nadále měla schvalovat například všechny kandidáty do Federálního shromáždění nebo všechny členy vlády (Hradecká a Koudelka, 1998, s. 87). V normalizaci pak tento počet začal opět stoupat.

V listopadu 1970 schválilo předsednictvo ÚV KSČ usnesení ke kádrové a personální práci, ze kterého si můžeme udělat představu o míře ústřední kontroly nad personálním obsazením médií. Podle usnesení předsednictvo ÚV KSČ schvaluje například šéfredaktory stranických novin a časopisů (*Pravda*, *Tribuna*, *Hospodářské noviny* a další) a zástupce šéfredaktora *Rudého práva*, ústřední ředitele ČTK, Československého rozhlasu a Československé televize nebo předsedu a ústředního tajemníka Československého svazu novinářů. Sekretariát ÚV KSČ schvaluje i všechny redaktory stranických periodik včetně 70 redaktorů *Rudého práva*, dále všechny šéfredaktory krajských stranických deníků a šéfredaktory 29 dalších deníků a časopisů včetně *Mladé fronty*, *Zemědělských novin* nebo *Vlasty*. ČTK, rozhlasu a televizi sekretariát schvaluje obsazení postů náměstků ústředních

4 Kromě kádrového pořádku ÚV KSČ schvalovaly své kádrové pořádky i krajské a okresní, městské, místní a podnikové výbory a základní organizace KSČ. Celkový počet schvalovaných funkcí tak byl ve statisících, v roce 1974 například přes půl milionu (Hradecká a Koudelka, 1998, s. 98).

ředitelů, šéfredaktorů programových útvarů a jednotlivých redakcí, všech zahraničních zpravodajů a vedoucích tamních kádrových útvarů. Schvaluje také místopředsedu Československého svazu novinářů. K dalším desítkám funkcí v médiích se měli tajemníci KSČ vyjadřovat (Hradecká a Koudelka, 1988). Jednotlivé krajské výbory pak velmi podobně přistupovaly ke kádrovému pořádku v médiích působících v daném kraji.

Hned první zásadou výběru kádrů bylo, že „v řídicích a odpovědných funkcích nemohou pracovat apolitičtí lidé“ (cit. podle Hradecká a Koudelka, 1988, s. 123). Přímé členství v KSČ tedy určitě bylo významným faktorem každého kádrového hodnocení. Přesná zpráva o podílu členů KSČ v redakcích médií neexistuje, ale například Karel Stránský pro svou práci provedl rozhovory se čtyřmi sportovními novináři působícími v osmdesátých letech a členem strany z nich byl pouze novinář působící v Rudém právu. V tamní redakci bylo členství vzhledem k tomu, že deník vydával přímo ÚV KSČ, povinné (Stránský, 2016, s. 62). Trestrová (2015, s. 18) zase odhalila zprávu pardubického OV KSČ z roku 1979, podle které byli v redakci okresních novin *Zář* členy KSČ šéfredaktor a dva ze čtyř redaktorů.

3.4 Samoregulace?

Když jsme tímto způsobem seznámeni se zákonnými a politickými omezeními novinářské činnosti, můžeme v rámci těchto obrysů hledat mechanismy interní regulace, které si formálně či neformálně formulují novináři v rámci samotného žurnalistického pole, přičemž nás zajímají taková omezení, která jejich autoři považují za obsah profesní etiky. Z prozkoumaných materiálů vyplývá, že se novinářská etika neřešila v jednotlivých redakcích, ale v profesním novinářském sdružení, jehož členská základna se pohybovala mezi třemi a pěti tisíci členů. Otázka, jestli šlo opravdu o samoregulační proces, ve kterém byli novináři autonomní, je jedna z těch, na které si při sledování tohoto procesu chceme najít odpověď.

4. Československý svaz novinářů 1968-1977

Podobně jako byly „prostředky hromadného sdělování“ pro marxismus-leninismus kolektivním organizátorem, tak byl kolektivním organizátorem pro tyto prostředky Svaz československých novinářů. Jak si dále ukážeme, monopol na výklad ideologie, kterým disponovala komunistická strana, byl Svazu pro tyto účely do jisté míry propůjčen, jakoukoli legitimitu svých závěrů musel ale Svaz odvodit přímo od KSČ a jejích dokumentů.

Tento vztah se dramaticky měnil především v průběhu roku 1968, což je jeden z důvodů, proč padlo v průběhu práce rozhodnutí rozšířit rozsah sledovaného období právě i na tento rok. Díky tomu totiž můžeme prozkoumat plnou škálu toho, jak může komunistický režim vypadat a jaká je v něm role novináře. Díky tomu také můžeme zjistit, že (přínejmenším někteří) novináři se svou rolí, ať už byla jakákoli, rozhodně nebyli smířeni nebo spokojeni. A mezi všemi společenskými, politickými i novinářskými změnami těchto let byla tématem i novinářská etika.

4.1 Charakteristika svazu

Svaz v průběhu sledovaného období opakovaně měnil svůj název, organizační strukturu i stanovy. Pro přehlednost budeme používat název Československý svaz novinářů a zkratku ČSSN.

ČSSN byl od roku 1972 součástí Národní fronty.⁵ Zařazení ČSSN do Národní fronty nebylo nijak výjimečné – patřily sem desítky dalších společenských organizací od Českého svazu chovatelů drobného zvířectva až po Český svaz stavebních inženýrů.

Pro charakteristiku svazu budeme vycházet ze stanov svazu, které byly v platnosti od roku 1972⁶, protože v předchozím období se stanovy často měnily.

Tyto stanovy (ČSSN, 1972) ČSSN definují jako ideově výchovnou a dobrovolnou společenskou organizaci. Propojení s politickou reprezentací a směřováním země je deklarováno od prvního článku stanov, který dále říká, že svou činnost ČSSN rozvíjí „pod

5 Doklad o tomto tvrzení čerpáme z přepisu projevu předsedy ČSSN Zdeňka Hořeního z VII. sjezdu ČSSN v roce 1977: „Československý svaz novinářů byl po VI. sjezdu začleněn jako společenská organizace do Národní fronty. Také toto rozhodnutí se projevilo pozitivně. Změnil se tak politický statut našeho Svazu, jeho společenské postavení.“ (ČSSN, 1977a)

6 Viz přílohu 1.

vedením Komunistické strany Československa; řídí se idejemi marxismu-leninismu, zásadami proletářského internacionalismu a socialistického vlastenectví“.

Druhý článek definuje poslání a úkoly Svazu, mezi kterými najdeme pomoc při uskutečňování politiky KSČ, vedení novinářů k vědomému a iniciativnímu budování společnosti, výchovy lidu a rozvíjení budovatelské aktivity. Dále je posláním zvyšování úrovně novinářů, péče o jejich (mj. i zdravotní, bytové a kulturní) zájmy nebo prohlubování vztahů se zahraničními organizacemi, „zejména prohlubovat bratrské přátelství a těsnou spolupráci s novinářskou organizací Sovětského svazu a ostatních zemí socialistického společenství; tím posilovat přátelství a spolupráci mezi národy a přispívat k upevňování světového míru“. A pro tuto práci je důležitý i bod poslání, který stanovuje „bdít nad dodržováním a prohlubováním zásad etiky socialistického novináře“. Z poslání svazu vyplývají úkoly, mezi kterými jsou mimo jiné pořádání kurzů, seminářů, konferencí, výstav a tvůrčích soutěží, vydavatelská činnost, právní poradenství nebo snaha o zlepšení pracovních podmínek novinářů.

O členství v ČSSN rozhoduje představenstvo výborů územních organizací – Českého svazu novinářů (ČSN) a Slovenského svazu novinářů (SSN). Členem se novinář může stát po dvou letech výkonu novinářské činnosti, pokud mu rozhodující orgán nedá výjimku, třeba když se jedná o publicistu, který není přímo zaměstnán v médiích. Členy zůstávají důchodovaní novináři. Stejně orgány rozhodují i o případném zániku členství, ke kterému může dojít, pokud člen po dobu jednoho roku nevykonává novinářskou činnost, pokud se dopustí trestného činu, pokud neplní povinnosti vyplývající ze stanov nebo pokud vážně poruší zásady etiky socialistického novináře.

Ze členství plynou práva: volit a být volen do orgánů ČSSN, účastnit se práce v sekcích a klubech, předkládat návrhy a náměty k projednání, používat svazová zařízení a čerpat z právní a materiální pomoci. Výhodou, která zde není zmíněna, ale v (ne)členství novinářů ve Svazu jistě hrála zásadní roli, je vliv členství a všeobecné aktivity na kádrový profil a kariérní postup novináře. Vedle práv mají členové ČSSN samozřejmě i povinnosti, mezi ty patří podle stanov placení členských poplatků, oznamování změny působnosti, a především svědomité plnění úkolů socialistického novináře, zejména dodržování zásad etiky, usilování o rozvoj socialismu a upevnění světového míru, hájení zásad proletářského internacionalismu a proletářského vlastenectví (ČSSN, 1972).

Organizační struktura

Nejvyšším orgánem je sjezd, který se odehrává jednou za pět let, pravidla pro určení jeho delegátů stanovuje ústřední výbor. Sjezd schvaluje stanovy, zprávu ústředního výboru a ústřední revizní komise a volí jejich členy na další období, vytyčuje pro toto období hlavní úkoly a rozhoduje o předložených návrzích.

Mezi sjezdy řídí organizaci ústřední výbor (ÚV), který rozhoduje i o rozpočtu organizace. ÚV může v období mezi sjezdy k projednání důležitých otázek svolávat celostátní konference. Ze svého středu volí ÚV předsedu, místopředsedu, ústředního tajemníka a další členy předsednictva a sekretariátu. Tomuto předsednictvu náleží většina rozhodnutí o provozu i činnosti, zřizuje a ruší komise, sekce a kluby, zajišťuje vydavatelskou činnost, udržuje styk s mezinárodními organizacemi, sleduje plnění rozpočtu a rozhoduje o personálním obsazení vedení periodik ČSSN. Sekretariát pak tato rozhodnutí uvádí v praxi. Posledním ústředním orgánem je ústřední revizní komise, která kontroluje činnost ostatních orgánů.

Jak bylo již zmíněno, ve svazu existovaly územní organizace pro Česko a Slovensko. Ty mají přidělen vlastní rozpočet, pořádají vlastní akce, zakládají vlastní kluby a celkově se jejich náplň činnosti příliš neliší od ústředních orgánů, pouze je jinak územně zaměřená. Tyto organizace mají vlastní sjezdy, výbory, předsednictva a sekretariáty. Jejich úkolem je řídit jednotlivé krajské organizace, které mají také přidělený rozpočet a věnují se regionální činnosti (ČSSN, 1972).

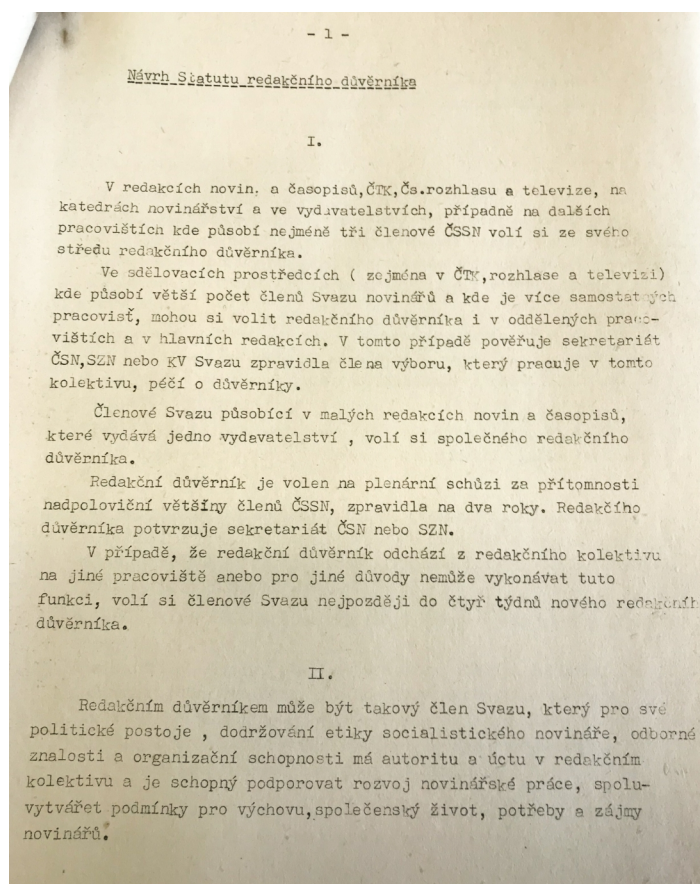
Redakční kolektiv a důvěrník

ČSSN by nemohl být účinnou prodlouženou rukou KSČ, kdyby se jeho kontrola vztahovala pouze na novinářskou činnost členů svazu. Proto ale existoval statut redakčního důvěrníka, na kterém pracovala ideově výchovná komise a tato práce čerpá z verze, kterou schválil sjezd ČSSN v roce 1972 (Nolč, Suchovská a Procházka, 1972; viz obrázek 2 a přílohu 2).

Redakční kolektiv se skládal z nejméně tří členů ČSSN v jedné redakci novin, časopisů, ČTK, rozhlasu, televize, na katedrách a ve vydavatelstvích. Tito členové svazu si ze svého středu volili redakčního důvěrníka. Tato volba je zpravidla na dva roky a stvrzuje ji sekretariát ČSN nebo SSN.

Statut obsahuje poměrně přesnou a otevřenou představu toho, co má takový důvěrník

splňovat: „Redakčním důvěrníkem může být takový člen Svazu, který pro své politické postoje, dodržování etiky socialistického novináře, odborné znalosti a organizační schopnosti má autoritu a úctu v redakčním kolektivu a je schopný podporovat rozvoj novinářské práce, spoluvytvářet podmínky pro výchovu, společenský život, potřeby a zájmy novinářů“.

Obrázek 2: začátek návrhu Statutu redakčního důvěrníka z r. 1972
(Nolč, Suchovská a Procházka, 1972)

Zvolený důvěrník má statutem přidělen dlouhý seznam úkolů a pravomocí. Od těch přízemnějších jako organizování voleb delegátů na sjezdy, vybírání členských poplatků nebo vedení evidence členů, až po ty složitější, které jsou více zatíženy politikou a ideologií. Tedy předkládání iniciativních návrhů, které podpoří rozvoj tvůrčí novinářské práce a vhodných pracovních podmínek; svolávání redakčního kolektivu a informování o usneseních a akcích ČSSN; seznamování nečlenů ČSSN se stanovami svazu, zprostředkovávání členských přihlášek nových pracovníků a pomoc nově přijatým členům při začlenění do svazové činnosti (Nolč, Suchovská a Procházka, 1972).

4.2 Publikační a organizační činnost

Komisi, která byla v rámci ČSSN zřízena po celé sledované období, a která měla nejširší pole působnosti, byla komise ideově výchovná. Rozsah jejích úkolů se v čase mírně měnil, mezi ty hlavní patřilo pořádání přednášek a besed, připomínání významných výročí, sestavování edičních plánů ČSSN nebo pořádání a vyhlašování novinářských soutěží v čele s celostátní soutěží Julia Fučíka. Pořádaných debat, kolokvií, konferencí a výstav ať už krajských či celostátních byly zpravidla desítky ročně. Například v roce 1979 bychom mezi tématy těchto akcí našli i tato: „Prevence protipožární ochrany“, „Otázky ideologické diverze a obrana socialistické vlasti“ nebo „K aktuálním úkolům po 13. zasedání ÚV KSČ a k přípravám a poslání IX. sjezdu JZD“ (IVK, 1982).

Svaz vydával svůj vlastní časopis *Novinář*, který měl svou redakční radu složenou z řadových i vrcholných členů ČSSN, ale svým textem do něj zároveň mohl přispět kterýkoli novinář. Tento časopis především informoval o dění ve svazu, zároveň byl mezi sjezdy patrně nejživější svazovou diskuzní platformou.

Svaz se staral také o platové podmínky svých členů (v některých obdobích byla zřízena koordinační platová komise) a o jejich rekreaci. K tomu sloužil i zámek Roztěž v okrese Kutná Hora, který měl ČSSN svěřen k užívání (Ústředí novinářů, 1972a).

4.3 Členství v Mezinárodní organizaci novinářů

Mezinárodní organizace novinářů (MON, v originále *International Organization of Journalists*, IOJ) byla založena na prvním poválečném mezinárodním kongresu novinářů v Kodani v roce 1946 jako zamýšlená jediná celosvětová organizace novinářských sdružení. Zakládajícími organizacemi byla novinářská sdružení z více než dvaceti států včetně USA, Sovětského svazu nebo Spojeného království (Nordenstreng a kol., 2016, s. 127). Druhý kongres v roce 1947 se konal v Praze, a Praha zde také byla zvolena jako dočasné sídlo MON. Na tomto kongresu byla mimo jiné jednohlasně přijata rezoluce prohlašující nutnost svobody slova a přístupu k informacím (Nordenstreng a kol., 2016, s. 131-132).

Po převratu v Československu v únoru 1948 začalo v nejvyšších kruzích MON sílit napětí, které v listopadu téhož roku vyvrcholilo odchodem amerického, britského a skandinávských sdružení z organizace (Nordenstreng a kol., 2016, s. 134). V roce 1952 byla v Bruselu zformována Mezinárodní federace novinářů (*International Federation of Journalists*, IFJ), která měla být západní protipólem MON, nyní v západním světě vnímané

jako nástroj Sovětského svazu (Nordenstreng a kol., 2016, s. 141).

V šedesátých letech se obě soupeřící organizace soustředily na země třetího světa, MON pro novináře z těchto zemí zakládala zvláštní školy, z nichž jedna fungovala i v Praze. To vedlo k celkové členské základně 130 tisíc členů z 68 zemí, v nichž byli zástupci všech kontinentů (Nordenstreng a kol., 2016, s. 153). V období Pražského jara se na MON navenek neprojevaly změny v ČSSN, její publikace zůstaly věrné moskevské ideové linii (Ševčíková a Nordenstreng, 2017, s. 101).

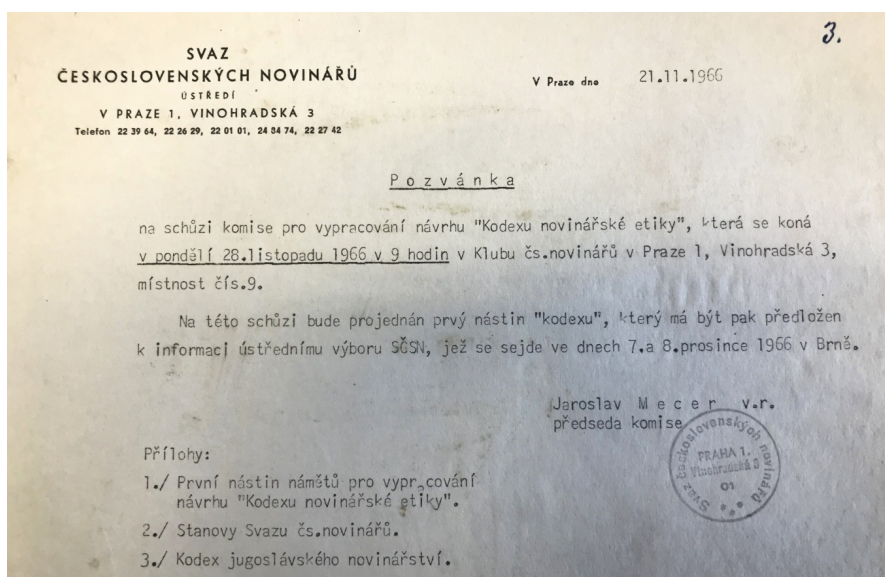
V sedmdesátých letech se postupně uvolňovalo napětí mezi organizacemi, politika MON byla čím dál širší a otevřenější, což se projevilo například tím, že MON mohla vyslat pozorovatele na kongres IFJ a naopak (Nordenstreng a kol., 2016, s. 157; Ševčíková a Nordenstreng, 2017, s. 101).

Praha byla sídlem MON až do roku 1990, kdy byl ČSSN rozpuštěn (Nordenstreng a kol., 2016, s. 165).

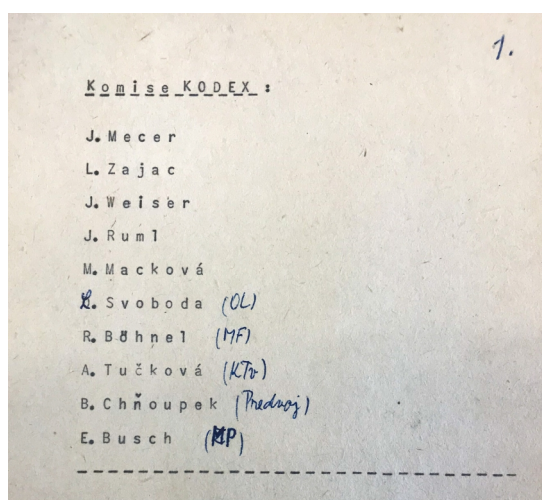
5. Historický vývoj ČSSN a etiky socialistického novináře

5.1 Práce na etice socialistického novináře před rokem 1968

V listopadu 1966 byla k prvnímu setkání svolána komise ČSSN pro Kodex novinářské etiky. Komise měla jediný účel, a to připravit Kodex novinářské etiky ke schválení na pátém sjezdu ČSSN, který se konal na podzim 1967 (Hradecký, 1966). Ze zasedání této komise nebyly pořizeny či dochovány zápisy, i tak se ale můžeme o práci této komise hodně dozvědět z dochovaných dokumentů.

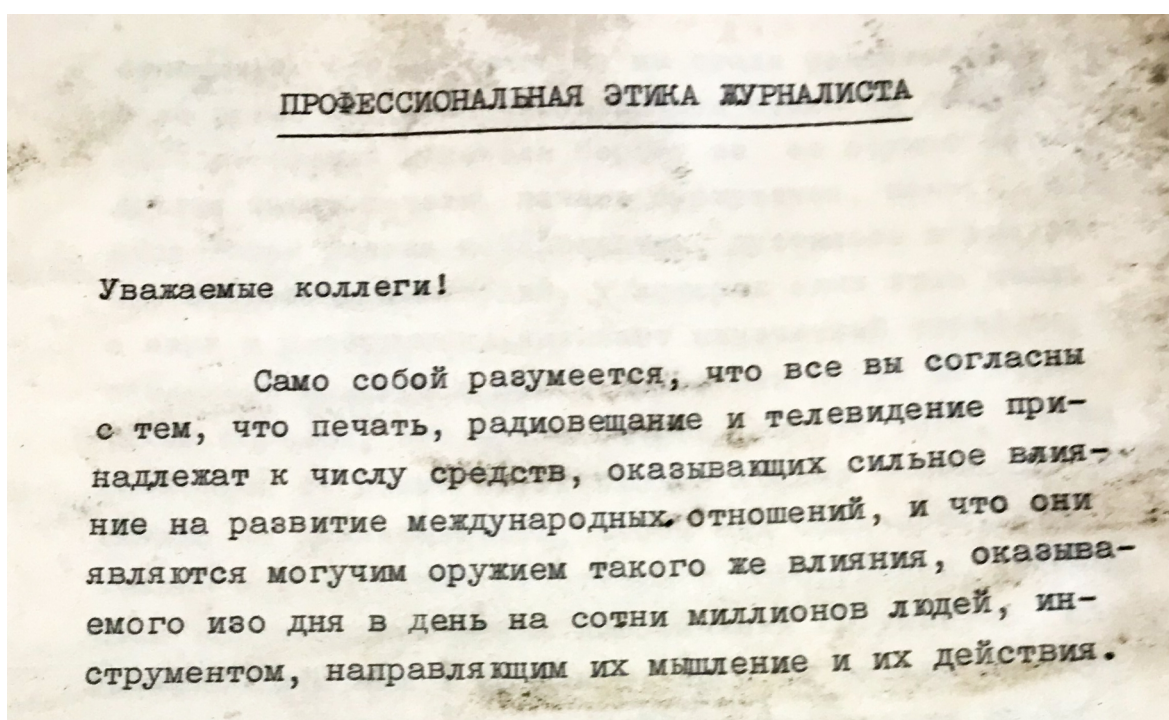

Obrázek 3: pozvánka na schůzi komise pro kodex novinářské etiky, 1966 (Mecer, 1966)

Obrázek 4: složení komise pro kodex novinářské etiky, 1966 (Komise pro kodex, 1966a)

Pozoruhodné jsou například už jen podkladové materiály, které byly v archivu této komise zachovány. První z nich nám dává možnost nahlédnout na to, že dříve než se českoslovenští novináři pustili do vlastního etického kodexu, vyvíjeli určitou snahu o vznik kodexu mezinárodního, celosvětového. Z jinak nedatovaného a nepodepsaného materiálu psaného v ruštině (viz obrázek 5 a přílohu 3) vyplývá, že to byl příspěvek československých novinářů na nějakou mezinárodní konferenci nebo setkání. Nevíme, o jakou příležitost šlo, ani jestli byl příspěvek skutečně přednesen. Jedná se ale o cenné svědectví toho, jak českoslovenští novináři řešili svou etiku i s mezinárodním přesahem (SČSN, b.r.).

Obrázek 5: začátek nedatovaného příspěvku do mezinárodní diskuze (SČSN, b.r.)

V textu příspěvku autor vyjadřuje obavu z morálního nastavení novinářů buržoazního tisku. Uvádí to na příkladu rezoluce OSN o odzbrojení, jejíž implementaci podle něj socialistický tisk okamžitě podpořil, zatímco buržoazní tisk pod tlakem svých monopolistických majitelů, zapojených též do obchodu se zbraněmi, začal složitě vymýšlet argumenty proti této rezoluci. Tito novináři podle něj neslouží lidstvu a míru, slouží jen zájmům monopolů, válečných štváčů. Právě snaha o světový mír je prvním velkým východiskem a autor pro něj nalézá oporu i v etickém kodexu, který doporučila svým členům Mezinárodní federace novinářů na kongresu v roce 1936 v Paříži. 10. článek tohoto kodexu totiž říká, že novinář má povinnost šířit přesvědčení, že valná většina lidí chce žít v

míru a přátelství, a že mír je i díky mezinárodním organizacím dosažitelný cíl.

Druhým důležitým východiskem je autorovo přesvědčení, že svoboda slova nemá být bezbřehá. Doslova v příspěvku prohlašuje: „V naší zemi si novinář opravdu nedovolí napsat cokoli, co mu přijde na mysl, například se neodváží nabádat lidi k válce, neodváží se propagovat fašismus, rasismus, nebo koloniální války. Kdyby takto někdo chtěl psát, nemá v našem tisku místo. Samotná struktura a organizace tisku v Československu, kdy tisk nemůže být předmětem osobního vlastnictví, vylučuje možnost zneužití tisku proti zájmům lidu a pracujících mas.“ Autor dále uvádí, že kdyby chtěl někdo psát proti masám, míru nebo socialismu, nebyl by přijat do ČSSN. Zmiňuje také vymýcení pornografie a obrázkových příběhů, které odvracely pozornost od vážných témat a ohrožovaly morálku mládeže.

Na tvrdohlavosti zástupců USA, kteří obhajovali za každou cenu neomezenou svobodu projevu, selhala podle autora poslední jednání o celosvětovém usnesení o svobodě slova na konferenci o svobodě informací v roce 1948 v Ženevě. V závěru autor doporučuje vrátit se k těmto diskuzím a jako základ použít návrh kodexu novinářské etiky projednávaný na půdě OSN a rozeslaný v roce 1954 jejím sekretariátem všem národním novinářským organizacím.⁷

Z tohoto dokumentu si tedy můžeme odnést to, že českoslovenští novináři vnímali (nebo se snažili vnímat) svou úlohu v prostředí omezené svobody slova jako morálnější a etičtější než roli, kterou sehrávali novináři na západě. A že měli představu, že se z tohoto vnímání stane globální paradigma.

K dalším nalezeným pracovním podkladům komise, které měly zjevně sloužit jako zdroje inspirace, patří etické kodexy jugoslávských, maďarských a polských novinářů.

Kodex jugoslávského novinářství (Svaz novinářů Jugoslávie, 1966-1967) byl v této době již schválen tamním sjezdem. Novináře definuje jako společensko-politického pracovníka, který „bojuje za plné uskutečnění práv na samosprávu pracujících a za lidské vztahy mezi nimi“. Kromě boje za má jugoslávský novinář nařízen i boj proti, a to konkrétně proti byrokratickým, monopolistickým a šovinistickým názorům a snahám. Kodex dále zmiňuje novinářovu roli v prevenci dezinformací a neověřitelných informací nebo opravdu nepřesných údajů. Novináři podle něj mají profesionální nedotknutelnost, která zahrnuje

7 V internetové knihovně Organizace spojených národů se tento dokument nepodařilo dohledat ani tamním knihovníkům.

možnost neprozradit zdroj informace, ale také nutnost vyvarovat se plagiaticke nebo střetu zájmů. Novinář má také bojovat proti konkurenčním vztahům vůči jiným médiím. Dlouhá pasáž kodexu se zabývá vztahem vůči kolegům, což je oblast, kterou novinářská etika často vůbec neřeší.

Etický kodex maďarských novinářů (Svaz maďarských novinářů, 1966-1967) je zaznamenán ve formě návrhu sekretariátu tamního svazu. Novináři mimo jiné přisuzuje vysokou morální a stranickou odpovědnost. Mezi etickými přečiny navíc uvádí i přijetí úplatku či úmyslné porušení stanov svazu. Součástí návrhu kodexu je i přehled postihů pro případ jeho porušování. Zde mezi důvody pro vyloučení pamatují autoři i na emigraci. Ještě delší část kodexu tvoří procesní popis samotného etického řízení s provinilým členem svazu.

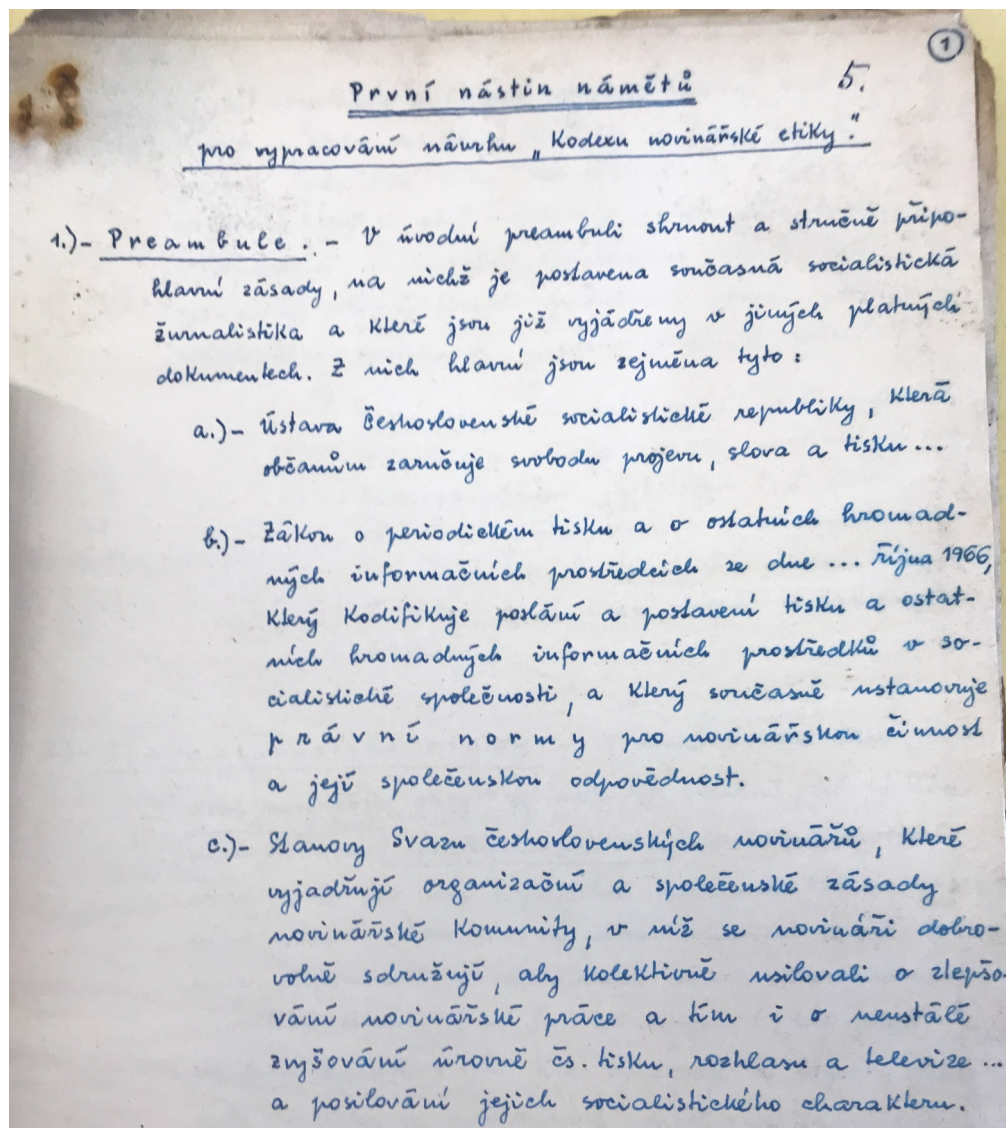
Polský novinářský etický kodex (SČSN, 1966-1967a) sankcemi a procesem jejich udělení dokonce začíná. Pro jejich řešení měl polský svaz speciální orgán nazvaný Novinářský soud. Celý kodex následně připomíná spíš trestní zákoník, každý přečin má stanovené možnosti sankcí. Vědomé uveřejnění nepravdivé informace tak například novináři vynese vyloučení nebo přerušování členství na dva roky. Přestupkem vůči kodexu je dále zatajení obdržené informace vedoucí k dosažení osobního zisku, vydírání, prozrazení jména anonymního zdroje, pohoršení čtenářů, použití urážlivého výrazu, pomluva nebo diskreditující chování mimo výkon novinářské činnosti. Nepřípustné jsou opět plagiáty, nekolegiální chování a další již zmíněné přestupky.

Všechny zmíněné kodexy kladou velký důraz na ochranu lidské osobnosti a důstojnosti.

Na prvním zasedání komise pro Kodex novinářské etiky pak vznikl pracovní dokument, *První nástin námětů pro československý etický kodex* (Komise pro kodex, 1966b; viz přílohu 4). Členové komise měli v plánu v preambuli kodexu shrnout obsah již platných dokumentů, totiž Ústavy Československé socialistické republiky, tiskového zákona a stanov ČSSN. Zcela v duchu novinářské etiky pak píše, že kodex má na tyto dokumenty navazovat a doplňovat je o profesionální etické normy. Kodex má „být souhrnem výhradně etických norem, které si sám, vědomě a zcela dobrovolně ukládá a jimiž se při své každodenní novinářské práci řídí každý československý novinář, který si plně uvědomuje velkou společenskou, profesionální a morální odpovědnost, kterou má jako významný činitel v současné etapě vývoje naší socialistické společnosti i celého ostatního světa.“

Dokument v závěru pojednání o preambuli obsahuje velmi důležitou poznámku, ve které

autoři čtenáře ujistí, že při vypracování kodexu „bude samozřejmě přihlíženo i k hlavním zásadám dalších dvou – stranických – dokumentů, a sice *O stranickém řízení tisku a O kritice*, aniž ovšem budou v kodexu přímo citovány.“

Obrázek 6: první strana Prvního nástinu námětů pro vypracování kodexu, 1966

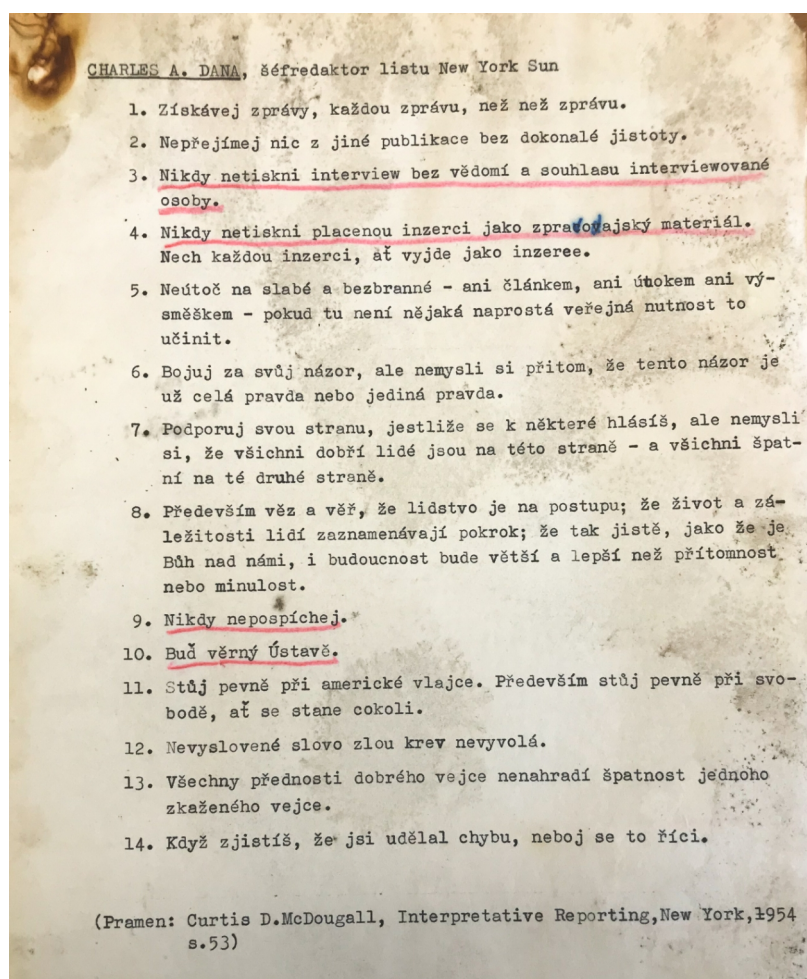
Druhá část kodexu by měla podle nástinu představovat charakteristiku vývojové etapy socialistické společnosti, která by měla poskytnout i výhled do budoucnosti a odůvodnit současnou potřebu kodexu. Třetí část měla být o poslání novináře, samozřejmě s důrazem na jeho roli při rozvoji společnosti. V úvaze ke čtvrté části, pracovně pojmenované „Svoboda novinářské práce“, komise cituje z dalšího dokumentu KSČ, tentokrát *O stranickém vedení tisku, rozhlasu a televize*, podle kterého musí média „soustavně a stranicky důsledně působit na socialistické myšlení, rozvoj a upevňování socialistického

vědomí pracujících úplným, pravdivým a pohotovým informováním,“ z čehož je zde vyvozeno, že svoboda novinářské práce je omezena pouze zájmy socialistické společnosti a státním tajemstvím.

Pátý oddíl měl pojednávat o pravdivosti, šestý o kritice. Zde se opět objevuje přímá inspirace stranickými dokumenty, které novinářům ukládají rozvíjet společensky prospěšnou kritiku. Morální povinností novináře má pak být „důsledně kriticky bojovat proti všemu, co brzdí anebo dokonce znemožňuje či ohrožuje další kladný vývoj společnosti“.

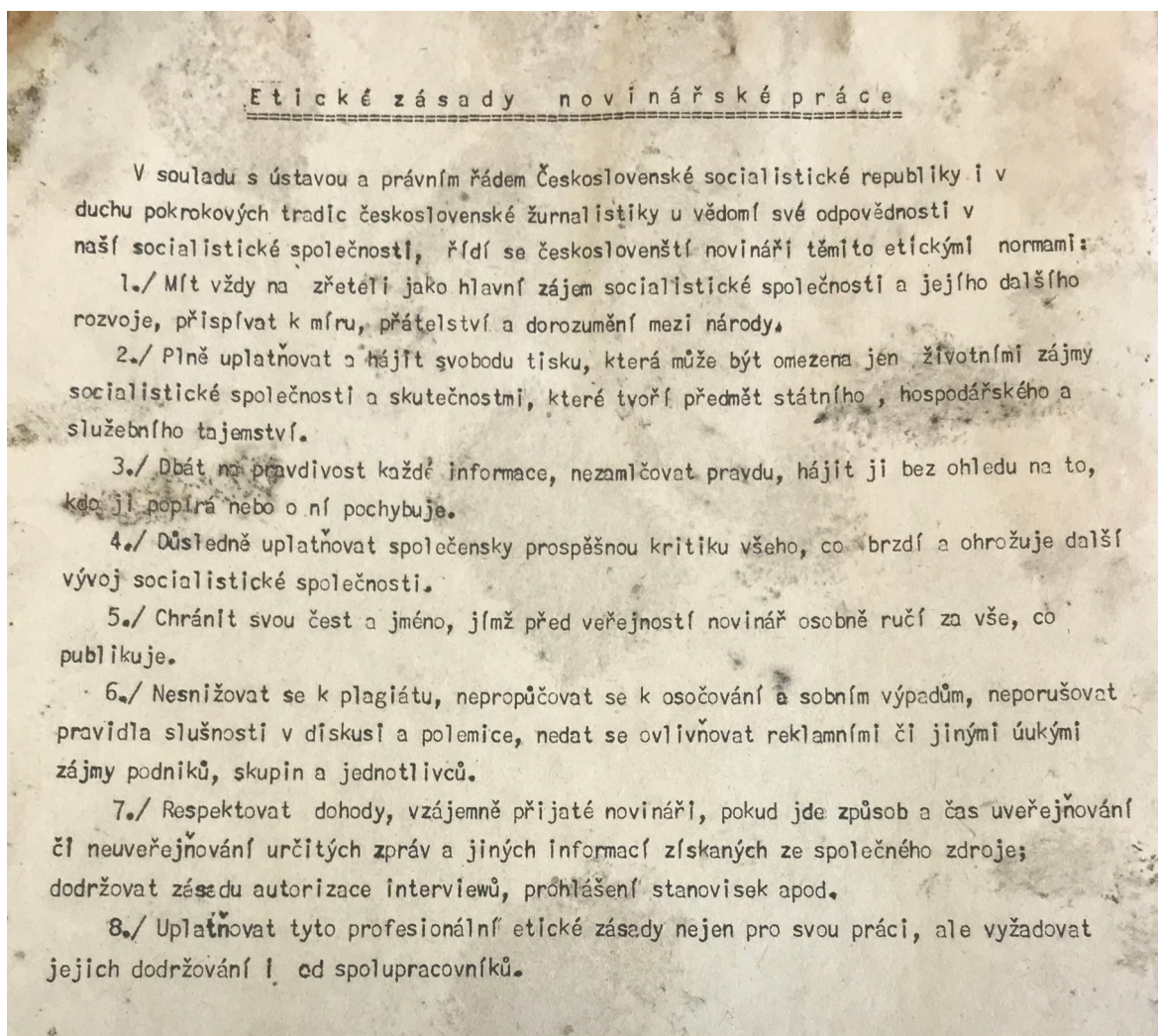
Nástin dále požaduje čestnost a neúplatnost novinářů, zapovídá střet zájmů, plagiátorství a pomluvy. Devátá část má pojednávat o ochraně zdrojů informací, desátá vytyčuje povinnost neustálého zvyšování novinářských dovedností a usilování o mistrovství. V závěru chtěli autoři znovu připomenout, že kvalita tisku je závislá na politicko-sociálním uvědomění každého novináře, na jeho dovednostech a také na tom, jak si uvědomuje svou etickou odpovědnost. Méně závažnými porušeními těchto zásad se měl zabývat redakční kolektiv.

Po projednání tohoto nástinu na jednání ÚV ČSSN byla na leden 1967 svolána další schůze komise (Mecer, 1967), k pozvánce na schůzi byl přiložen nový, tentokrát zaoceánský podklad. Jednalo se o dva texty z knihy Curtise MacDougalla *Interpretative Reporting*, která vyšla v roce 1946. Důvod za hledáním inspirace v americké literatuře není zřejmý. Prvním textem je Kánon americké žurnalistiky (SČSN, 1966-1967b), který přibližuje zásadní principy: odpovědnost, svobodu tisku, nezávislost (od všech závazků kromě závazku věrnosti veřejnému blahu), poctivost, pravdomluvnost, přesnost, nestrannost (zpravodajství bez názorů, názorové články podepsány), čestná hra (například dávat slovo i obviněným) a slušnost. Druhý text představuje 14 zásad šéfredaktora listu New York Sun Charlese A. Dany (viz obrázek 7), ve kterých si členové komise podtrhli poučení o neotiskování interview bez souhlasu zpovídáného, nevydávání inzerce za zpravodajský materiál a body „Nikdy nepospíchej“ a „Buď věrný Ústavě“.

Obrázek 7: zásady Charlese A. Dany s grafickými úpravami členů komise pro kodex novinářské etiky, 1967 (SČSN, 1966-1967b)

Přílohou k pozvánce na třetí jednání komise (15. 2. 1967), která je posledním takovým dokumentem v archivu této komise, byl návrh *Etické zásady novinářské práce* (obrázek 8; Komise pro kodex, 1966c). Oproti prvnímu návrhu je tento návrh velmi stručný. Jedná se o osm zásad, které se svou formou blíží zásadám Charlese Dany. Zásady neobsahují nic zásadně nového oproti předchozím dokumentům a nevíme, jestli mělo jít o návrh, který měl být předložen sjezdu ke schválení, nebo jen o stručný výtah zásadních principů jako podklad pro vypracování rozsáhlejšího dokumentu. Pro budoucí porovnání uvedme, že z těchto osmi zásad se dvě týkají poslání socialistického novináře, jedna svobody tisku a zbylých pět pojednává o pravdivosti, čestnosti a dalších principech a hodnotách, které bychom mohli najít v mnoha jiných etických kodexech a zařadit je do oblasti aplikované etiky.

Obrázek 8: První návrh, zaslaný členům komise pro kodex (Komise pro kodex, 1966c)

V archivní složce komise jsou zařazeny ještě dva další návrhy znění etického kodexu, které jsou nedatované, nepodepsané a ostatní dokumenty této složky se o nich nezmiňují. Jeden z nich (ČSSN, 1973-1974) jednoznačně nepochází z doby působnosti této komise, protože je velmi podobný eventuálnímu etickému kodexu schválenému o dekádu později. Druhý dochovaný návrh se naproti tomu nese v duchu velmi podobným návrhům, které jsme právě probrali, navíc pro označení svazu používá zkratku SČSN, která odpovídá názvu svazu v tomto období. Text je ve slovenštině, obsahuje úvod, sedm článků a třístránkový průvodní vysvětlující text. A ačkoliv toho o něm příliš nevíme, jeho obsah je hodný zmínky.

Z průvodního textu (SČSN, 1967-1968a) můžeme zjistit, že autoři etický kodex chápou jako písemné vyjádření profesionálních zásad, které v praxi již existují, jsou zvykové,

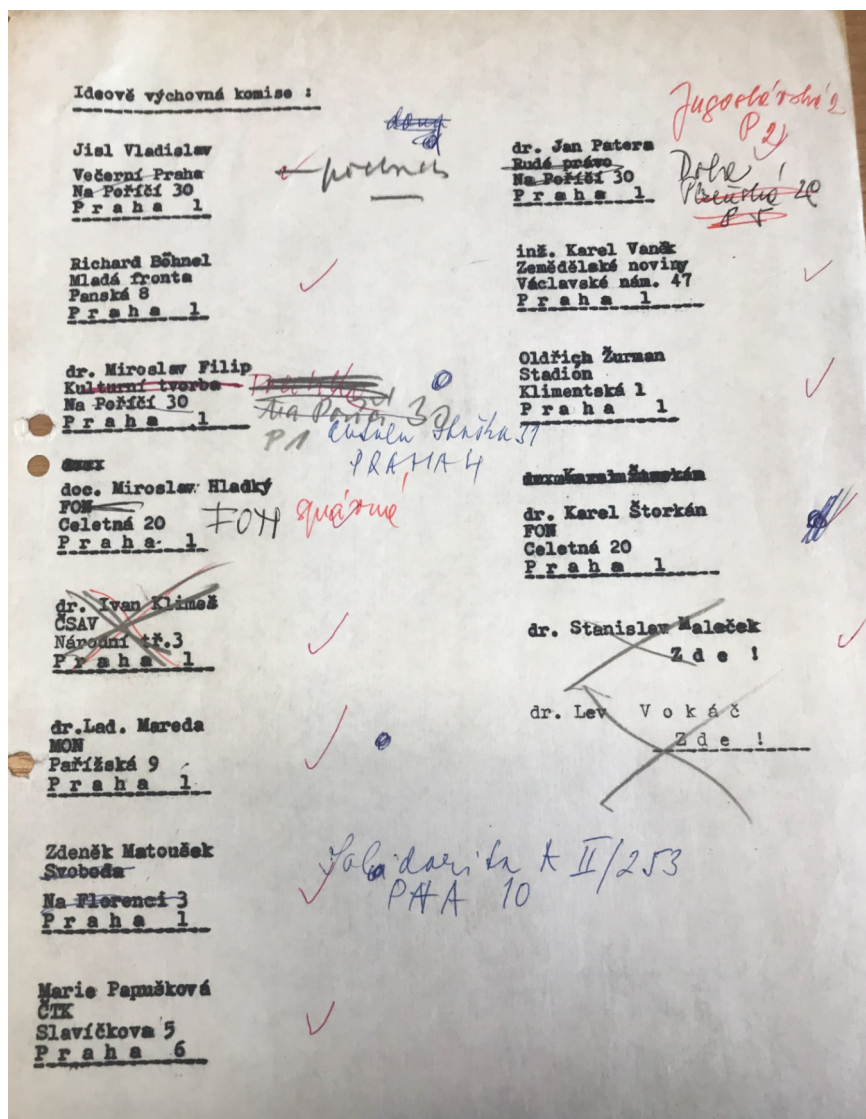
pocházejí od samotných novinářů, což znamená, že existují nezávisle na tom, jestli je uznává novinářská organizace nebo státní moc. Tisková legislativa podle autorů vychází z (doposud nepsaných) zásad novinářské etiky, nikoliv naopak; jedná se podle nich o tu část novinářské etiky, jejíž dodržování je v životním zájmu společnosti. Zajímavý je i analytický přístup autorů, kteří v tomto textu vypočítávají, jaké vztahy novináře má etický kodex pokrývat: jde o závazky k recipientovi, k předmětu zpravodajství, ke zdroji informací, k redakci a vydavateli, k ostatním novinářům a o závazky v mezinárodních vztazích.

Samotný návrh, pojmenovaný *Tézy kodexu etiky novinářské práce* (SČSN, 1967-1968b; viz přílohu 5), v úvodu vysvětluje, že čím více budou v sobě novináři rozvíjet pocit společenské odpovědnosti a závazku pravdě, tím lépe bude zabezpečená svoboda projevu, slova a tisku. První článek pojednává docela běžným způsobem o zásadě pravdivosti – porušení této zásady je zde pojmenováno jako společenské zlo. Druhý článek předepisuje novináři kriticky bojovat proti všemu, co ohrožuje kladný vývoj společnosti; předmět jeho případného útoku má mít ale možnost odpovědět, vyjádřit se. Třetí článek se zabývá zdroji informací, hovoří proti tendencím omezování jejich dostupnosti, o redakčním tajemství vázajícím informace neurčené ke zveřejnění. Podle čtvrtého článku novinář vykonává své povolání svobodně a řídí se při jeho výkonu svým přesvědčením. V tomto duchu také tento článek dává novináři možnost odmítnout pracovní úkol, pakliže by byl v rozporu s morálními zásadami. Pátý článek řeší plagiátorství a vztah ke kolegům, šestý článek zdůrazňuje zvláštní pečlivost při psaní o zahraničním dění – tak aby novinář nepodněcoval k nenávisti nebo válce, a aby jeho práce prohlubovala porozumění mezi národy. Poslední článek obsahuje závěrečná ustanovení.

Archivy nehovoří výslovně o tom, jestli tyto pracovní dokumenty v dalších etapách práce na etickém kodexu autoři dalších návrhů jakkoli zohledňovali. Vzhledem k historickému vývoji je dost možné, že byla za vším, co pocházelo z doby před srpnem 1968, udělána pomyslná tlustá čára. Vše zde uvedené tak vnímejme především jako svědectví o přemýšlení o novinářské etice v době pozvolné demokratizace komunistického režimu.

5.2 1968: Pražské jaro a jeho konec

Pátý sjezd československých novinářů o přijetí závazného etického kodexu nerozhodl. Po sjezdu byla další práce na rozvoji novinářské etiky svěřena ideově výchovné komisi (IVK). Na rozdíl od předchozí komise to pro tuto byl pouze jeden z dlouhé řady úkolů (Předsednictvo ÚV SČSN, 1968). Ideově výchovná komise byla ÚV ČSSN dále pověřena například rozvíjením vydavatelské činnosti svazu, spoluprací s Československým ústavem pro výzkum veřejného mínění, prací na profilu novinářského vysokého školství i postgraduálního studia, pořádáním kurzů, konferencí, soutěží či výstav. Úkol týkající se novinářské etiky je v oficiálním pověření popsán takto: „Vrátit se k práci na profesionálním novinářském kodexu, který by byl příkladem pro podobné snahy

Obrázek 9: seznam členů ideově výchovné komise, 1968

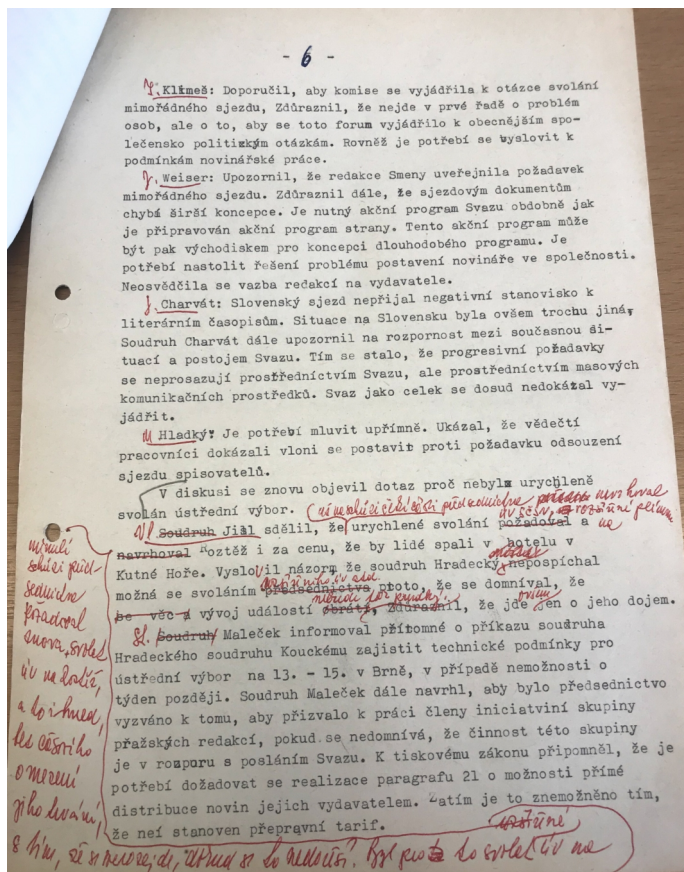
Mezinárodní organizace novinářů a OSN“ (Předsednictvo ÚV SČSN, 1968). Na základě uvedeného rozsahu úkolů se nemůžeme divit tomu, že dle pracovního plánu, který vznikl na prvním lednovém zasedání patnáctičlenné komise, se měla komise k etickému kodexu vrátit až v listopadu téhož roku (IVK, 1968a).

Tedy roku, ve kterém se média, jak uvedl Oldřich Mruzek v *Nástinu marxistické sociologie hromadného sdělování*, vymkla řízení a kontrole a stala se důležitým hybatelem společensko-politických změn (Mruzek, 1979).

Uvolňující se atmosféra a postupné reformy vedly především ke vzniku mnoha nových kulturních, společenskovedních nebo odborářských časopisů. Úplně nejevidentnějšími nositeli reformních myšlenek se mezi nimi staly týdeníky svazu spisovatelů, v Česku to byly Literární noviny (Končelík a kol., 2010, s. 179). V kontrastu s tím celé novinářské společenství, sdružené pod Československý svaz novinářů, ještě na zmíněném pátém sjezdu na podzim 1967 plně podpořilo komunistickou vládu a distancovalo se od organizace spisovatelů a Literárních novin.

Jednoznačnost personálních změn ve vedení KSČ a ČSSR však vyprovokovala i novináře k vnějším projevům touhy po větší svobodě, kterou si díky dochovaným zápisům z jednání ideově výchovné komise můžeme dokumentovat právě děním v této komisi.

Ke zlomu došlo na březnové schůzi. Je s podivem, že po sjezdu, který navenek vyjádřil loajalitu vůči tehdejší nereformní politice komunistické strany, se do takto důležitého orgánu dostali lidé, kteří dle těchto událostí zastávali velmi prodemokratické postoje. Ze zápisu (IVK, 1968b) je patrné, že i tato schůze začínala v oficiální atmosféře, ale postupně přicházela čím dál odvážnější prohlášení. V úvodu označil předseda komise Vladislav Jisl (zástupce Večerní Prahy) situaci ve Svazu jako krizovou, vyhocenou především v Praze. Karel Vaněk volal po mimořádném sjezdu a po odvolání stanovisek ke Svazu spisovatelů a Literárním novinám; i IVK by měla být podle něj sebekritická za to, že nepožadovala iniciativu svazu. Miroslav Hladký z Fakulty osvěty a novinářství Univerzity Karlovy omlouval závěry pátého sjezdu tím, že se odehrál v situaci, kdy byli novináři a jejich práce po 20 let represivně potlačováni. Další vyslanec fakulty Karel Štorkán požadoval, aby bylo zajištěno, že novináři, kteří „nyní denně píší na podporu pokrokových myšlenek“, neměli vůbec pocit, že dělají něco proti své organizaci. Další diskutující soudí, že předsednictvo svazu je již v očích veřejnosti zdiskreditováno a naznačují, že závěry pátého sjezdu jsou neúplné a jejich znění bylo přímo na sjezdu ovlivněno předsedou návrhové komise.

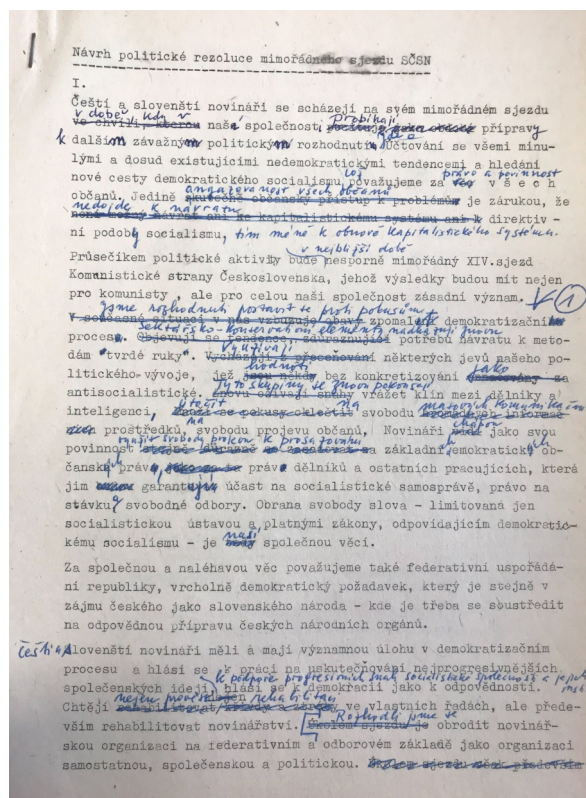

Obrázek 10: Úryvek ze zápisu z březnové schůze IVK (IVK, 1968b)

V závěru jednání převzala ideově výchovná komise tvůrčí iniciativu, vytyčila si za úkol podílet se na zásadních návrzích změn legislativy, přičemž na jednání zazněl i konkrétní požadavek na zrušení dohledu a Ústřední publikační správy a na spravedlivou distribuci zahraničního tisku. Ze schůze vyplynula nutnost přihlásit se k této iniciativě i veřejně, výsledkem schůze bylo komuniké k současné situaci, které bylo hned druhého dne v plném znění uveřejněno v Mladé frontě a Rudém právu. V největších denících se tak 8. března 1968 mohli čtenáři dozvědět, že podle ideově výchovné komise SČSN je třeba žádat takové programové zaměření novinářské organizace, které bude odpovídat situaci, ve které novináři prosazují demokratické iniciativy. Mělo by vést k nové formulaci zásad, jak zaručit skutečnou demokracii pro sdělovací prostředky. Předsednictvo by mělo přejímat podněty novinářů a zvláště pražského aktivu. Dále zaznívá otevřená kritika práce předsednictva na pátém sjezdu i po něm a výzva k rehabilitaci prvního Sjezdu slovenských novinářů z roku 1963, na kterém už tehdy zazněly podobné požadavky, ale členové SČSN s nimi nebyli doposud seznámeni (IVK, 1968c).

Tuto iniciativu si IVK udržela i v dalších měsících, kdy po oznámení o konání mimořádného sjezdu nejprve vyzývá představenstvo svazu k předání praktického vedení komisi, která byla zřízena právě pro uspořádání mimořádného sjezdu. Na půdě komise také probíhá avizovaná diskuze o změnách tiskového zákona (Maleček, 1968).

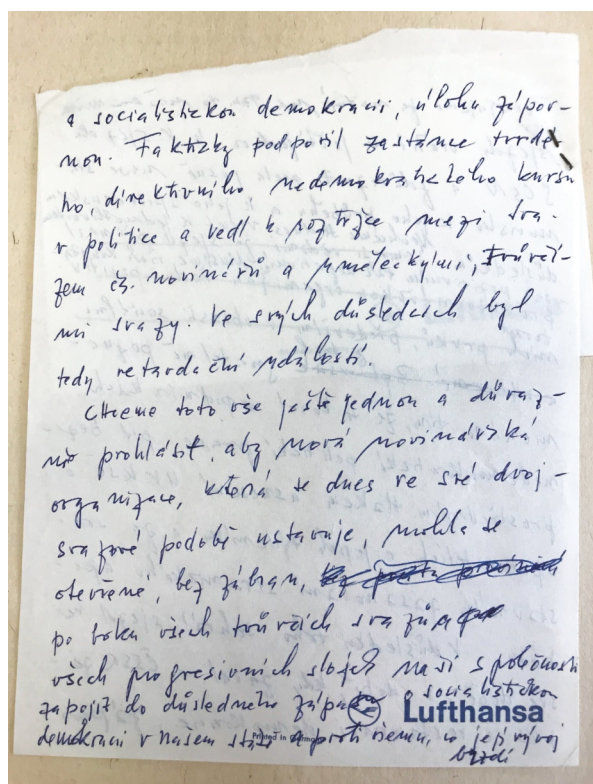
Mimořádný sjezd proběhl ve dnech 21.-23. června. Ze zprávy o činnosti mezi sjezdy (SČSN, 1968a), kterou obdrželi všichni delegáti, zmiňme, že v průběhu jara se značně obměnila česká část představenstva svazu, ve které se postupně vyměnilo 9 z 12 členů (jedním ze tří zůstavších byl předseda IVK Vladislav Jisl), zatímco slovenská šestice zůstala beze změny. Za zmínku též stojí to, že členská komise svazu byla v průběhu jara pověřena rehabilitacemi vězněných nebo propuštěných novinářů, přičemž stihla připravit 179 rehabilitačních žádostí.

Obrázek 11: první strana pracovního dokumentu k návrhu politické rezoluce mimořádného sjezdu, 1968 (SČSN, 1968b)

Na sjezdu se diskutovalo hned o několika zásadních dokumentech. Jedním z nich byl návrh politické rezoluce sjezdu. V tom se píše o zúčtování s nedemokratickými tendencemi a o hledání nové cesty demokratického socialismu (zároveň vyjadřuje, že nemá dojít k obnově kapitalistického systému). Rezoluce deklaruje rozhodnutí novinářů postavit se proti

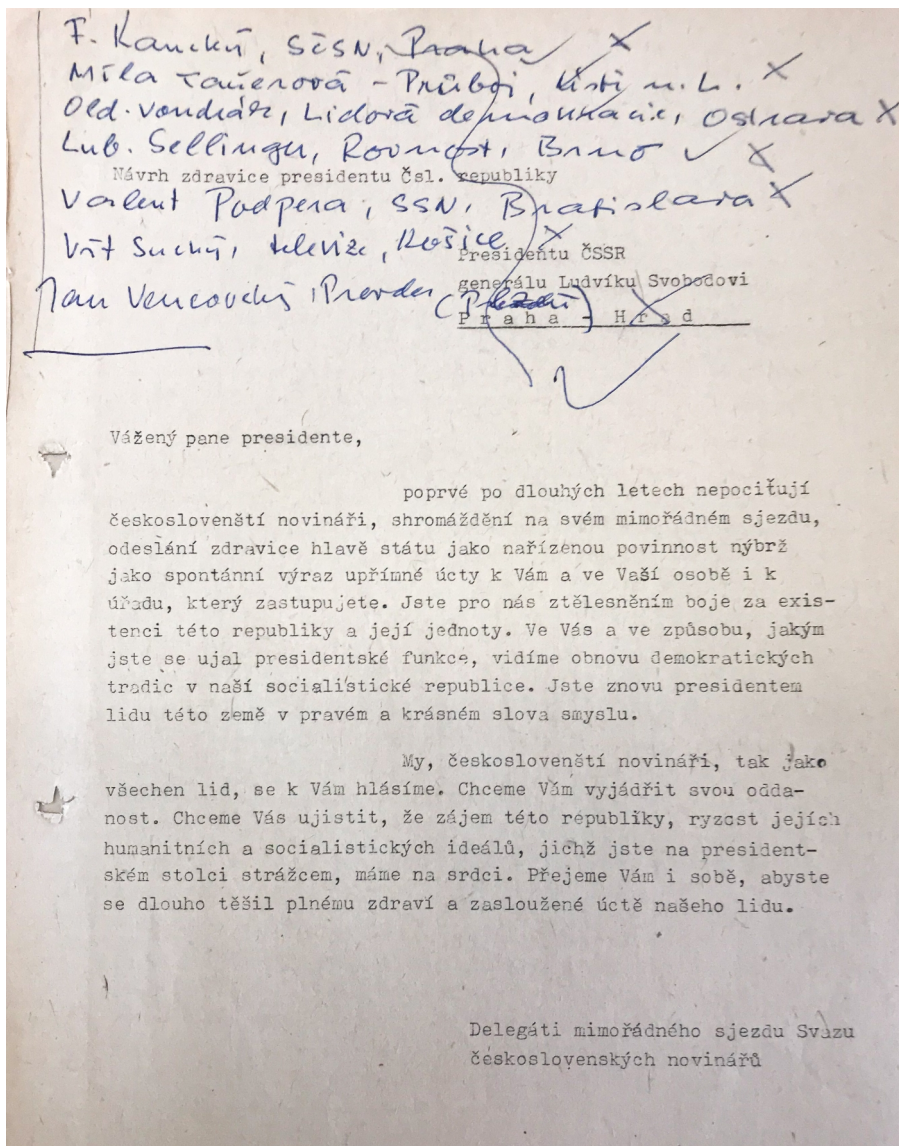
pokusům zpomalit demokratizační proces a znovu nastolit vládu tvrdé ruky. Dále volá po federativním uspořádání státu, přičemž novináři chtějí jít příkladem přeorganizováním svého svazu na federativním a odborovém základě, na což navazují další projednávané dokumenty, totiž návrh nových stanov a Návrh rezoluce o syndikalizaci organizace čs. novinářů. Dalším požadavkem politické rezoluce je to, aby při novinářské činnosti nehrála roli stranická příslušnost. Rezoluce požaduje také konec státního dohledu nad prostředky, které umožňují šíření informací, nebo omezení direktivního řízení periodik ze strany šéfredaktorů a vydavatelů (SČSN, 1968b).

Obrázek 12: poznámky k návrhu rezoluce mimořádného sjezdu o V. sjezdu

V jiné rezoluci se sjezd vrátil k předchozímu pátému řádnému sjezdu, jehož závěry a celkový vliv na demokratizační snahy rezoluce tvrdě odsuzuje (SČSN, 1968c). Dále se jednalo také o novelizaci tiskového zákona, v této oblasti chtěl sjezd zanést do zákona především nepřipustnost cenzury, zrušení nutnosti úředního povolení pro vznik periodik, zabezpečení nejširšího práva na zdroje informací a zákonnou ochranu profesionálního postavení novinářů (SČSN, 1968d). Novela, která vešla v platnost 26. června, tedy tři dny po konání sjezdu, a kterou jsme již přiblížili výše, byla v této době již připravena a sjezd byl dle podkladových materiálů informován o jejím znění i o plánovaném předložení Národnímu shromáždění.

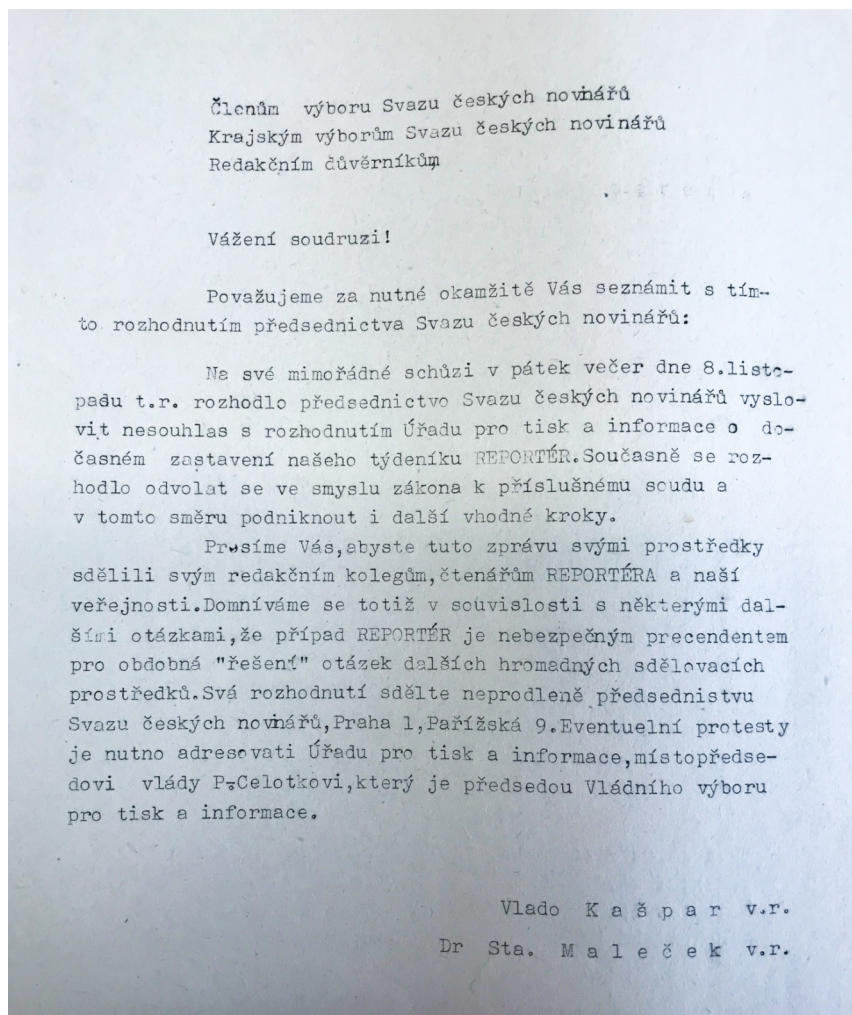
Delegáti odeslali ze sjezdu zdravici prezidentu republiky, tento akt se zakládal na tradici, obsah zdravice už nikoliv: „poprvé po dlouhých letech nepociťují českoslovenští novináři, shromáždění na mimořádném sjezdu, odeslání zdravice hlavě státu jako nařízenou povinnost nýbrž jako spontánní výraz upřímné úcty (...)“ (Delegáti sjezdu, 1968; viz obrázek 13).

Obrázek 13: kopie dopisu, který sjezd adresoval prezidentovi Svobodovi (Delegáti sjezdu, 1968)

Tomuto demokratickému vzepětí novinářů však učinila přítrž invaze a následné vytvoření Úřad pro tisk a informace. Prvním vnějším projevem utahování režimu byl na mediální scéně zákaz vydávání časopisů Reportér a Politika, ke kterému došlo na podzim (Otáhal 1994, s. 12). V souvislosti s tímto zákazem byl v archivu objeven dopis předsednictva ČSSN adresovaný členům ÚV ČSSN, členům krajských výborů a redakčním důvěrníkům z

8. 11. 1968, ve kterém je vysloven nesouhlas se zákazem časopisu Reportér a varování před nebezpečným precedencem, který je tím vytvořen (Kašpar a Maleček, 1968; viz obrázek 14).

Členům výboru Svazu českých novinářů
Krajským výborům Svazu českých novinářů
Redakčním důvěrníkům

Vážení soudruzi!

Považujeme za nutné okamžitě Vás seznámit s tímto rozhodnutím předsednictva Svazu českých novinářů:

Na své mimořádné schůzi v pátek večer dne 8. listopadu t.r. rozhodlo předsednictvo Svazu českých novinářů vyslovit nesouhlas s rozhodnutím Úřadu pro tisk a informace o dočasném zastavení našeho týdeníku REPORTÉR. Současně se rozhodlo odvolat se ve smyslu zákona k příslušnému soudu a v tomto směru podniknout i další vhodné kroky.

Prosíme Vás, abyste tuto zprávu svými prostředky sdělili svým redakčním kolegům, čtenářům REPORTÉRA a naší veřejnosti. Domníváme se totiž v souvislosti s některými dalšími otázkami, že případ REPORTÉR je nebezpečným precedencem pro obdobná "řešení" otázek dalších hromadných sdělovacích prostředků. Svá rozhodnutí sdělte neprodleně předsednictvu Svazu českých novinářů, Praha 1, Pařížská 9. Eventuelní protesty je nutno adresovat Úřadu pro tisk a informace, místopředsdovi vlády P. Celotkovi, který je předsedou Vládního výboru pro tisk a informace.

Vlado Kašpar v.r.
Dr. Sta. Maleček v.r.

Obrázek 14: dopis vedení ČSSN vyjadřující nesouhlas s zastavením týdeníku Reportér (Kašpar a Maleček, 1968)

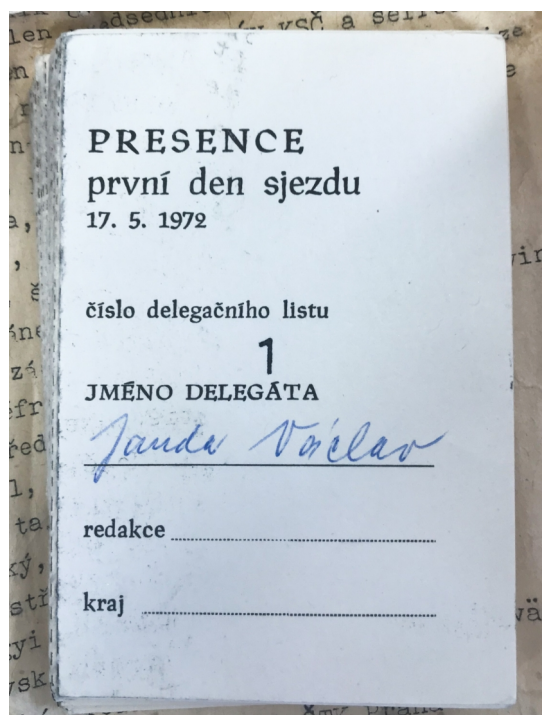
V listopadu se ještě jednou schází IVK, respektive 5 z jejích 15 původních členů. Předmětem jednání jsou běžné úkoly komise, zásady etiky mezi nimi nejsou (Bursová, 1968).

5.3 1969-1972: Normalizační čistka

Období do dalšího řádného sjezdu ČSSN bylo opět velmi neklidné. Pro novinářskou organizaci bylo velkým okamžikem, který naznačil další vývoj, zveřejnění textu Slovo do vlastních řad v Rudém právu 17. 5. 1969 s podpisy 131 novinářů⁸, z nichž mnozí si tím

8 Do konce podpisové akce 9. června 1969 svůj podpis připojilo 350 členů ČSSN, nejhojněji zastoupení

zajistili budoucí pozice ve vedení redakcí i samotného ČSSN. Tento text prudce zkritizoval roli novinářů v Pražském jaru a zcela rozbil představu novinářů jako jednotné síly stojící na straně demokratizačních procesů (Kolektiv novinářů, 1969). Symbolickým uzavřením tohoto období pak byl VI. řádný sjezd svazu, který proběhl 17.-18. května 1972. Jeho obsah podává velmi komplexní obraz o tom, jaké období skončilo a jak se na ně novinářská organizace chystala navázat.

Obrázek 15: prezenční lístek delegáta VI. sjezdu ČSSN

Už jen například číselné údaje o členské základně vyprávějí jasný příběh. Zatímco k pátému sjezdu na podzim 1967 bylo evidováno 4332 členů, na šestém sjezdu předseda Ústředí novinářů⁹ Miloš Marko ve svém obsáhlém referátu (Marko, 1972) chválil, že výměna novinářských průkazů všech členů svazu, ke které do sjezdu došlo, vedla k důkladné očiště, jejímž výsledkem je nyní 3848 členů, z nichž více než 1100 bylo přijato od roku 1969.¹⁰ Předseda členské komise ČSN František Nebl v předsjezdovém čísle

byli novináři Rudého práva (34) a Československého rozhlasu (25). Společně s mnoha barvitými vzpomínkami to uvedl jeden z iniciátorů výzvy Jiří Stano v článku v časopise *Novinář* k výročí pěti let od výzvy (Stano, 1974).

- 9 Tak se v letech 1968-1972 nazývala zastřešující organizace ČSN a SSN. Změna na federativní organizační schéma, navržená mimořádným sjezdem, byla totiž na podzim 1969 ministerstvem vnitra ještě schválena.
- 10 Znamenalo by to, že z členů z roku 1967 jich ze Svazu zmizelo více než 1500. To nám samo o sobě neříká, kolik novinářů se obměnilo v médiích jako takových, nicméně například z Československého rozhlasu bylo v čistkách propuštěno přes 800 zaměstnanců, tedy více než třetina všech (Končelík a kol., 2010, s. 235).

časopisu Novinář při popisu svého podílu na tomto procesu uvedl, že jeho komise dala každému kdo byt' i hrubě „pošlapal etiku socialistické žurnalistiky a zpronevěřil se poslání novináře socialistické společnosti,“ možnost dostavit se osobně na jednání komise a hájit se. V téže stati Nebl vyvozuje ze svých zkušeností poučení, ve kterém volá po přesnější a obsažnější definici etických zásad (Nebl, 1972).

V hodnocení novinářů, kteří stáli v čele změn Pražského jara, na sjezdu nejčastěji zaznívaly přívlastky pravičácký, maloměšťácký či antikomunistický. Mezi jmenovanými „zrádci“ byli například bývalí ředitelé Československého rozhlasu a Československé televize Zdeněk Hejzlar a Jan Zelenka. Celý sled událostí Miloš Marko zhodnotil jako draze zaplacené poučení, díky kterému jsou však nyní v redakcích politicky daleko vyspělejší redaktori. Mluvili-li řečníci na sněmu o budoucích posláních novinářů, odvozovali je zpravidla od závěrů XIV. sjezdu KSČ, který se uskutečnil v květnu 1971. „Soudr. Kříž“ například v diskuzi uvedl: „Myslím, že všichni chápeme oprávněnost požadavku XIV. sjezdu strany, aby se zvýšila profesionální úroveň naší práce, požadavku, který obsahuje ideu novin podávaných zajímavě, neboť jinak by se staly pro lidi nestravitelným traktátem. V této souvislosti často hovoříme o potřebě novinářských talentů. To je v pořádku. Měli bychom však také zdůrazňovat potřebu novinářských charakterů. Před lety napsal F. X. Šalda, že talent bez charakteru a bez kázně je pouze roztomilým příslibem smrti a zmaru. Na kolika žurnalistech se tato předpověď splnila v letech 1968-9! Ukázalo se, že bez pevného osobního přesvědčení, bez osobní odvahy, bez schopnosti třeba mlčet a být důvěrníkem, není žurnalistických talentů i kdyby jinak měl žurnalista sebevětší talent stylistický nebo aranžérský“ (Ústředí novinářů, 1972b).

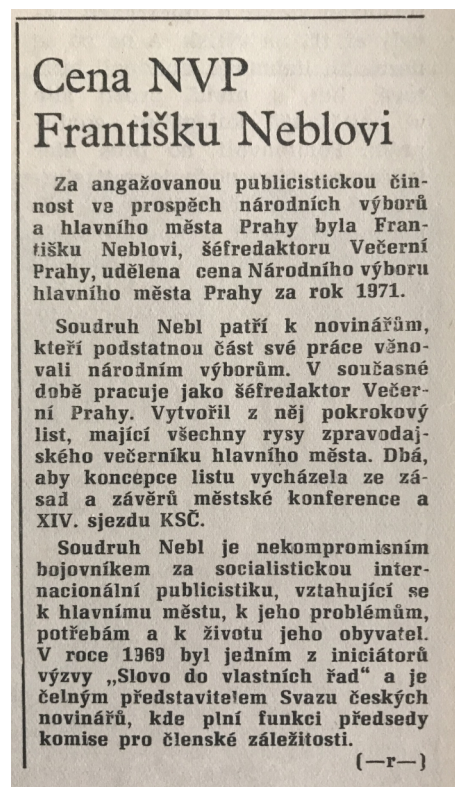
Hlavním hostem sjezdu byl prezident Gustáv Husák, který na sjezdu vystoupil s obsáhlým projevem. Na téma čistky například uvedl: „V řadách novinářů jsme provedli očistu. Kritizují nás za to ze Západu a také doma někteří nařikají. (...) Kdo se pustil do zápasu proti zájmům socialistické společnosti, nesmí nařikat, že je za to nějak postižen. (...) Nikdo tyto lidi, ať už jsou za hranicemi nebo doma, nenutil aby začínali antikomunistické, antisovětské kampaně, aby usilovali o zvrát v naší společnosti. (...) Jestliže někdo používá mikrofonu, obrazovky nebo tištěného slova, aby rozbíjel socialistickou společnost, oslaboval ji a přiváděl do krize, na hranici krajních nebezpečí – máme snad padnout na kolena a hovořit o novinářské nezávislosti? (...) z hlediska etiky je náš účet vůči těmto lidem čistý, nemáme se proč kát a ani to dělat nebudeme“ (Husák, 1972).

5.4 Cesta ke konečnému znění etiky socialistického novináře

V této atmosféře byla znovu složena a zaúkolována ideově výchovná komise svazu. V tomto roce už to byla jiná komise, a to nejen personálně. Důkazem budiž například dokument *Návrh na cyklus přednášek k problematice boje proti antikomunismu* (Váňová a Prošek, 1973), který stavěl na úspěšném dvoudenním semináři (problémem bylo pouze to, že své zástupce vyslala pouze část redakcí), a navrhoval tedy celý cyklus ideologických přednášek. V roce 1973 se také podle archivních materiálů otevřel první novinářský ročník Večerní školy marxismu-leninismu (VUML), do kterého ihned nastoupilo 110 novinářů. V téže době studovalo prvních patnáct československých novinářů na fakultě žurnalistiky v Leningradu (IVK, 1974).

V roce 1974 se v rámci diskuze v IVK řešilo, jak docílit většího počtu lektorů VUML z řad novinářů, nebo jak upozornit vedoucí pracovníky redakcí, aby uvolňovali členy svých redakcí na politická školení a vyvozovali důsledky z jejich případného nedbalého studia. Tématem bylo také zlepšení práce s dopisovateli, tedy s dělnickými předchůdci občanské žurnalistiky, přičemž se dozvídáme o pravidelných poradách šéfredaktorů s oddělením propagandy a agitace ÚV KSČ, na kterých totiž mělo k projednávání tohoto tématu docházet. Projednával se záměr na zřízení univerzity těchto dělnických dopisovatelů (Malá, 1974).

Agendu etického kodexu mezitím převzalo nejvyšší vedení – předsednictvo a sekretariát. Na první schůzi předsednictva po VI. sjezdu byly stanoveny hlavní úkoly, které před vedením svazu stojí, a mezi nimi i zpracování Zásad etiky socialistického novináře. Podle plánu bylo nutné tento dokument zpracovat do konce téhož roku, za vypracování odpovídal místopředseda ČSSN František Nebl. Ve funkci místopředsedy ČSSN jej podle tehdejšího kádrového pořádku musel schválit sekretariát ÚV KSČ. Kromě toho byl podle časopisu *Novinář* z ledna 1972 jedním z

Obrázek 16: text věnovaný Františku Neblovi v *(Redakce novináře, 1972)*

iniciátorů výzvy Slovo do vlastních řad, pod kterou byl podepsaný ještě jako šéfredaktor časopisu Národní výbory, zatímco v době vydání tohoto článku už působil jako šéfredaktor listu Večerní Praha (Redakce novináře, 1972). Jak bylo zmíněno výše, v období do VI. sjezdu rovněž zastával funkci předsedy členské komise ČSN a byl tak zodpovědný za personální obměnu organizace.

V průběhu práce na kodexu František Nebl napsal do Novináře průběžný komentář, ze kterého se mimo jiné čtenář dozví, jaký byl důvod a cíl tohoto nynějšího vypracování zásad: „Vynucuje si je rozsáhlé a hluboké poučení let 1968 a 1969. Pro mluví i fakt, že řada našich nových mladých členů zásady etiky nezná a starší na ně pozapomněli.“ Cílem pak mělo být „zvýšit ideovou a profesionální úroveň práce (...) zvýšit odpovědnost a poslání novináře v socialistické společnosti, formovat jeho profil, jeho osobnost“ (Nebl, 1973d).

První verze (Nebl, 1973a; příloha 6) byla navzdory plánu předložena předsednictvu až v únoru roku 1973. Tento první návrh byl složen ze tří článků. První článek říkal, jak ČSSN vychovává své členy: ve službě pracujícímu lidu, v duchu věrnosti idejím marxismu-leninismu a zásadám proletářského internacionalismu a socialistického vlastenectví, v duchu pokrokových a revolučních tradic. Vychovává je k pomáhání při uskutečňování politiky KSČ a vlády ČSSR, k ideové pevnosti, zásadovosti, poctivosti, bojovnosti, třídní uvědomělosti, politické vyspělosti, osobní skromnosti a mnoha dalším vlastnostem. Dále je vychovává k odsouzení kariérismu a elitářství. Druhý článek obsahuje 13 bodů, z nichž všech 13 se týká poslání novináře v socialistickém zřízení a ani jeden neřeší obvyklé oblasti novinářské etiky. Budování společnosti, bratrský svazek se SSSR, boj za mír a demokracii a proti fašismu, rasismu a sionismu, povinnost úzkého styku s pracujícími, novinář jako učitel a rádce pracujícího lidu atd. Třetí článek obsahuje 11 bodů zabývajících se disciplinárním řízením v případě porušení těchto zásad, mezi navrženými tresty je oproti přednormalizačním návrhům také „nedoporučení zaměstnání v hromadných sdělovacích prostředcích na určitou dobu, a to 1 až 3 roky“.

K bodu 3) Téze k dokumentu "Etika socialistického novináře".

Pro nepřítomnost s.Nebla uváděl materiál s.Nolč. V diskusi bylo konstatováno, že nejsou všechny části návrhu zpracovány ekvivalentně, chybí zdůraznění morálních a etických zásad v činnosti novinářů.

Po diskusi předsednictvo usneslo, aby po dobu nepřítomnosti s.Nebla vedl s.Nolč komisi ve složení: s.Vítek, Šiška a po 1 dalším členu z komise pro členské záležitosti. Předložit k projednání do 15.dubna.

Obrázek 17: úryvek ze zápisu jednání předsednictva ČSSN, 1973 (Předsednictvo ČSSN, 1973)

Zápis z jednání konstatoval, že jednotlivé části tohoto návrhu nebyly zpracovány ekvivalentně a že chybělo zdůraznění morálních a etických zásad v činnosti novinářů. Novou verzi měl František Nebl předložit v srpnu (Předsednictvo ČSSN, 1973).

Nakonec k tomu došlo 5. listopadu a nejprve se projednávala na jednání sekretariátu. Tento druhý návrh (Nebl, 1973b) se držel podobné struktury, ale byl výrazně rozsáhlejší. Až do desátého paragrafu¹¹ druhého článku se držel stejné linie jako předchozí návrh, tedy ideologického rozboru poslání socialistického novináře. Paragraf 11 nově vyzýval novináře k pečlivému ověřování pravdivosti a původu informací. Podle paragrafu 12 nesměl novinář dopustit, aby došlo k zásahu na ochraně osobnosti občanů, ke krivému obvinění, pomluvě, ohrožování mravnosti nebo tiskové nedbalosti. Paragraf 13 pojednával o dodržování autorského zákona, přičemž obsahoval i zajímavou formulaci, že „svolení k užití již uveřejněného díla československého občana může být nahrazeno výrokem ministra kultury nebo orgánu jím pověřeného, není-li možné získat svolení autora nebo odpírá-li autor svolení bez závažné příčiny“. Paragraf 14 se vrátil k ideové linii a obsahoval mimo jiné zákaz byť skryté propagace pornografie či násilí, ale také pesimismu a nevhodných forem západního způsobu života. Zbytek návrhu zůstal víceméně nezměněn.

Na listopadovém jednání byly vysloveny podněty ke krácení (Sekretariát ČSSN, 1973a). V prosinci pak byla sekretariátu předložena verze, která je číslována jako čtvrtá¹² (Nebl, 1973c; příloha 7). Ta už obsahovala jen 22 článků¹³. I ideologická linie zde byla o něco

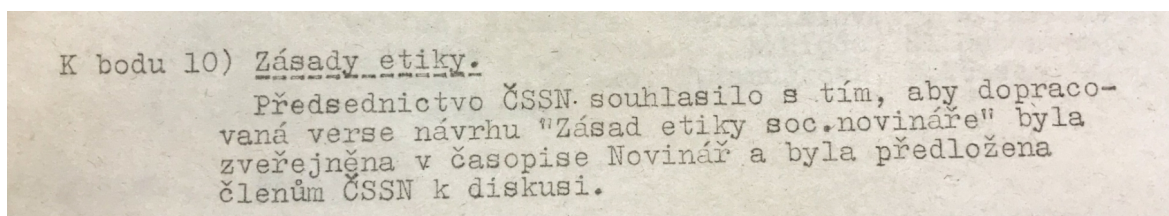
11 Jako články jsou v této verzi stále pojmenovány tři velké části, jejich jednotlivé body jsou nově označeny paragrafem.

12 V archivu se dochovaly pouze tři a nevíme, jak k této nesrovnalosti došlo. Snad existovala nějaká pracovní verze, která nebyla ani předložena k projednání.

13 To, co se v předchozích verzích nazývalo články, jsou nyní část I. a část II., zatímco články jsou jednotlivé body těchto částí.

stručnější. Z pozměněných formulací zmiňme, že novinář měl nyní bojovat mimo jiné „proti každé formě buržoazní ideologie“. Do aplikované etiky bychom zařadili tentokrát jen články 11-13: ověřování pravdivosti informací, ochrana osobnosti občanů a dodržování autorského zákona. Účastníci schůze doporučili odstranit z návrhu některé duplicity, dopracováním byl společně s Františkem Neblem pověřen předseda ČSSN Zdeněk Hoření (pod Slovem do vlastních řad podepsán jako redaktor Tribuny) a ústřední tajemník ČSSN Marcel Nolč (pod Slovem do vlastních řad nepodepsán) (Sekretariát ČSSN, 1973b).

Návrh, který tato trojice předložila na zasedání předsednictva 20. 2. 1974, už obsahoval pouze 14 článků, které se výrazně nelišily od později přijatých šestnácti článků Zásad etiky socialistického novináře, proto zde vynecháme jejich obsahový rozbor. Na jednání bylo rozhodnuto, že má být návrh otištěn v časopise Novinář, a nabídnut tak členům ČSSN k diskuzi (Předsednictvo ČSSN, 1974). To se skutečně stalo, návrh vyšel v Novináři z března 1974. V průvodním textu se mimo jiné píše, že když po VI. sjezdu začala práce na tomto dokumentu, začínala „na zelené louce“ (uvozovky v originále), což potvrzuje dřívější domněnku, že na práci před rokem 1968 nebylo navázáno. Navrhovaná diskuze měla probíhat v krajích, klubech, redakcích i na stránkách Novináře (Nolč, 1974).

Obrázek 18: úryvek ze zápisu z jednání předsednictva ČSSN, 1974 (Předsednictvo ČSSN, 1974)

Tam se několik reagujících článků v následujících měsících skutečně objevilo. Do pátého čísla roku 1974 přispěl redaktor Rudého práva Jiří Svoboda textem *K návrhu zásad etiky socialistického novináře*. S celkovým vyzněním ve svém komentáři souhlasí, zdůrazňuje například zásadu osobní skromnosti, jejíž důležitost dokládá svou zkušeností se stížnostmi na novináře, kteří se chovají tak, jako kdyby jim samotné jejich zaměstnání mělo automaticky otevřít všechny dveře. Svoboda dále volá po eventuální vymahatelnosti kodexu, po nesmířlivosti vůči větším i menším prohřeškům (Svoboda, 1974).

V článku *Etika a kritika* ze září 1974 hodnotil František Nebl diskuzi probíhající mimo stránky Novináře. V klubech a na krajských konferencích překonala podle něj očekávání, zatímco v jednotlivých redakcích se čekal zájem větší. Z diskuzí je dle jeho názoru patrná nedostatečná znalost a pochopení kodexu jako celku (Nebl, 1974).

O měsíc později přispěl do *Novináře* svým diskuzním podnětem šéfredaktor Hlavní redakce programu Československé televize Bratislava Ján Koščo, který rozebral některé body návrhu z pozice televize. Soudí například, že pro televizní moderátory je ještě důležitější chovat se eticky a morálně i v soukromém životě, protože je lidé mnohem častěji poznají i podle vzhledu. S postoji a myšlenkami, které hlásá novinář divákům, by měl být naprosto ztotožněn a měl by podle nich žít. Televizním novinářům připisuje Koščo také vyšší stupeň autority plynoucí z jejich známosti, a zdůrazňuje, že nesmí docházet k jejímu zneužívání (Koščo, 1974).

V následujících letech se téma etického kodexu ze stránek *Novináře* vytrácí, až v lednu 1977 je otištěna šestnáctičládková verze kodexu, která má být předložena k posouzení VII. sjezdu ČSSN (ČSSN, 1977). K tomuto posouzení nakonec z neznámého důvodu nedošlo, kodex v ještě jednou mírně pozměněném znění schválilo vedení ČSSN už necelý měsíc před sedmým sjezdem, 25. května 1977 (ÚV ČSSN, 1982; příloha 8).

V úvodu těchto finálních a závazných *Zásad etiky socialistického novináře* bylo vysvětleno, že tento dokument existuje proto, že ve stanovách ČSSN se už dlouhé roky píše, že členové mají „dodržovat zásady etiky socialistického novináře“ a že svaz má bdít nad jejich dodržováním a trestat provinilé členy. Svaz dále považuje tyto zásady za závazné pro všechny československé novináře, protože v médiích mohou pracovat pouze morálně pevní lidé, kteří jsou přesvědčení o socialismu a pracují pro uskutečnění politiky KSČ a Národní fronty, uznávaje vedoucí úlohu dělnické třídy a KSČ.

Z obsahu jednotlivých článků si nejprve přiblížme ty, které vycházejí čistě z ideologie marxismu-leninismu a z role, kterou novinářům přisuzoval komunistický režim. Článek 1 pojednával o aktivním a iniciativním přispívání k uskutečňování politiky KSČ a Národní fronty při výstavbě socialistické společnosti a upevnění světového míru. Článek 2 připomínal principy marxisticko-leninské žurnalistiky: stranickost, ideovost a lidovost. Třetí článek charakterizoval nepřítele, novinář měl bojovat proti buržoazním a revizionistickým idejím, proti antikomunismu, nacionalismu a maloměšřáctví. Čtvrtý článek definoval mezinárodní společenství, v rámci kterého měli novináři budovat bratrské vztahy: jde o země socialistického společenství a obzvlášť o Sovětský svaz. Podle rčení „košile bližší než kabát“ je až v následujícím pátém článku tato snaha určitým způsobem rozšířena na celý svět. Novinář podle něj aktivně bojuje za mír a spolupráci mezi národy, vystupuje proti imperialismu a každé formě buržoazního a imperialistického útlaku, proti

všem projevům fašismu, neofašismu a jiných šovinistických doktrín, proti národnostní, rasové a náboženské nesnášenlivosti, proti jakýmkoli formám propagandy války. Ve článku šestém byla klíčovým slovem kritika. Pravdivá, konstruktivní a věcná kritika totiž podle Zásad odstraňuje nedostatky socialistické společnosti. Toto téma zaujímal dominantní prostor i v hlavním vystoupení předsedy ČSSN Zdeňka Hořeného na VII. sjezdu, který mimo jiné vysvětloval, že kritika (a s ní ruku v ruce jdoucí sebekritika) není senzace, ale podaná ruka (ČSSN, 1977a).

Sedmý článek vyzýval k obraně zákonů a k tomu, aby byli novináři příkladní v dodržování zásad občanského soužití. A článek 11 stavěl novináře do těsného a pravidelného kontaktu s pracujícími, od kterých se měl učit a zároveň jim jít příkladem a mít smysl pro pokrokové myšlenky ve všech oblastech života společnosti.

Jako články na pomezí ideologie a aplikované etiky můžeme označit osmý, devátý a dvanáctý článek. Článek 8 se zabývá respektováním osobnosti a práv ostatních občanů. V zásadě můžeme říct, že řeší problematiku práva na soukromí proti veřejnému zájmu. Socialistický kodex v tomto směru zavazuje novináře, aby si dávali velký pozor, aby jejich nedbalostí nedošlo k nenapravitelné osobní újmě, ke křivému obvinění, k pomluvě či nactiutrhání. Takový přešlap, obzvláště poškozující celou socialistickou společnost, považuje kodex za zneužití svobody projevu. Z článku není příliš jasné, za jakých podmínek se vůbec může novinář pustit do konstruktivní kritiky, předepsané článkem 6.

Dodržování devátého článku znamenalo na jedné straně nepřipustit propagaci násilí, socialistická ideologie pak ale tento požadavek rozšiřuje o zákaz šíření senzací a o rozhodné vystupování „proti projevům nihilismu, intrikářství, sobectví, ziskuchtivosti, násilnictví, nacionalismu a proti všem rozvratným formám vlastním buržoaznímu způsobu života.“ Dvanáctý článek pojednával o soudružské spolupráci s redakčním kolektivem a o předávání zkušeností mladým novinářům, což je ušlechtilá myšlenka, kterou bychom ale nebyť komunistické ideologie mezi zásadními novinářskými zásadami nehledali.

Konečně desátý, třináctý a čtrnáctý článek nejevily očividné stopy ideologie marxismu-leninismu. Desátý článek velmi stručně artikuloval nepřipustnost plagiátorství, úplatkářství, střetu zájmů a porušování autorského zákona. Článek 13 předepisoval novinářům systematické prohlubování znalostí a zvyšování kvalifikace. A článek 14 zakazoval zneužití členství v ČSSN či služebního postavení novináře k osobnímu prospěchu. Dva zbylé články řešily rutinní závěrečná ustanovení.

5.5 Shrnutí procesu formulace etiky socialistického novináře

Vraťme se nejprve k úplně úvodní otázce této práce: nakolik je zkoumané novinářské prostředí profesí? Když budeme porovnávat socialistickou žurnalistiku se současnou situací, jedním zásadním rozdílem ve východiscích je daleko přesnější ohraničení toho, kdo by měl být považován za vykonavatele profese: ve sledovaném období fungovala jedna televize, jeden rozhlas, jedna domácí zpravodajská agentura a přesný výčet státem povolených periodik. Na základě důkladného prozkoumání pramenných materiálů dále můžeme posoudit jednotlivé vnější sociologické znaky profese.

Profesní organizace, kterou tvořil ČSSN, byla robustní a kromě toho, že měla za úkol držet novináře co nejbližší stranické politické linii, také cílevědomě hájil zájmy celé profese. Členství v ní nebylo povinné, ale jestli se na něčem shodují analýzy komunistického režimu, pak je to to, že do vedoucích pozic se v něm dostávali lidé s dobrým kádrovým profilem, a z prozkoumaného materiálu můžeme vyvodit to, že členství a aktivita v ČSSN byla pro novináře naprosto zásadní částí takového profilu. V oblasti *systematické teorie* fungovala nejen celá samostatná Fakulta žurnalistiky při Univerzitě Karlově, jejíž vědečtí pracovníci se snažili formulovat komplexní „marxistickou sociologii hromadného sdělování“, ale také se pracovalo na všech ostatních stupních novinářského vzdělávání. ČSSN deklaroval snahu zvyšovat ve svých řadách poměr novinářů se středoškolským i vysokoškolským žurnalistickým vzděláním. Dále jsme si ukázali, že narativ *altruismu služby* byl rozhodně budován. V přípravných materiálech pro VI. sjezd se například píše, že v ČSSN je málo zastoupená kategorie důchodců, a jedním z důvodů pro to je podle autorů materiálu brzká úmrtnost novinářů z důvodu výkonu tak náročného povolání (Ústředí novinářů, 1972a). Novinářům nebylo svěřeno nic menšího než upevňovat celosvětový mír a budovat společnost. Míru *profesní autority* není snadné posoudit, ale předpokladem pro její výši může být to, že roli médií a novinářů při budování společnosti nezdůrazňovaly jen dokumenty ČSSN, ale také snad všechny zásadní dokumenty KSČ.

Posledním vnějším znakem profese je *profesní etika*. V roce 1967 přípravná komise v zápisu uvedla, že v sestavování návrhu čerpá ze stranických dokumentů, jiná zmínka nám odhalila, že minimálně v období normalizace měla probíhat pravidelná setkání šéfredaktorů periodik s oddělením propagandy a agitace ÚV KSČ. Přímé důkazy o tom, že by se na formulaci etických zásad aktivně podílely státní či stranické orgány, jsme ale neodhalili a musíme tak předpokládat, že v tomto procesu byl novinářských svaz

přinejmenším zdánlivě autonomní.

Z tohoto souhrnu je patrné, že podíváme-li se výhradně na tyto vnější znaky, pak byla žurnalistika ve sledovaném období profesí víc než je tomu v současnosti. Zároveň však byla přinejmenším od začátku normalizace plně pod kontrolou státu a KSČ. Pro režim, který chce kontrolovat média, musí být představa novinářů s jasně a kontrolovaně definovanou systematickou teorií, posláním a etikou velmi lákavá. Mocné profesní sdružení, definované zásady socialistické etiky a vnitřní přesvědčení každého novináře o vlastním společenském poslání jsou chybějícím dílem kontrolního mechanismu, který už má nástroj na to, jak ovládat jaká média vůbec existují (kontrola výrobních prostředků) i nástroj na to, jak předejít konkrétním nežádoucím mediálním obsahům (cenzura – Úřad pro tisk a informace). Tak jako lékaři musí léčit správným způsobem, aby zachraňovali životy, tak musí socialističtí novináři psát správným způsobem, aby budovali socialistickou společnost. Socialistickou žurnalistiku tak můžeme označit jedinečně jako státem kontrolovanou či centralizovanou profesi.

Z toho, co jsme měli možnost prozkoumat, musíme zároveň vyvodit, že po začátku normalizace byla tato kontrola upevněna natolik, že bylo nemožné, aby se do rozhodujících pozic v rámci novinářské obce dostaly nedostatečně prověřené osoby. Morálně přípustné nebylo ani cokoli předstírat, morálně přípustné bylo pouze naprosté ztotožnění novináře s politikou KSČ. Závěry sjezdů KSČ byly v této době svazem vnímány jako závazné, mezi nimi například tento úryvek z rezoluce XIV. sjezdu KSČ: „Je nutné zvýšit profesionální úroveň sdělovacích prostředků a uplatnit takový systém jejich řízení, který zabezpečí co největší účinnost jejich práce při realizaci usnesení a směrnic strany“ (ČSSN, 1973). Jedním z cílů ideově výchovné komise ČSSN na rok 1980 bylo „přimknout výchovu ke stranickému vzdělávání,“ přičemž „neocenitelnou součástí soustavy vzdělávání novinářů se staly Večerní univerzity marxismu-leninismu“ (IVK, 1980).

Úkol sestavit konečné znění zásad etiky socialistického novináře dostali ti novináři, kteří se v letech 1968-69 nejlépe prokázali a dokázali vystoupat do nejužšího vedení ČSSN, jejich jmenování do funkce přímo schvaloval ÚV KSČ. Jejich návrh byl v organizaci poměrně široce diskutován, znění se tím ale zásadně neměnilo. Proces, ve kterém k formulaci těchto zásad došlo, tím pádem nemůžeme hodnotit jako projev autonomie novinářů, nýbrž spíše jako projev jejich kontroly.

5.6 Hodnoty v etice socialistického novináře

Po prostudování obsahu finálního znění Zásad etiky socialistického novináře musíme konstatovat, že v nich obecné principy marxisticko-leninské etiky a její implikace pro roli médií a novinářů v socialistickém státě značně převažují nad aplikovanou profesní etikou (jak ji chápeme dnes), že se nejedná o dokument, který by novinářům pomohl řešit každodenní etická dilemata.

Vraťme se krátce k univerzálním novinářským hodnotám, které jsme předestřeli v první kapitole, a posuďme tyto finální *Zásady etiky socialistického novináře* jejich optikou.

Princip *pravdivosti* je v zásadách zmíněn v osmém článku. Ten hovoří o tom, že chystá-li se novinář zveřejnit informaci, která se dotýká cti jiného občana, dobrého jména organizace nebo činnosti státního orgánu, pak musí velmi odpovědně ověřovat zdroj a pravdivost informace a postupovat tak, aby ani z nedbalosti nedopustil zveřejnění nepravdivé nebo pravdu zkreslující informace. Připomeňme, že v návrzích novinářské etiky krátce před rokem 1968 byl princip pravdivosti formulován obecněji, závazněji, a jeho porušení bylo nazváno společenským zlem (viz přílohy 4 a 5).

Další hodnotou, kterou Laitila (2015) našla napříč současnými etickými kodexy, je *obrana svobody projevu*. Ta se v socialistických zásadách objevuje pouze v souvislosti s nutností jejího nezneužívání, a to hned několikrát. Před rokem 1968 se ovšem v návrzích také objevovala: „[novináři se řídí normami:] Plně uplatňovat a hájit svobodu tisku, která může být omezena jen životními zájmy socialistické společnosti...“ (obrázek 8; Komise pro kodex, 1967).

Naopak hodnota *rovného přístupu bez diskriminace* je v konečném kodexu poměrně silně zastoupena. Novinář podle něj nesmí dopustit národnostní křivdy či rasový útisk, musí vystupovat proti národnostní, rasové a náboženské nesnášenlivosti a nenávisti.

Nezávislost novináře je ovšem znovu hodnota, jejíž propagaci bychom zde hledali marně. Zásady naopak mluví o věrné službě socialistické vlasti, uskutečňování politiky KSČ a o důležitém společném východisku marxismu-leninismu. První nástin námětů pro novinářskou etiku z roku 1966 naproti tomu obsahoval celou pasáž věnovanou svobodě novinářské práce (příloha 4).

Úplatky a plagiátorství řeší tato verze socialistické novinářské etiky sice stručně, ale v souladu s univerzálními novinářskými hodnotami.

Závěr

Jeden ze zákonů žurnalistiky J. Herberta Altschulla, zmíněný v úvodu této práce, zní doslova: „Všechny mediální systémy podporují doktrínu společenské odpovědnosti, prohlašují, že slouží potřebám a zájmům lidu a vyjadřují ochotu poskytnout přístup všem lidem.“ (Altschull, 1995, s. 440-441). I pro marxisticko-leninskou ideologii v československém pojetí je zájem společnosti naprosto zásadní, což nám samo o sobě může z dnešního hlediska připadat v pořádku. Jenže v socialistickém státě se ze společnosti stává společnost socialistická, společnost, která je v přerodu do nového uspořádání, ve kterém stát bude zbytečný. A tahounem tohoto přerodu a vrcholným představitelem společnosti je komunistická strana. Zájem socialistické společnosti je v této argumentaci totožný se zájmem komunistické strany.

Na této argumentaci byla založena i etika socialistického novináře.

Prvním důležitým zjištěním je ale už to, že se na etických zásadách novinářů ve sledovaném období pracovalo, že existovala celá řada pracovních dokumentů, že o obsahu zásad probíhala diskuze. Platformou pro tuto diskuzi byl Československý svaz novinářů, dobrovolná společenská organizace, která měla dodržování těchto zásad uvedeno ve stanovách jako povinnost svých členů. Zásady zároveň popisovala jako závazné pro všechny novináře, ne jen pro ty, kteří byli v ČSSN organizováni.

Do procesu vzniku těchto zásad patrně přímo nezasahovaly státní a stranické orgány. Do roku 1968 byla tato práce svěřena svazovým komisím, které čerpaly inspiraci jednak z podobných dokumentů novinářských organizací v jiných socialistických zemích, ale vedle toho i z americké literatury. Práce těchto komisí nevedla k žádnému oficiálně schválenému znění etických zásad.

V letech 1968-1972 zažívala novinářská organizace a celá společnost nejprve demokratizační proces a poté normalizaci tvrdého komunistického režimu. ČSSN se nejprve v roce 1968 na mimořádném sjezdu postavil na stranu reformního hnutí ve společnosti, aby pak po invazi vojsk Varšavské smlouvy a opětovném utužení režimu nesl následky v podobě velké personální čistky v redakcích i v členské základně svazu. Poučení z toho, jak se situace i v ČSSN vymkla z rukou, bylo jedním z popudů k návratu k práci na etice socialistického novináře. Po normalizačním sjezdu v roce 1972 začali na formulaci

etických pravidel pracovat nejvyšší představitelé svazu, kteří byli dle kádrového pořádku ve svých funkcích přímo schváleni předsednictvem či sekretariátem ÚV KSČ.

V roce 1974 byl dopracován návrh, který byl společně s výzvou ke svazové diskuzi zveřejněn v časopise Novinář. Finální znění Zásad etiky socialistického novináře bylo vedením svazu schváleno v květnu 1977.

Větší část těchto zásad tvoří zásady marxismu-leninismu. Dominantním principem je podíl novinářů na budování socialistické společnosti, což je podle československé ústavy mezitav před eventuálním přechodem společnosti do stádia komunismu. Toto budování probíhá pod vedením KSČ, proto má socialistický novinář aktivně a iniciativně přispívat k uskutečňování její politiky. Dalším důležitým akcentem pocházejícím z marxismu-leninismu je poslání novináře přispívat ke světovému míru a k bratrství mezi (především socialistickými) zeměmi. Z ideologie dále vyplývá celá řada věcí, proti kterým má novinář podle zásad bojovat: proti buržoazním a revizionistickým idejím, proti antikomunismu, nacionalismu, maloměšťáctví, fašismu, proti šovinistickým doktrínám, propagandě války, rozeštvávání národů nebo proti národnostní, rasové a náboženské nesnášenlivosti.

Menší část zásad pojednává o praktických etických problémech žurnalistiky: nařizuje odpovědně prověřovat původ informací, dotýkají-li se cti občana, dobré pověsti společenské organizace nebo činnosti státního orgánu – ke způsobení újmy zveřejněním nepravdivého údaje nesmí docházet ani z nedbalosti. Zásady dále předepisují přísné dodržování autorského zákona, zakazují plagiátorství, úplatkářství nebo zneužívání médií k osobním zájmům.

Podle stanov novinářské organizace za porušení těchto zásad hrozil jediný možný trest, a to zrušení členství v organizaci. To mělo pravděpodobně velký dopad na kádrový profil provinilého novináře, což zase mělo dopad na jeho kariéru v médiích, neboť toto prostředí bylo kádrovým pořádkem velmi určováno.

Ačkoliv studium pramenů neprokázalo činnost v oblasti novinářské etiky po roce 1977, rozhodně stojí i další činnost ČSSN za důkladnou analýzu; i v rámci sledovaného období zůstalo velké množství archivních materiálů kvůli jejich zaměření neprozkoumáno. Uvedme jeden příklad toho, proč stojí za to činnost novinářských organizací před revolucí zkoumat a proč je téma zajímavé i pro současnou žurnalistiku. Na osmém sjezdu ČSSN v červnu 1982 vystoupil v diskuzi mezi jinými Zdeněk Porybný, před sametovou revolucí zástupce šéfredaktora Rudého práva a ještě nyní v roce 2021 šéfredaktor a většinový

majitel nástupnického deníku Právo a serveru Novinky.cz. V roce 1982 ve svém vystoupení například uvedl: „Položme si sebekriticky otázku: udělali jsme opravdu všechno, věnovali jsme maximum umu a novinářského důvtipu, abychom popularizovali nejen pouze mechanicky, ale tvůrčím způsobem mírovou politiku KSSS, naší strany, dalších bratrských stran socialistických zemí? Myslím, že je ještě co zlepšovat.“ Nebo také: „Před dvěma lety, na 15. zasedání ÚV KSČ věnovaném ideologické práci a také sdělovacím prostředkům, ocenil člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ Vasil Biľak kádrové upevnění redakcí, k němuž došlo v průběhu sedmdesátých let. (...) Naším společným cílem, snahou a vůlí je dostat se ctí závazkům komunistických žurnalistů, pokračovatelů tradice Julia Fučíka a dalších.“ (ČSSN, 1982)

Pátrání v primárních zdrojích bylo pro mne jako pro badatele nesmírně obohacující činností. Přímý kontakt s historií, zkoumání textů přímo tak, jak je kdysi někdo zaznamenal, prožívání zkoumaného období skrze dokumenty, které dle jejich stavu po desetiletí nikdo nedržel v ruce, může člověka snadno strhnout a není úplně snadné zůstat soustředěný na jediné téma. Například srovnání obsahů a vyznění mimořádného sjezdu 1968 a řádného sjezdu 1972 by jednoznačně vydalo na samostatnou práci.

I téma etiky a její role v celkovém systému kontroly socialistických novinářů je natolik pestré, zajímavé a neprozkoumané, že se nabízí několik dalších možných směrů bádání. Kupříkladu lze navázat v archivech Fakulty sociálních věd, ve kterých jsou uloženy i materiály Fakulty žurnalistiky. Téma je možné prohloubit také prostřednictvím rozhovorů s předrevolučními novináři, které by byly zaměřeny zejména na novinářskou etiku. Zajímavé by jistě bylo prozkoumat, jaké materiály se dochovaly po oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ, po Úřadu pro tisk a informace a jeho zmocněncích nebo po orgánu Ústřední vysílání politického zpravodajství a publicistiky. Dalším námětem může být mapování toho, jaký byl poměr členů ČSSN a členů KSČ v jednotlivých redakcích.

Summary

This thesis revealed the ways in which Czechoslovakian journalists were thinking and speaking of journalism ethics in the years 1967-1977. The professional union of journalists (Czechoslovakian Union of Journalists) was a forum and a speaker for the profession and as such was also the primary environment in which journalism ethics were discussed.

In the first stage of work on the formulation of the main ethical principles, a special committee was appointed within the organization for this single purpose. Its conclusions were not adopted by the organization. Another committee was tasked with the formulation in 1968, but instead turned out to be a reformist force in the events of the Prague Spring. After the reformist efforts were squashed by a military invasion, the Union underwent a long purging process in which up to 1500 memberships were terminated.

These events motivated the Union's new leaders to begin working on the ethical principles again in 1972. This time, they took upon this work themselves. In 1974, a version of the principles was published to spark Union-wide discussion. A similar version was approved and adopted in 1977.

This final version draws directly from Marxism-Leninism and its interpretations of what journalists should be and do. The prescribed tasks of a journalist include helping to ensure that the policies of the Communist Party are fulfilled, lending a hand in building the society, and fighting against bourgeois, fascist, racist, anti-communist ideas and against war-mongering and chauvinistic doctrines. A small fraction – much smaller than in the pre-1968 drafts – is about usual topics of journalism ethics such as plagiarism, protection of privacy, corruption or discrimination.

In describing the process of formulation of these principles, we have uncovered some aspects of the systemic control of media in the communist era. It would seem that the regime wanted to have journalists as professionalized as possible, but the profession would remain centralized and fully controlled. All prominent positions in media after 1970 were subjects to direct appointment by the Central Committee of the Communist Party. This included the authors of the principles of journalism ethics. The seemingly self-regulatory process in which the formulation happened therefore has to be considered a part of the systemic control, not of any degree of autonomy of the journalistic field.

Použitá literatura

ALTSCHULL, J. Herbert, 1995. *Agents of power: the media and public policy*. 2nd ed. New York: Longman Publishers. ISBN 0-8013-0776-7.

ARENDET, Hannah, 1996. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh. Oikúmené. ISBN 80-86005-13-5.

ARON, Raymond, 1993. *Demokracie a totalitarismus*. 2. vyd. Brno: Atlantis. ISBN 80-7108-064-0.

BABCOCK, William A. a William H. FREIVOGEL, 2015. *The SAGE Guide to Key Issues in Mass Media Ethics and Law* [online]. London: SAGE Publications [cit. 2020-11-10]. ISBN 9781483346540. Dostupné z: <http://dx.doi.org.ezproxy.is.cuni.cz/10.4135/9781483346540>

BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT, 2012. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. Druhé, přepracované vydání. Praha: Dokořán. Bod. ISBN 978-80-7363-266-3.

BANKSTON, Carl L, 2000. *Sociology Basics*. Pasadena: Salem Press. ISBN 9780893562052.

BENT, Boel, 2019. Western journalism in the Soviet bloc during the Cold War: themes, approaches, theses. *Cold War History* [online]. **19**(4), 593-614 [cit. 2020-11-24]. Dostupné z: doi.org/10.1080/14682745.2019.1670421

BURSOVÁ, R. (zaznamenala), 1968. *Záznam ze 7. schůze IVK dne 8. listopadu 1968*. k. 768/1. ASYN, NA, Praha.

Council of Europe Resolution on the Ethics of Journalism, July 1st, 1993. In: *Accountable Journalism* [online]. Assembly of the Council of Europe [cit. 2021-1-15]. Dostupné z: <https://accountablejournalism.org/ethics-codes/International-Euro-Council-Ethics>

Council of Europe: European Commission on Human Rights. In: *Refworld.org* [online]. UNHCR [cit. 2021-1-15]. Dostupné z: www.refworld.org/publisher/COECOMMHR.html

CUIN, Charles-Henry a François GRESLE, 2004. *Dějiny sociologie: do roku 1918 : od roku 1918*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-86429-33-5.

CYSAŘOVÁ, J. (2002). Československá televize a politická moc 1953-1989. *Soudobé dějiny*, 9(3-4), 521-537 [cit. 2020-12-5]. Dostupné z: https://www.sd.usd.cas.cz/artkey/sod-200203-0007_ceskoslovenska-televize-a-politicka-moc-1953-1989.php

ČINÁTL, Kamil, Jan MERVART a Jaroslav NAJBERT, ed., 2017. *Podoby československé normalizace: dějiny v diskuzi*. Praha: NLN. Po válce. ISBN 978-80-87912-84-3.

ČSSN, 1972. *Stanovy Československého svazu novinářů*. Novinář. Praha: ČSSN, 1972(6-7), 11-14.

ČSSN, 1973-1974. *Návrh zásad etiky socialistického novináře*. 22/4, k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

ČSSN, 1973. *Dokument: Ideovost, mistrovství, náročnost, účinnost*. k. 768/3. ASYN, NA, Praha.

ČSSN, 1977a. *Stenografický zápis sjezdového jednání - VII. sjezd ČSSN*. k. 602/3. ASYN, NA, Praha.

ČSSN, 1977b. *Zásady etiky socialistického novináře: Dokument předložený k posouzení VII. sjezdu ČSSN*. Novinář. Praha: ČSSN, 1977(1), 3.

ČSSN, 1982. *Stenografický záznam 1. dne sjezdového jednání 19. 6.* k. 605/1. ASYN, NA, Praha.

Delegáti sjezdu, 1968. *Návrh zdravotní předpisu pro Čsl. republiku*. k. 196/1. ASYN, NA, Praha.

DRAPER, Hal, [1987]. *The 'Dictatorship of the Proletariat' in Marx and Engels* [online]. In: Marxists Internet Archive [cit. 2021-2-10]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/subject/marxmyths/hal-draper/article2.htm>

ELLIOTT, Chris, 2010. Open door: The readers' editor on... journalists personally intervening in the story. In: *The Guardian* [online]. Guardian News & Media Limited, 27 Sep 2010 [cit. 2021-1-13]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2010/sep/27/journalists-personally-intervening-in-story>

Ethical Journalism: *A Handbook of Values and Practices for the News and Editorial Departments*, 2019. In: The New York Times [online]. The New York Times [cit. 2021-3-2]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/editorial-standards/ethical-journalism.html>

FOREMAN, Gene, 2015. *The Ethical Journalist: Making Responsible Decisions In The Digital Age*. Hoboken: Wiley-Blackwell. ISBN 9781119031734.

Freedom House [online], 2021. [cit. 2021-1-3]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/>

FROST, Chris, 2011. *Journalism Ethics and Regulation*. 2. vydání. Milton Park: Routledge. ISBN 9781317861713.

HALLIN, Daniel C. a Paolo MANCINI, 2004. *Comparing media systems: three models of media and politics*. Cambridge: Cambridge University Press. Communication, society, and politics. ISBN 0-521-54308-8.

HANITZSCH, Thomas a Tim P VOS, 2018. Journalism beyond democracy: A new look into journalistic roles in political and everyday life. *Journalism* [online]. **19**(2), 146-164 [cit. 2020-10-10]. ISSN 1464-8849. Dostupné z: doi.org/10.1177/1464884916673386

HARCUP, Tony, 2014. *Journalism: Principles and Practice*. London: SAGE Publications. ISBN 0-7619-7499-7.

HEINRICH, Michael, 2012. *An Introduction to the Three Volumes of Karl Marx's Capital*. New York: Monthly Review Press. ISBN 9781583672891.

HRADECKÁ, Vladimíra, KOUDELKA, František, ed., 1998. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969-1974*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 80-85270-83-8.

HRADECKÝ, Adolf, 1966. *Pozvánka na ustavující schůzi komise pro kodex a komise pro nové stanovy*. 2., k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

HUSÁK, Gustáv, 1972. *Projev na VI. sjezdu československých novinářů (stenografický přepis)*. k. 199/1. ASYN, NA, Praha.

- CHRISTIANS, Clifford G., Theodore GLASSER, Denis MCQUAIL, Kaarle NORDENSTRENG a Robert A. WHITE, 2010. *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*. Baltimore: University of Illinois Press. ISBN 978-0-252-07618-3.
- IVK, 1968a. *Pracovní plán komise pro ideovou a výchovnou činnost v roce 1968*. k. 768/1. ASYN, NA, Praha.
- IVK, 1968b. *Zápis ze třetí schůze IVK SČSN, konané 7. března 1968*. k. 768/1. ASYN, NA, Praha.
- IVK, 1968c. Stanovisko ideově výchovné komise SČSN. *Rudé právo*, 8. 3. 1968. [online, cit. 2021-2-20] Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1968/3/8/2.png>
- IVK, 1974. *Přehled činnosti za rok 1973*. k. 768/1. ASYN, NA, Praha.
- IVK, 1980. *Úsilí ČSSN o vyšší úroveň výchovy novinářů*. k. 769. ASYN, NA, Praha.
- IVK, 1982. *Ideově výchovná činnost ČSSN: Přehled ideově výchovných akcí v ČSSN*. k. 769/1. ASYN, NA, Praha.
- JIRÁK, Jan, 2005. *10 let v českých médiích*. Praha: Portál pro Newton Information Technology. ISBN 80-717-8925-9.
- JOHNSON, Elliot, David WALKER a Daniel GRAY, 2014. *Historical Dictionary of Marxism*. 2. vydání. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers. ISBN 9781442237988.
- JOSEPHI, Beate, 2013. How much democracy does journalism need? *Journalism* [online]. **14**(4), 474-489 [cit. 2020-10-10]. ISSN 1464-8849. Dostupné z: doi.org/10.1177/1464884912464172
- KARALIOVA, Tatsiana, 2020. Rationalizing the Gap: How Journalists in a Nondemocratic Regime Make Sense of Their Professional Work. *International Journal of Communication*, [online]. **22**(14), 4781–4802 [cit. 2020-12-12]. ISSN 1932-8036. Dostupné z: ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/12151
- KAŠPAR, Vlado a Stanislav MALEČEK, 1968. *Dopis seznamující s rozhodnutím vyslovit neslouhlas se zastavením týdeníku Reportér*. k. 195/1. ASYN, NA, Praha.

Kolektiv novinářů, 1969. Slovo do vlastních řad. *Rudé právo*, 17. 5. 1969. [online, cit. 2021-2-20] Dostupné z:

<http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1969/5/17/2.png>

Komise pro kodex, 1966a. *Složení komise pro kodex*. 1., k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

Komise pro kodex, 1966b. *První nástin námětů pro vypracování návrhu "kodexu novinářské etiky"*. 4/2, k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

Komise pro kodex, 1966c. *Etické zásady novinářské práce*. 4/2, k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG, 2010. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál. ISBN 978-807-3676-988.

KOŠČO, Ján, 1974. K návrhu zásad etiky socialistického novinára. *Novinář*. Praha: ČSSN, 1974(10), 11-12.

LAITILA, Tiina, 1995. Journalistic Codes of Ethics in Europe. *European Journal of Communication*. 10(4), 527–544 [cit. 2020-11-10]. Dostupné z: doi.org/10.1177/0267323195010004007

LAMAY, Craig, 2019. *Journalism and the Debate Over Privacy*. Milton Park: Routledge. ISBN 978-0805846263.

LENIN, Vladimir Iljič, [1901]. *Where to Begin?* In: Marxist Internet Archive [online]. 2001 [cit. 2021-2-12]. Dostupné z:

<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1901/may/04.htm>

LENIN, Vladimir Iljič, [1917]. *The State and Revolution*. In: Marxist Internet Archive [online]. 1993 [cit. 2021-5-2]. Dostupné z:

<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/staterev/>

LENIN, Vladimir Iljič, [1920]. *The Tasks of the Youth Leagues*. In: Marxist Internet Archive [online]. 1999 [cit. 2021-2-12]. Dostupné z:

<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1920/oct/02.htm>

MALÁ, B. (zapsala), 1974. *Zápis z pracovní porady k zřízení univerzity dělnických dopisovatelů*. k. 768/1. ASYN, NA, Praha.

- MALEČEK, Stanislav, 1968. *Zápis ze čtvrté schůze IVK SČSN, konané 4. dubna 1968.* k. 768/1. ASYN, NA, Praha.
- MENCL, Vojtěch, 1990. *Křižovatky 20. století: světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách.* Praha: Naše vojsko. ISBN 80-206-0180-5.
- MARKO, Miloš, 1972. *Referát pro VI. sjezd československých novinářů.* k. 199/1. ASYN, NA, Praha.
- MARTINDALE, Dayton, 2016. The Role of Journalism and the Decision to Intervene. In: *FASPE Journalism* [online]. The Fellowships at Auschwitz for the Study of Professional Ethics, December 5th, 2016 [cit. 2021-1-13]. Dostupné z: <http://www.faspe-ethics.org/journalism2016/2016/12/05/the-role-of-journalism-and-the-decision-to-intervene/>
- MARX, Karl a Friedrich ENGELS, [1845]. *Saint Max — The New Testament: “Ego.”* In: Marxist Internet Archive [online]. [cit. 2021-2-11]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/ch03f.htm#cb.2>
- MARX, Karl, [1844]. *A Contribution to the Critique of Hegel’s Philosophy of Right.* In: Marxist Internet Archive [online]. 2009 [cit. 2021-2-10]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1843/critique-hpr/intro.htm>
- MARX, Karl, [1849]. *Suppression of the Neue Rheinische Zeitung.* In: Marxist Internet Archive [online]. 1994 [cit. 2021-2-10]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1849/05/19c.htm>
- MCQUAIL, Denis, 2013. *Journalism and society.* London: SAGE Publications. ISBN 978-1-4462-6680-9.
- MCQUAIL, Denis, 2016. *Žurnalistika a společnost.* V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3093-9.
- MECER, Jaroslav, 1966. *Pozvánka na schůzi komise pro kodex.* 3., k. 339/6. ASYN, NA, Praha.
- MECER, Jaroslav, 1967. *Pozvánka na schůzi komise pro kodex s přílohou - 2. znění návrhu etických zásad.* 9. a 13., k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

- MEYERS, Christopher, ed., 2010. *Journalism ethics: a philosophical approach*. Oxford: Oxford University Press. Practical and professional ethics series. ISBN 978-0-19-537079-9.
- MORAVEC, Václav, 2020. *Proměny novinářské etiky*. Praha: Academia. Společnost. ISBN 978-80-200-3111-2.
- MRUZEK, Oldřich, 1979. *Nástin marxistické sociologie hromadného sdělování*. Praha: Fakulta žurnalistiky UK. Bulletin hlavního úkolu státního plánu VIII-2-9. Řada C.
- NEBL, František, 1972. Elita, etika a poučení ostatním. *Novinář*. Praha: ČSSN, **1972**(3), 6-7.
- NEBL, František, 1973a. *Návrh zásad etiky socialistického novináře (únor 1973)*. k. 623. ASYN, NA, Praha.
- NEBL, František, 1973b. *Návrh zásad etiky socialistického novináře (listopad 1973)*. k. 644. ASYN, NA, Praha.
- NEBL, František, 1973c. *IV. verze návrhu Zásad etiky socialistického novináře (prosinec 1973)*. k. 644. ASYN, NA, Praha.
- NEBL, František, 1973d. Ještě k etice socialistického novináře. *Novinář*. Praha: ČSSN, **1973**(11), 4-6.
- NEBL, František, 1974. Etika a kritika: Několik kritických poznámek k etice a několik etických poznámek ke kritice. *Novinář*. Praha: ČSSN, **1974**(9), 9-10.
- NOLČ, Marcel, 1974. Všem členům ČSSN k diskuzi. *Novinář*. Praha: ČSSN, **1974**(3), 13-14.
- NOLČ, SUCHOVSKÁ a PROCHÁZKA, 1972. *Návrh statutu redakčního důvěrníka*. k. 768/2. ASYN, NA, Praha.
- NORDENSTRENG, Kaarle, Ulf Jonas BJÖRK, Frank BEYERSDORF, Svennik HØYER a Epp LAUK, 2016. *A History of the International Movement of Journalists*. New York: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-137-53054-7

NPR Ethics Handbook. In: *NPR.org* [online]. NPR, aktualizováno May 21, 2015 [cit. 2021-1-12]. Dostupné z: <https://www.npr.org/about-npr/688405012/independence?t=1619966623170>

OTÁHAL, Milan, 1994. *Opozice, moc, společnost 1969-1989: příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf. Historia nova. ISBN 80-85800-12-8.

Předsednictvo ČSSN, 1973. *Zápis z 6. schůze předsednictva 15. 2. 1973*. k. 623. ASYN, NA, Praha.

Předsednictvo ČSSN, 1974. *Zápis z 10. schůze předsednictva 20. 2. 1974*. k. 625. ASYN, NA, Praha.

Předsednictvo ÚV SČSN, 1968. *Výpis z úkolů komisí předsednictva ÚV SČSN, Komise ideově výchovná*. k. 768/1. ASYN, NA, Praha.

Redakce novináře, 1972. Cena NVP Františku Neblovi. *Novinář*. Praha: ČSSN, 1972(1), 9.

ROTH-EY, Kristin a Larissa ZAKHAROVA, 2015. Communications and media in the USSR and Eastern Europe. *Cahiers du monde russe* [online]. 56(2-3), 273-289 [cit. 2020-10-14]. Dostupné z: doi.org/10.4000/monderusse.8182

SANDERS, Karen, 2004. *Ethics & journalism* [online]. London: SAGE Publications [cit. 2020-10-2]. ISBN 9781446220467. Dostupné z: <https://www-doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.4135/9781446220467>

SČSN, 1966-1967a. *Polský novinářský ethický kodex (překlad)*. 11/1, k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

SČSN, 1966-1967b. *Kánon americké žurnalistiky (úryvek překladu knihy)*. 8., k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

SČSN, 1967-1968a. *K návrhu kodexu novinářské etiky*. 14., k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

SČSN, 1967-1968b. *Tézy kodexu etiky novinářské práce*. 14., k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

SČSN, 1968a. *Zpráva o činnosti SČSN v době od V. sjezdu do mimořádného sjezdu - materiál pro delegáty sjezdu*. k. 195/1. ASYN, NA, Praha.

SČSN, 1968b. *Návrh politické rezoluce mimořádného sjezdu SČSN*. k. 195/1. ASYN, NA, Praha.

SČSN, 1968c. *Návrh rezoluce o V. sjezdu Svazu čs. novinářů*. k. 195/1. ASYN, NA, Praha.

SČSN, 1968d. *Návrh rezoluce mimořádného sjezdu čs. novinářů k tiskovému zákonodárství*. k. 195/1. ASYN, NA, Praha.

SČSN, rok neznámý. *Profesionální etika novináře (v ruštině)*. 4/7, k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

Sekretariát ČSSN, 1973a. *Zápis z 16. schůze sekretariátu 5. 11. 1973*. k. 644. ASYN, NA, Praha.

Sekretariát ČSSN, 1973b. *Zápis z 17. schůze sekretariátu 13. 12. 1973*. k. 644. ASYN, NA, Praha.

SCHRAMM, Wilbur, 1963. THE SOVIET COMMUNIST THEORY OF THE PRESS. *Four Theories of the Press*. Baltimore: University of Illinois Press, 105-146. ISBN 9780252051050. doi:10.5406/j.ctv1nhr0v.7

SÍGL, Miroslav a Daniel RŮŽIČKA, 2021. Ján Riško. In: *Totalita.cz* [online]. [cit. 2021-3-2]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_riskoj.php

SIMPSON, Roger, 2006. The Rules of Engagement. In: *Greater Good* [online]. Berkeley: The Greater Good Science Center at the University of California, September 1, 2006 [cit. 2021-1-2]. Dostupné z: https://greatergood.berkeley.edu/article/item/the_rules_of_engagement

SPJ Code of Ethics. In: *Society of Professional Journalists* [online]. Nashville: Society of Professional Journalists, September 6, 2014 [cit. 2021-1-13]. Dostupné z: <https://www.spj.org/ethicscode.asp>

STANO, Jiří, 1974. Z archivního bloku účastníka: Jak vzniklo slovo do vlastních řad. *Novinář*. Praha: ČSSN, 1974(5), 10-13.

STRÁNSKÝ, Luděk, 2016. *Sebereflexe českých sportovních novinářů působících v letech 1980–1999 v tištěných médiích a vliv ideologie na jejich roli ve společnosti*. Praha. 276 s.

Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Veronika Trestrová.

SUKOVÁ, Jana, 2016. *Novinářská organizace v kontextu událostí Pražského jara a jeho následků v době normalizace*. Praha. 129 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií.

Vedoucí práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D.

Svaz maďarských novinářů, 1966-1967. *Etický kodex novinářů (návrh)*. 12/1, k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

Svaz novinářů Jugoslávie, 1966-1967. *Kodex jugoslávského novinářství*. 10/4, k. 339/6. ASYN, NA, Praha.

SVOBODA, Jiří, 1974. K návrhu Zásad etiky socialistického novináře. *Novinář*. Praha: ČSSN, **1974**(5), 19.

ŠEVČÍKOVÁ, Markéta a Kaarle NORDENSTRENG, 2017. The Story of Journalist Organizations in Czechoslovakia. *Media and Communication* [online]. **5**(3), 95-102 [cit. 2020-11-2]. ISSN 2183-2439. Dostupné z: doi.org/10.17645/mac.v5i3.1042

THOMPSON, Michael J., ed., 2015. *Constructing Marxist Ethics: Critique, Normativity, Praxis*. Leiden: Brill. ISBN 9789004254145.

TRESTROVÁ, Veronika, 2015. Vztah ke KSČ, autocenzura a zpětné hodnocení médií: Rozhovory s českými regionálními novináři z období normalizace. *Mediální studia* [online]. **2015**(1), 6-28 [cit. 2021-3-21]. ISSN 2464-4846. Dostupné z: medialnistudia.fsv.cuni.cz/front.file/download?file=2015_01_01_trestrova.pdf

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb. - Ústava Československé socialistické republiky

ÚSTR, 2009. Poučení z krizového vývoje. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 2021-5-2]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/antologie-ideologicky-ch-textu/pouceni-z-krizoveho-vyvoje/>

Ústředí novinářů, 1972a. *Písemná zpráva o činnosti novinářské organizace mezi V. a VI. sjezdem*. k. 199/1. ASYN, NA, Praha.

Ústředí novinářů, 1972b. *Stenografický zápis z VI. žáného sjezdu ČSSN*. k. 199/1. ASYN, NA, Praha.

ÚV ČSSN, 1982. *Zpráva předsednictva ÚV ČSSN o činnosti Československého svazu novinářů v období mezi VII. a VIII. sjezdem ČSSN*. s. 118-121. k. 605/1. ASYN, NA, Praha.

VÁŇOVÁ, H. a M. PROŠEK, 1973. *Návrh na cyklus přednášek k problematice boje proti antikomunismu*. k. 768/1. ASYN, NA, Praha.

Vládní nařízení č. 119/1966 Sb., kterým se vydává statut Ústřední publikační správy.

Vládní nařízení č. 69/1968 Sb., kterým se zrušuje statut Ústřední publikační správy.

Zákon č. 123/1965 Sb., o Československé tiskové kanceláři.

Zákon č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků.

Zákon č. 17/1964 Sb., o Československém rozhlasu.

Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon).

Zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích.

Zákon č. 84/1968 Sb., kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích.

Seznam zkratek

ASYN	značka archivního fondu Archiv Syndikátu novinářů, Praha (č. 1308)
ČSN	Český svaz novinářů
ČSSN	Československý svaz novinářů
ČSSR	Československá socialistická republika
k.	karton.
KSČ	Komunistická strana Československa
MON	Mezinárodní organizace novinářů
NA	Národní archiv
SČSN	Svaz československých novinářů
SSN	Slovenský svaz novinářů
ÚPS	Ústřední publikační správa
ÚTI	Úřad pro tisk a informace
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚVPZP	Ústřední vysílání politického zpravodajství a publicistiky

Teze Diplomové práce

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Ambrozek Jakub	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2015	
E-mail diplomantky/diplomanta: ambrozek.jakub@gmail.com	
Studijní obor/forma studia: Žurnalistika/magisterské prezenční	
Předpokládaný název práce v češtině: Etika socialistického novináře v Československu po roce 1970	
Předpokládaný název práce v angličtině: Ethics of the Communist Era Journalist – Czechoslovakia after 1970	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezi) LS 2017/2018	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Základním hodnotovým východiskem současného studia etiky žurnalistiky je prostředí liberálně-demokratického státu a demokratické společnosti, jimž odpovídá role novináře a její etické standardy. Média a novináři ale fungují i v autoritativních politických režimech a fungovali i v ČSSR po roce 1970. A tak jako se po revoluci přejmenovala a přetřansformovala profesní novinářská organizace, vysokoškolské studium žurnalistiky a fungování mediálních organizací, přetřansformovaly se také etické zásady novinářské činnosti. V této práci nás bude zajímat, co bylo výchozím bodem této transformace. Počínaje obdobím normalizace, jakými etickými normami se žurnalistika řídila? Jak do nich promlouvala svrchovanost státu a jeho totalitní rysy? Téma jako takové doposud nebylo (dle povědomí zpracovatele) zpracováno. Práce proto může být důležitým výchozím bodem pro komparaci před- a porevoluční novinářské etiky, mapování příběhu české novinářské etiky jako celku, nebo pro studium současného stavu (ne)závislosti médií na vlastnicích a ekonomických skupinách v porovnání s (ne)závislostí médií na státu za komunismu.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Předpokládaným cílem práce je popsání procesu formulování etických pravidel žurnalistiky v době od roku 1970 do roku 1989, znění těchto pravidel a význam v porovnání se současným stavem a vystopování případných změn v tomto sledovaném období. Dílečí výzkumné otázky jsou například: Používala komunistická terminologie v tomto období slovo etika? Existovaly jasně formulované etické zásady žurnalistiky? Byly etické normy součástí samoregulace žurnalistiky? Co bylo podle nich správné a nesprávné?	
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): NOVINÁŘSKÁ ETIKA Etika jako společenský a filosofický fenomén Novinář jako profese Externí regulace žurnalistiky – přehled české legislativy upravující činnost novináře a mediálních organizací; zvláštní přihlídnutí ke „státním“ médiím a změnám jejich role před a po roce 1989 Interní regulace žurnalistiky – samoregulace Ideologizace HISTORICKÝ KONTEXT 1970-1989	

Historicko-spoločenské aspekty a základní přehled historického vývoje s přihlédnutím k významu pro zpracovávané téma.

Český tisk v letech 1970-1989

Osobnosti českých médií v tomto období

ETIKA SOCIALISTICKÉHO NOVINÁŘE 1970-1989

Dle zjištěného může být tato část rozdělena do menších časových úseků.

Dílejší témata:

Proces vzniku etických pravidel

Zpravodajství vs. publicistika

Ochrana soukromí

Role novináře ve společnosti – etické aspekty

Střet zájmů, uplácení

Plagiátorství v médiích

Etické problémy týkající se zdrojů informací

ZÁVĚR

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Archiv Československého svazu novinářů 1970-1989

Produkce Vydavatelství a nakladatelství Novinář 1970-1989

Produkce Fakulty sociálních věd a publicistiky/Fakulty žurnalistiky 1970-1989

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Historická analýza – chronologická deskripce, případně komparace

Případně též rozhovory (Vladimír Hudec ad.)

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

MCQUAIL, Denis. Journalism and society. London: SAGE Publications, 2013. ISBN 978-1-4462-6680-9.

Přední teoretik médií se v úvahách o žurnalistice vrací zpět do minulosti a upozorňuje na společenský a politický kontext jejího vývoje a její význam pro fungování demokracie. V tomto kontextu tím pádem nalezneme základy novinářské etiky.

MEYERS, Christopher. Journalism ethics: a philosophical approach. Oxford: Oxford University Press, 2010. Practical and professional ethics series. ISBN 978-0-19-537079-9.

Sbírka špičkových esejů o zásadních a z velké části nadčasových etických problémech žurnalistiky – o objektivitě, soukromí, střetu zájmů, o samotné definici novináře a jejím vývoji. Obecně jsou tato témata vztahována k základním hodnotám a k dobré praxi.

KÖPPOVÁ, Barbara a Ladislav KÖPPL. Dějiny světové žurnalistiky. 1, [Celý svět je v novinách]. Praha: Novinář, 1989. ISBN 80-7077-216-6.

Jak se na dějiny žurnalistiky pohlíželo krátce před sametovou revolucí? Komprehensivní přehled vývoje médií je zajímavý nejen časem svého vydání, ale i svými autory, spojenými s před- i porevoluční výukou žurnalistiky na Univerzitě Karlově.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ, 2011. Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. Praha: Grada. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

Kniha přináší chronologicky řazený přehled vývoje českých médií na pozadí obecně charakterizovaného historického kontextu ve světě a v českých zemích. Zachycuje sociální pozadí vývoje tisku, vysílání a síťových médií a hlavní technologické změny, které se na vývoji médií podílely. Připomíná významné osobnosti, jež jsou s médií a jejich působením neodmyslitelně spjaty.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG, 2010. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-698-8.

Kniha přibližuje vývoj českých médií, především tisku, rozhlasu a televize, ale také proměny tiskových agentur, mediální legislativy, cenzurní praxe a novinářské profese v době, kdy byly České země součástí Československa (v letech 1918–1992).

HUDEC, Vladimír. Úvod do teorie žurnalistiky: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty fakulty žurnalistiky a filozofické fakulty studijního oboru 72-22-8 Žurnalistika. 2., dopl. a upr. vyd. Praha: Novinář, 1989. ISBN 80-7077-048-1.

Učebnice pro studenty žurnalistiky sestavená děkanem Fakulty žurnalistiky vyšla poprvé v roce 1982. Probírá společenskoeconomické faktory podmiňující vznik žurnalistiky, základní fáze žurnalistické činnosti, její principy, otázku svobody žurnalistiky atd.

USPOŘÁDAL MARCEL NOLČ, 1989. Příručka novináře: sborník informačních dokumentů pro novináře. 3. doplněné vyd. Praha: Vydavatelství a nakl. Novinář. ISBN 80-707-7240-9.

Sborník obsahuje vyjádření ÚV KSČ, týkající se politických úkolů masových sdělovacích prostředků, legislativní dokumenty, které se sdělovacích prostředků přímo dotýkají, dokumenty přijaté Československým svazem novinářů včetně etických předpisů novináře, a další materiály.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Datum / Podpis studenta/ky

25.5.2017

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Václav Moravec

25.5.2017

Příjmení a jméno pedagogy/pedagoga

Datum / Podpis pedagogy/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Stanovy ČSSN z roku 1972 (část periodika)
- Příloha č. 2: Návrh statutu důvěrníka z roku 1972 (archivní dokument)
- Příloha č. 3: Příspěvek československých novinářů k mezinárodní diskuzi (archivní dokument)
- Příloha č. 4: První nástin námětů pro vypracování návrhu „kodexu novinářské etiky“ (archivní dokument)
- Příloha č. 5: Tézý kodexu etiky novinářské práce (archivní dokument)
- Příloha č. 6: I. návrh zásad etiky socialistického novináře, 1973 (archivní dokument)
- Příloha č. 7: IV. verze návrhu zásad etiky socialistického novináře (archivní dokument)
- Příloha č. 8: Zásady etiky socialistického novináře (část nepublikované brožury)